

Yhden uhka, toisen toive?

Somalien ja venäläisten asumistoiveet etnisen
segregaatiokehityksen valossa

HANNA DHALMANN

Geotieteiden ja maantieteen laitos
Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

Kaupunkimaantieteen väitöskirja

*Akateeminen väitöskirja aluetieteessä esitetään Helsingin yliopiston
matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan luvalla julkisesti
tarkastettavaksi Porthanian salissa PIII (Yliopistonkatu 3) huhtikuun
29. päivänä 2011 klo 12.*

Helsinki 2011

Kirjoittajan yhteystiedot: Hanna Dhalmann
Geotieteiden ja maantieteen laitos
PL 64, 00014 Helsingin yliopisto
hanna.dhalmann@helsinki.fi

Ohjaaja: Professori Mari Vaattovaara
Geotieteiden ja maantieteen laitos
Helsingin yliopisto

Esitarkastajat: Professori Harri Andersson
Maantieteen ja geologian laitos
Turun yliopisto

Professori Matti Kortteinen
Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä: Dosentti, tutkimusjohtaja Elli Heikkilä
Siirtolaisinstituutti

Julkaisija:
Geotieteiden ja maantieteen laitos
PL 64, 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-7911

ISSN 1798-7911 (print)

ISBN 978-952-10-6905-5 (nid.)

ISBN 978-952-10-6906-2 (PDF)

<http://ethesis.helsinki.fi>

Unigrafia Oy
Helsinki 2011

Tiivistelmä

Väestön etninen moninaistuminen on nostanut etnisten vähemmistöjen alueellisen sijoittumisen ja integraation merkittäviksi kysymyksiksi eri puolilla Eurooppaa. Maahanmuuton kasvun myötä tämä teema on viime vuosikymmeninä tullut ajankohtaiseksi myös Suomessa ja erityisesti suurimmilla kaupunkiseuduilla. Väitöstutkimuksessani tarkastelen pääkaupunkiseudulla asuvien, Somaliasta ja Venäjältä Suomeen tulleiden maahanmuuttajien asumistoiveita, -kokemuksia ja -valintoja suhteessa etniseen segregatioon. Keskityn etenkin kysymykseen maahanmuuttajien alueellisen keskittymisen omaehtoisuudesta ja kulttuuristen tekijöiden merkityksestä alueellisessa sijoittumisessa. Mikä on oman etnisen ryhmän läheisyyden merkitys maahanmuuttajille? Minkälainen on heidän mielestään toivottava asuinalueen etninen koostumus? Miten he suhtautuvat etniseen segregatioon? Mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajien asumistoiveiden ja -strategioiden muotoutumiseen? Tutkimus perustuu 24 somalitaustaisen ja 26 venäläistaustaisen maahanmuuttajan sekä 18 sosiaali- ja asuntoviranomaisen tai kolmannen sektorin työntekijän temahaastatteluun.

Tulosten valossa oman etnisen ryhmän läheisyys on tärkeää suomensomaleille osana heidän yhteisöllisen elämäntapansa ylläpitämistä, mutta myös selviytymiskeinona heidän kokemaansa turvattomuutta ja syrjintää vastaan. Toisaalta somalit pitävät myös kanssakäymistä kantaväestön kanssa tärkeänä, eivätkä halua eristäytyä oman yhteisönsä piiriin. Somaliensa toiveena onkin monikulttuurinen asuinalue, jolla asuu sekä kantaväestöä että jonkin verran etnisiä vähemmistöjä. Venäläisten kohdalla oman etnisen yhteisön läheisyys näyttää puolestaan varsin merkityksettömänä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita oman yhteisön tai etnisen taustan merkityksettömyyttä. Paremminkin kyse on somaleihin verrattuna erilaisesta rasismin uhan kokemisesta ja suhtautumisesta naapuruston sosiaalisiin verkostoihin.

Tulosten perusteella oman ryhmän lähellä asumisen merkitys muuttuu maassa vietetyn ajan myötä sekä suhteessa kanssakäymiseen muiden etnisten ryhmien kanssa. Lisäksi tarve oman ryhmän läsnäololle vaihtelee ryhmän sisällä riippuen henkilön elämäntilanteesta. Tutkimus osoittaa, ettei maahanmuuttajien asumistoiveita ja -valintoja tule nähdä muuttumattomina tai pelkästään heidän kulttuuriseen taustaansa palautuvina. Toiveet ja asumistavoitteet muokkautuvat jatkuvasti vuorovaikutuksessa maahanmuuttajia ympäröivän todellisuuden kanssa. Maahanmuutto on pakottanut muuttajia sopeuttamaan elämänsä vallitseviin olosuhteisiin, ja muutospaineet vaihtelevat suhteessa heidän lähtökohtiinsa. Maahanmuuttajien menneet ja nykyiset kokemukset sekä tulkinnat ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen toiminnasta nousevat täten keskeisiksi tulkittaessa, mitä he pitävät asumisessaan tärkeänä.

Asiasanat: etninen segregatio, asumistoiveet, asumiskokemukset, maahanmuuttajat, somalit, venäläiset, pääkaupunkiseutu

Abstract

Ethnic minorities' residential patterns and integration are widely discussed issues in many European countries. They have also become topical in Finland due to an increase in foreign migration, especially in recent decades. This dissertation contributes to debates associated with attempts to explain ethnic minorities' residential patterns by examining the role of cultural factors and ethnic preferences of the residential choices of Somali and Russian immigrants in Finland. The research is based on in-depth interviews with Somali (n=24) and Russian (n=26) immigrants living in the Helsinki metropolitan area. Housing officials and social workers (n=18) working in cities of Helsinki and Vantaa were also interviewed.

The results of this study show that propinquity to one's own ethnic group is important to Somalis living in Finland. This is important for maintaining their traditional, communal life styles, but also as a safe haven against the racism which they experience on a regular basis. They have a preference for mixed neighbourhoods that contain both native Finnish residents and some ethnic minorities. For Russians the spatial propinquity to their country people is less significant at the neighbourhood level. However, this is not to indicate the insignificance of intra-ethnic networks or one's cultural background. Rather, the differences in ethnic preferences between Somalis and Russians predominantly reflect their varying levels of exposure to racial harassment and diverse meanings that they give to social relations with their neighbours.

According to this study, the time spent in a host-country and interactions with other ethnic groups affect ethnic preferences. The importance of one's own ethnic community also varies in accordance with life situations. Therefore, ethnic minorities' residential preferences and choices should not be viewed as static or something deriving from cultural background alone. Residential preferences and aspirations are constantly being reshaped vis-à-vis to immigrants' experiences. Past and present experiences and the way that immigrants observe the host society and its functions are important for the interpretation of residential preferences and patterns.

Keywords: ethnic segregation, residential preferences, immigrant, Somalis, Russians, Helsinki metropolitan area.

Kiitokset

Pienenä tyttönä rakastin palapelien tekoa. Näin jälkeensä ajateltuna ei kai olekaan yllättävää, että myös tutkimustyö viehättää minua. Niin paljon näillä kahdella on yhteistä. Aluksi kaikki mahdollisuudet ovat avoimia. Levität kaikki palaset eteesi, kääntelet niitä oikein päin ja yrität hahmottaa niistä jonkinlaista kuvaa.

Kuten monituhatpalaisen maisemapalapelin edessä, tämäkin urakka tuntui ensin suurelta. Yhdistelin paloja sieltä täältä, mutta ne eivät muodostaneet minkäänlaista kokonaisuutta. Piti löytää kulmapalat: tutkimuskysymys, -asetelma, näkökulma. Niiden varaan pystyin kokoamaan reunapalat, tutkimuksen rajauksen. Tähän en kuitenkaan olisi pystynyt yksin. Erityisesti kiitän työni ohjaajaa professori Mari Vaattovaara tästä kulma- ja reunapalojen tärkeyden osoittamisesta ja työn ohjaamisesta niiden sisälle sen kaikissa vaiheissa. Paloja etsivät työn alkuvaiheessa ansiokkaasti kanssani myös Mervi Ilmonen Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksesta sekä koko Asumisen muutoksen tutkijakoulun poppoo. Kiitos teille!

Jokainen palapelin tekijä tunnistaa vaikeimpien kohtien tuomat epätoivon hetket. Taivaspalat. Kymmeniä paloja, jotka tulisi saada järjestykseen, mutta jotka eivät tunnu sopivan mihinkään. Silloin esiin astuvat tekijän onneksi ”ohikulkijat”. Ihmiset, jotka näkevät tuskastumisesi, pysähtyvät hetkeksi vilkuilemaan työtäsi selkäsi takaa, poimivat epäroimattä yhden paloista ja pistävät sen paikalleen. Ensireaktio on pieni harmistuminen; miksi en itse tuota huomannut?! Mutta sitten ymmärtää, kuinka korvaamatonta tuo apu työn etenemisen kannalta on. Sitä paitsi palapelinteko on hauskin yhdessä. Tiukka- ja puurtamisen sijaan tutkimuskin etenee paremmin vitsailulla, yhteisillä illanistujaisilla ja maailmaa parantavilla keskusteluilla kyllästettynä. Sekä arvokkaasta avusta, kommentteista ja keskusteluista tätä tutkimusta koskien että mukavasta työyhteisöstä ja vertaistuesta tahdon kiittää koko kaupunkimaantieteen tiimiä sekä muuta maantieteen osaston henkilökuntaa. Erityiskiitos huonetovereille A125:ssä: Venla Bernelius, Rami Ratvio ja Hanna Ristisuo. Suuresti haluan kiittää myös Katja Vilkamaa, joka päätyi istumaan tunteja ja taas tunteja vierelläni tätä palapeliä tehden. Yhteiset kirjoitusprojektit, vertaistukesi, kärsivällinen MapInfo-apusi...kaikki ne asiat neljän vuoden ajalta, joita ei tässä mahdu luettelemaan: kiitos!

Tutkimus ei olisi myöskään onnistunut ilman kaikkia minua haastateltavien löytämisessä ja haastattelujen teossa auttaneita. Suurin kiitos tässä kuuluu Su'ad Musselle, Olga Kaijalaiselle ja Olga Koivistoiselle, sekä tietysti kaikille haastateltaville. Kiitän myös Opetusministeriön rahoittamaa tutkijakoulua, ERA-NET-rahoitteista NORFACE-tutkimusohjelmaa (Nodes -projekti), Helsingin kaupunkia ja Helsingin yliopiston matematiikan ja luonnontieteiden rahastoa työn taloudellisesta tukemisesta. Lisäksi kiitän Helsingin kaupungin tietokeskusta tilastoaineistojen luovuttamisesta tutkimuksen tarpeisiin.

Mutta takaisin palapelin ääreen. Parasta palapelin teossa on palasten alkaessa loksahdella paikoilleen ja kokonaiskuvan hahmottuessa. Tuolloin mieleen hiipii kuitenkin pieni pelko: mitä jos jotkut olennaiset palat kuitenkin puuttuvat? Kun työhön on käyttänyt paljon aikaa, sen haluaisi olevan, jos ei aivan täydellinen, niin edes annetun mallin mukainen. Lopputuloksen tarkastamisesta ja työn viimeistelylle arvokkaista huomioista suurkiitos esitarkastajille professori Harri Anderssonille ja professori Matti Kortteiselle.

Hilkka Ailiolle ja Arttu Paarlahdelle kiitos avusta väitöskirjan ulkoasun viimeistelyssä ja taitossa.

Palapelin teon aloittaminen ja loppuun vieminen vaatii myös niitä ihmisiä, joille palapelin tekosi on toissijaista. He ovat aina läsnä, mitä ikinä teetkin. Haluan kiittää lämpimästi vanhempiani Taina ja Esa Virtasta kaikesta välittämisestä, kannustuksesta ja tuesta. Kiitän veljiäni Eeroa ja Olli-Jussia veljeydestä, ja ystäviäni kaikista ihanista hetkistä, jotka auttavat jaksamaan. Lopuksi haluan kiittää kaikkein tärkeimpiä: Matiasta, joka syntyi, ja miestäni Luciä, joka uhraisi monta asiaa vaimonsa palapelien tähden. Cher Luc, je te remercie pour tous les sacrifices que tu as consentis et qui ont rendu possible la conclusion de ce travail. Merci d'avoir été à mes côtés durant tout ce temps. Cet ouvrage t'est dédié.

Helsingissä 22.3.2011,

Hanna Dhalmann

Tutkimukseen sisältyvät artikkelit

- I Virtanen, Hanna (2007). Monietnistyvät lähiöt – suomalaisten asuinalueiden etninen erilaistumiskehitys ja siihen vaikuttavat tekijät. *Yhdyskuntasuunnittelu* 45: 3, 6–19.
- II Virtanen, Hanna (2008). Somali- ja venäläistaustaisten asumistoiveet ja -valinnat pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 73: 6, 640–651.
- III Dhalmann, Hanna & Katja Vilkama (2009)¹. Housing policy and the ethnic mix in Helsinki, Finland: perceptions of city officials and Somali immigrants. *Journal of Housing and the Built Environment* 24: 4, 423–439.
- IV Dhalmann, Hanna (2010). Yhteisöllisyyttä ilman alueellista keskittymistä – venäläisten maahanmuuttajien toiveet asuinalueen etnisestä koostumuksesta. *Terra* 122: 3, 125–135.

¹ Yhteisartikkelia ei ole käytetty aikaisemmin osana muuta väitöskirjaa. Yhteisartikkelissa olen vastannut erityisesti somaliaineiston keruusta ja sitä koskevan viidennen kappaleen kirjoittamisesta. Katja Vilkama on puolestaan tehnyt politiikka-analyysin kirjoittaen kappaleet kaksi ja neljä. Hän on myös vastannut artikkelissa olevista kuvioista. Olemme laatineet yhdessä johdannon, aineistokuvauksen sekä kappaleet kuusi ja seitsemän.

Sisällys

Tiivistelmä	3
Abstract.....	4
Kiitokset.....	5
Tutkimukseen sisältyvät artikkelit	7
1 Johdanto.....	10
1.1 Maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen – keskustelu syistä ja seurauksista	10
1.2 Pääkaupunkiseudun konteksti – pienistä eroista kohti eriytymistä.....	15
2 Neljä artikkelia maahanmuuttajien asumisesta.....	18
3 Tutkimuksen asemoituminen ja keskeiset käsitteet.....	21
3.1 Tutkimuksen asemoituminen	21
3.2 Maahanmuutto ja etnisyys.....	24
3.3 Segregaatio	26
4 Neljä lähestymistapaa maahanmuuttajien alueelliseen keskittymiseen.....	27
4.1 Spatiaalinen assimilaatiomalli – keskittyminen on väliaikaista	27
4.2 Stratifikaatiomalli – etnisten ryhmien väliset valtasuhteet ratkaisevia	30
4.3 Heterolokalismi – yhteisöllisyyttä ilman keskittymistä	33
4.4 Etnis-kulttuurinen tulkinta – keskittyminen on valinta	35
4.4.1 Alueellisen keskittymisen hyödyt.....	35
4.4.2 Kulttuurien kohtaaminen ja muuttuvat elämäntavat.....	36
5 Somalit.....	39
5.1 Saapuminen ja asettuminen Suomeen	39
5.2 Yhteisöllinen somalikulttuuri.....	44
6 Venäläiset	46
6.1 Muuton uusi aalto ja inkerinsuomalaiset paluumuuttajat.....	46

7	Menetelmät ja aineisto.....	50
8	Tulokset – somalit	57
8.1	Asuminen Somaliassa	57
8.2	Muutto pääkaupunkiseudulle – yhteisöllinen elämäntapa vs. urbaani kerrostalokulttuuri	58
8.3	Kanssakäyminen kantasuomalaisten naapurien kanssa.....	61
8.4	Kohti elämäntapojen kaupungistumista	64
8.5	Rasismi ja sen pelko.....	67
8.6	Toiveena monikulttuurinen asuinalue	70
8.7	Somalien muut asumiseen liittyvät toiveet.....	73
8.7.1	Suurperheiden asuminen.....	73
8.7.2	Unelma-asuntoa etsimässä.....	75
9	Tulokset – venäläiset	79
9.1	Oma koti Suomesta	79
9.2	Oman etnisen ryhmän läheisyyden merkitys	83
10	Lopuksi	86
	Kirjallisuus.....	90

1 Johdanto

1.1 Maahanmuuttajien alueellinen keskittyminen – keskustelu syistä ja seurauksista

Etninen moninaisuus on aina ollut osa suurkaupungistumista. Maahanmuutolla on ollut merkittävä rooli Euroopan suurkaupunkien, kuten Lontoon ja Pariisin kasvussa ja kehityksessä kansainvälisiksi metropoleiksi. Väestön etnisen moninaisuuden huomattava lisääntyminen on kuitenkin näissäkin kaupungeissa varsin nuori ilmiö; esimerkiksi 1960-luvun Lontoota on kuvattu vielä monoetnisenä, valkoihoisten asuttamana kaupunkina (Hamnett 2003). Monietnistymisen myötä etnisten vähemmistöjen alueellinen sijoittuminen ja integraatio ovat nousseet merkittäviksi poliittisiksi kysymyksiksi eri puolilla Eurooppaa. Samalla kehitys on herättänyt tarpeen ilmiöiden tutkimiselle eurooppalaisessa kontekstissa.

Segregoituminen ja maahanmuuttajakeskittymien muodostuminen on yleisesti nähty epätoivottavana kehityksenä, joka vaatii poliittista interventiota (Friedrichs ym. 2003; Phillips 2010). Hallitsemattomana kehityksen on pelätty synnyttävän yhdysvaltalaisen esimerkkien mukaisia ghettoja, joita leimaavat kehnot asuinolot, rikollisuus ja sukupolvelta toiselle periytyvä köyhyys. Monet yhdysvaltalaiset tutkimukset ovatkin osoittaneet segregaatian vaikuttavan negatiivisesti yksilön yhteiskunnallisiin mahdollisuuksiin ja integraatioon. Naapurustolla on nähty olevan itsenäistä vaikutusta asukkaidensa elämässä menestymiseen. Tunnetuimpien teorioiden (Lewis 1966; Wilson 1987; 1993; Massey & Denton 1993) mukaan huono-osaisuuden alueellinen keskittyminen vaikuttaa asukkaisiin etenkin negatiivisten sosialisatioprosessien kautta. Esimerkiksi työelämässä menestyvien roolimallien puute vähentää nuorten halukkuutta kouluttautua ja parantaa omia työllistymismahdollisuuksiaan. Korkean työttömyyden alueilla ihmisten on myös vaikeampi luoda työnhaussa tärkeitä verkostoja. Lisäksi koko alue ja sen asukkaat voivat leimautua, mikä vaikeuttaa työllistymistä entisestään (Wacquant 1993).

Maahanmuuttajataustaisten kohdalla keskittymisen on nähty vaikuttavan sosioekonomisen integraation ohella sosiokulttuuriseen integraatioon eli vastaanottomaan kielen, tapojen ja normien oppimiseen (Musterd & Ostendorf 2007; Blokland & van Eijk

2010). Maahanmuuttajataustaisten heikon integraation on pelätty johtavan konflikteihin eri väestöryhmien välillä. Erityisesti valtakulttuurista selvästi poikkeavien uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen keskittyminen on koettu sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kannalta uhkaavaksi (ks. Phillips 2006).

Pelko segregaaation negatiivisista seurauksista on johtanut niin Yhdysvalloissa kuin eri puolilla Eurooppaakin toimiin asuinalueiden asukaskannan etniseksi ja sosiaalisesti sekoittamiseksi (Galster 2002; Musterd & De Vos 2007; Bolt 2009). Monipuolisen asukasrakenteen on oletettu parantavan yksilöiden mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen nousuun (Musterd 2003; Musterd & Andersson 2005; Phillips 2006; Andersson 2007). Myös Suomessa etnistä sekoittamista on perusteltu keskittymisen negatiivisilla vaikutuksilla maahanmuuttajien integraatioon ja eri väestöryhmien väliseen yhteenkuuluvuuden tunteeseen (Musterd & Andersson 2005: 764; Phillips 2010; artikkeli III).

Eurooppalaisen tutkimuksen valossa segregaaation seuraukset eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä. Useat tutkijat ovat kyseenalaistaneet segregaaation ja integraation välisen yhteyden etenkin maissa, joissa segregaaatioaste on melko alhainen ja hyvinvointivaltion tukiverkot vahvoja (Musterd 2003; Drever 2004; Musterd & Ostendorf 2007). Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajien kohdalla muun muassa työllistymisvaikeudet ovat selviä, mutta toinen ja kolmas sukupolvi pärjäävät yleensä heitä huomattavasti paremmin. Tämän yhteiskunnallisen nousun yhteyttä väestöryhmien alueelliseen sijoittumiseen ei ole pystytty täysin osoittamaan (Musterd 2003). Lisäksi alueelliseen keskittymiseen on liitetty maahanmuuttajien integraatiota tukevia puolia, kuten yhteisön avun ja sosiaalisten kontaktien saavutettavuus. Maahanmuuttajilla on esimerkiksi havaittu vähemmän mielenterveysongelmia heidän asuessaan lähellä muita samaan etniseen ryhmään kuuluvia (Furnham & Bocher 1989).

Tulkinnat segregaaation merkityksestä liittyvät läheisesti näkemyksiin segregaaation syntymekanismeista. Karkeasti ottaen maahanmuuttajakeskittymien on nähty syntyvän joko rakenteellisista syistä tai maahanmuuttajien omien valintojen seurauksena. Tarkemmin etnistä segregatiota on selitetty eroilla maahanmuuttajien ja kantaväestön asuntomarkkina-asemassa sekä asuntomarkkinakäyttäytymisessä. Eroihin johtavat tekijät voidaan jakaa tutkimuskirjallisuuden (ks. esim. Sarre ym. 1989; Andersson 1998; Özüekren & van Kempen 2003) perusteella viiteen, osittain päällekkäiseen kategoriaan:

taloudellisiin resursseihin, tiedollisiin resursseihin, syrjintään sekä demografisiin ja kulttuurisiin tekijöihin.

Taloudellisia resursseja (varallisuus, tulot ja niiden vakaus) on pidetty erittäin merkittävänä segregaatiota ja maahanmuuttajien asuinoloja määrittävänä tekijänä (Özüekren & van Kempen 2003). Etenkin ensimmäisen polven maahanmuuttajat ovat kantaväestöä useammin matalapalkkaisissa ja määräaikaisissa töissä tai työttöminä (ks. Forsander & Ekholm 2001; Heikkilä 2005), ja heidän taloudellinen asemansa on täten kantaväestöä heikompi. Esimerkiksi yli neljännes kaikista Helsingissä asuvista vieraskielisistä asuntokunnista oli vuonna 2007 toimeentulotuen piirissä, kun kantaväestöstä toimeentulotukitalouksia oli noin joka kymmenes (Linnanmäki 2009: 147). Heikkojen taloudellisten resurssien vuoksi maahanmuuttajataustaiset joutuvat kantaväestöä useammin tyytymään halvimpaan ja vähiten houkuttelevampaan asuntokantaan, joka on yleensä sijoittunut epätasaisesti kaupungin eri osiin.

Resursseja ei kuitenkaan mitata vain rahassa. Tiedolliset resurssit, kuten kielitaito ja paikallisen asuntojärjestelmän tuntemus, vaikuttavat maahanmuuttajataustaisten kykyyn optimoida asuntomarkkina-asemansa (Özüekren & van Kempen 2003: 167). Toisin sanoen puutteelliset tiedot eri asumisvaihtoehdoista tai asunnonhakujärjestelmän toiminnasta vähentävät mahdollisuuksia saavuttaa toivottua asumista. Maahanmuuttajataustaisten valinnanmahdollisuuksia saattaa lisäksi heikentää heidän asunnonetsinnässä ja asuinympäristössä kohtaamansa syrjintä. Sekä syrjintä että heikot tiedolliset resurssit lisäävät maahanmuuttajien riippuvuutta oman etnisen ryhmän avusta asunnonhaussa (ks. Owusu 1999; Søholt 2001: 350–351; Murdie 2003; Özüekren & Ergoz-Kaharan 2010), mikä osaltaan ohjaa heitä samaan asuntokantaan ja samoille alueille muiden samaan ryhmään kuuluvien kanssa.

Maahanmuuttajataustaisten ikä- ja perherakenne voivat poiketa selvästi kantaväestöstä. Maahanmuuttajaväestö on usein kantaväestöön verrattuna nuorta (ks. Andersson 1998: 400–402; Pohjanpää ym. 2003: 26–28; Helsingin ulkomaalaisväestö...2009: 18–19), mikä heijastuu heidän alueelliseen sijoittumiseensa ja asuntomarkkina-asemaansa. Kantaväestöstä poikkeava perherakenne voi puolestaan johtaa tarjolla olevien asuntojen ja perheiden tarpeiden kohtaamattomuuteen tai ohjata perheitä yksipuolisesti tietyille, näiden tarpeita vastaaville alueille. Myös kulttuuriset tekijät sävyttävät maahanmuuttajien asumisstrategioita ja -mahdollisuuksia uudessa maassa. Esimerkiksi Hollannissa turkkilais- ja marokkolaistaustaisten perhemallien on todettu osaltaan selittävän heidän

asumisuriensa erilaisuutta kantaväestöön verrattuna (Bolt & van Kempen 2002). Turkkilaisessa ja marokkolaisessa kulttuurissa yleinen kotiäitiys ja suuri perhekoko vähentävät kotitalouksien asumiseen käytettävissä olevia varoja. Lisäksi itsenäinen asumisura aloitetaan yleensä vasta perheenperustamisvaiheessa.

Etnisen segregaatiotutkimuksen kentällä on ollut monenlaisia näkemyksiä siitä, missä suhteessa edellä mainitut tekijät selittävät etnisen segregaation syntyä (ks. Sarre ym. 1989: 14–38, Siirilä ym. 1990: 6–7). Viimeaikaiset tutkimukset (ks. Andersson 1998; Ihlanfeldt & Scafidi 2002; Bolt & van Kempen 2002; Bosswick ym. 2007: 14) korostavat maahanmuuttajien heikkoa sosioekonomista asemaa ja syrjintää etnisen segregaation ensisijaisina syinä, mutta myös maahanmuuttajien omien valintojen ja kulttuuristen preferenssien rooli on tiedostettu (Andersson 1998: 414; Özüekren 2003; Özüekren & Ergoz-Karahan 2010). Kahtiajaosta rajoitteita sekä rakenteellisia tekijöitä korostavan ja keskittymisen omaehtoisuutta painottavan tulkinnan välillä on päädytty akateemisessa keskustelussa yhä enenevässä määrin vaatimukseen holistisesta lähestymistavasta: kaikki eri tekijät voivat olla läsnä segregaatioprosessissa ja niiden painotus voi vaihdella tapauskohtaisesti (Sarre ym. 1989; Özüekren & van Kempen 2003: 169).

Poliittisissa keskusteluissa maahanmuuttajataustaisten omat valinnat ja kulttuuriset tekijät on nostettu vahvemmin esiin. Erityisesti on korostettu maahanmuuttajien toivetta asua lähellä omaa etnistä ryhmäänsä (ks. Münch 2009; van der Laan Bouma-Doff 2007a; Bolt ym. 2010a). Tämän on tulkittu merkitsevän maahanmuuttajien halua sulkeutua oman yhteisönsä piiriin niin alueellisesti kuin sosiokulttuurisestikin. On puhuttu kaupunkien sisälle syntyvistä niin kutsutuista rinnakkaisyhteiskunnista (*parallel societies, parallelgesellschaften*), jotka hidastavat maahanmuuttajien integraatiota ja luovat kasvualustan yhteiskuntarauhaa uhkaaville suuntauksille, kuten uskonnollisille ääriliikkeille (Phillips 2006; Schönwälder 2007; Finney & Simpson 2009).

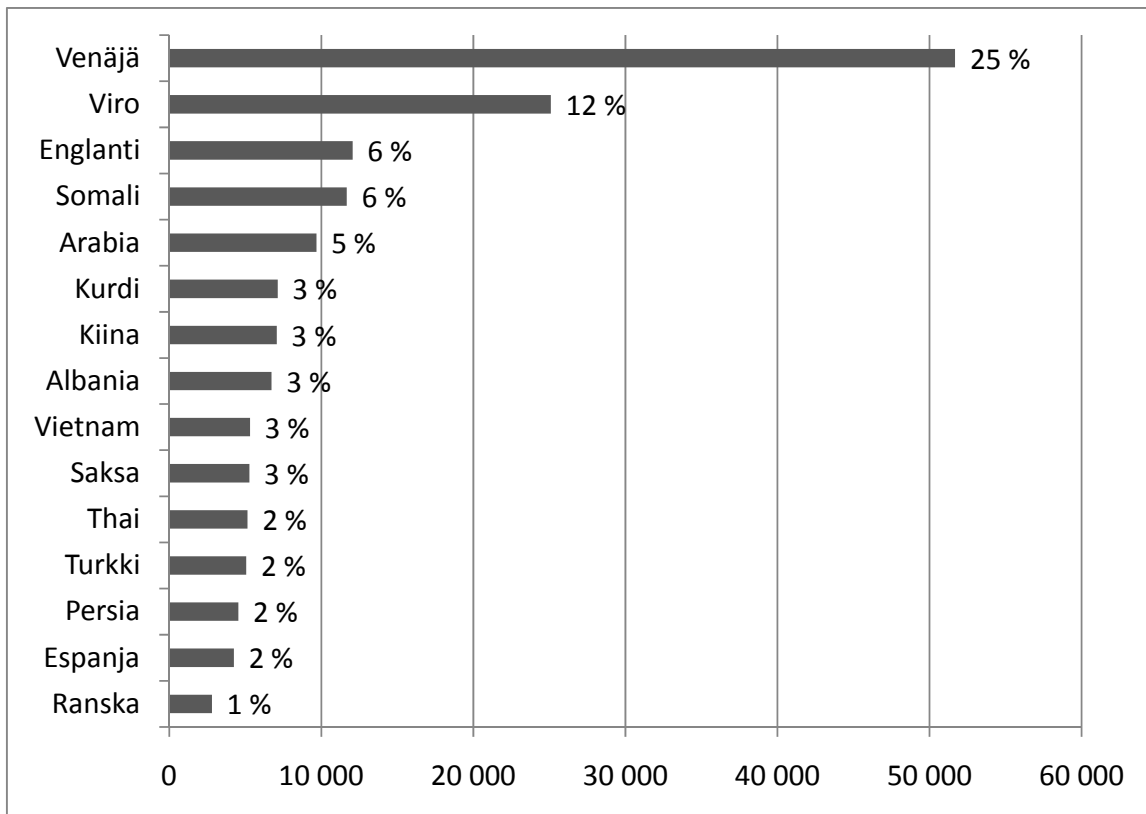
Myös Suomessa viranomaistahot näkevät maahanmuuttajien omien valintojen, tarkemmin oman etnisen ryhmän läheisyyteen hakeutumisen ja kantaväestöstä poikkeavien asumistoiveiden, vaikuttaneen asumiskeskittymien syntyyn kaupunkiseutujen sisällä (Varady & Schulman 2007: 321–323; Beqiri 2008; artikkelit I–III). Tästä ilmiöstä on kuitenkin hyvin vähän muuta kuin viranomaishaastatteluihin perustuvaa tutkimustietoa. Alueellisten erojen tilastollisilla tarkasteluilla (Kauppinen 2002; Vilkkama 2010; artikkeli III: 425–426) maahanmuuttajakeskittymien synty on pystytty liittämään ainoastaan rakenteellisiin tekijöihin; erityisesti sosiaalisten vuokra-asuntojen sijaintiin.

Aihetta sivunnut Sisäasiainministeriön selvitys (Beqiri 2008) raportoi maahanmuuttajien suhtautuvan kielteisesti ainakin vahvaan etniseen segregaatioon, mutta kertoo noin viidenneksen tutkimukseen haastatelluista kokevan jonkinasteisen keskittymisen hyödylliseksi.

Tässä tutkimuksessa paneudun erityisesti kysymykseen maahanmuuttajien keskittymisen omaehtoisuudesta ja yhteyksistä kulttuurisiin tekijöihin. Kuvaan maahanmuuttajien kokemusten kautta heidän asettumistaan suomalaisille asuinalueille, ja käsittelen maahanmuuttajien asumiseen liittyviä toiveita etenkin suhteessa alueelliseen sijoittumiseen. Mikä on oman etnisen ryhmän läheisyyden merkitys maahanmuuttajille? Minkälainen on heidän mielestään asuinalueen toivottava etninen koostumus? Miten he suhtautuvat etniseen segregaatioon? Mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajien asumistoiveiden ja -strategioiden muotoutumiseen?

Rakenteelliset tekijät jäävät tämän tutkimuksen varsinaisen tarkastelun ulkopuolelle. Maahanmuuttajien valintoja ja asumiskokemuksia ei kuitenkaan voida ymmärtää näistä erillisinä. Näkökulmavalintani tarkoituksena ei olekaan kiistää rakenteellisten tekijöiden merkitystä tärkeinä tai jopa ensisijaisina maahanmuuttajien alueelliseen sijoittumiseen vaikuttavina tekijöinä, vaan syventää tietoa maahanmuuttajien valinnoista ja kulttuurisista tekijöistä kokonaisuuden paremmaksi ymmärtämiseksi.

Tutkimus käsittelee Venäjältä ja Somaliasta muuttaneiden maahanmuuttajien toiveita ja kokemuksia. Ryhmät on valittu tutkimukseen, koska ne edustivat tutkimuksen tekohetkellä Suomen ja pääkaupunkiseudun suurinta maahanmuuttajaryhmää (venäläiset) sekä suurinta pakolaistaustaista ja näkyvää vähemmistöryhmää (somalit). Suomessa asui vuoden 2009 lopussa 51 683 venäjänkielistä, mikä oli neljännes kaikista Suomen vieraskielisistä. Samaan aikaan Suomessa asui 11 681 somalinkielistä henkilöä, mikä on 5,6 prosenttia kaikista vieraskielisistä (*Väestörakennetilastoja...* 2010). Somalinkieliset muodostavat venäjän-, viron- ja englanninkielisten jälkeen Suomen neljänneksi suurimman vieraskielisten ryhmän (Kuva 1.).

Kuva 1. Suurimpiin kieliryhmiin kuuluvien määrät ja osuudet kaikista vieraskielisistä vuonna 2009 (Väestörakennetilastoja... 2010).

1.2 Pääkaupunkiseudun konteksti – pienistä eroista kohti eriytymistä

Etnistä segregaatiota on tarkasteltava suhteessa paikallisiin olosuhteisiin. Kaupungin maahanmuuttohistorian, talouskehityksen sekä asunto- ja työmarkkinarakenteen on todettu määrittävän vahvasti sen etnistä mosaiikkia (Bosswick ym. 2007). Klassiset segregaatiomekanismeja ja segregaation seurauksia kuvaavat teoriat (ks. Burgess 1926; Dahya 1974; Wilson 1987) ovat syntyneet Yhdysvalloissa ja Britanniassa; hyvin erilaisessa yhteiskunnallisessa ja historiallisessa kontekstissa. Muualla saatuja tutkimustuloksia tai kehitettyjä teoreettisia malleja ei voida suoraan soveltaa Suomeen, minkä vuoksi alan tutkimusta tarvitaan myös meillä.

Tarkastelen tutkimukseni teemoja lähinnä pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo ja Vantaa), jolla ne kiinnittyvät laajempaan keskusteluun kaupunkiseudun tasapainoisesta

kehityksestä. Kaupungistuminen on tapahtunut Suomessa verrattain myöhään, ja maailman suurkaupungeista tutut alueelliseen segregaatioon ja maahanmuuttoon liittyvät ilmiöt ovat nousseet meillä kiinnostuksen kohteiksi vasta viime vuosikymmeninä. Myöhäistä kaupungistumista voidaankin pitää merkittävänä erityispiirteenä Suomen segregaatiokehityksen kannalta: ”teollisen yhteiskunnan luokkasuhteet ja sosiaaliset erot eivät [ole] Suomessa ehtineet syöpyä syvälle kaupunkirakenteeseen” (Karisto & Montén 1996: 23). 1950- ja 1960 -lukujen Helsinkiä voidaan kuitenkin pitää jakautuneena kaupunkina, jossa porvariston ja työväenluokan asuinalueet erottuivat selvästi toisistaan. Kaupunkiseudun voimakkaasti kasvaessa sosioekonomiset erot alueiden välillä kuitenkin pienenevät, ja Helsinki oli vuonna 1990 tilastoidun historiansa tasapainoisimmassa tilassa alueellisten erojen suhteen (Lankinen 1997: 173). Muutos selittyy sekä tuloeroja tasanneella hyvinvointivaltiojärjestelmällä että sosiaaliseen sekoittamiseen tähdänneellä paikallisella asunto- ja maapolitiikalla.

Kansainvälisestäkin vertaillen (ks. Bertaux ym. 2002) erittäin tasapainoinen kaupunkikehitys joutui haastetuksi Suomen sukeltaessa 1990-luvulla syvään lamaan. Työttömyys kasvoi nopeasti koetellen aikaisempaa voimakkaammin myös suuria kaupunkeja ja etenkin niiden lähiöalueita. Joillakin alueilla työttömyysaste nousi jopa yli 30 prosenttiin (Kortteinen & Vaattovaara 1999). Laman hellittäessä työttömyysluvut lähtivät alueilla nopeaan laskuun, mutta toisaalta työttömyys jäi myös yhä useampien kohdalla pysyväksi (Montén & Tuomala 2003). Laman myötä kaupunkiseudulla tapahtuikin siirtymä työttömyyden ja yleisemmin huono-osaisuuden alueellisen keskittymisen suuntaan. Maantieteilijä Mari Vaattovaara (1998) kuvaa tilannetta yksittäisten korttelien ja kiinteistöjen kokoisten, pistemäisesti alueelle sijoittuneiden ”köyhyystaskujen” muotoutumisena. Alueellisten erojen kasvussa laman jälkeen on kuitenkin enemmän kyse tiettyjen alueiden suhteellisen nopeasta noususta ICT-vetoisen taloudellisen nousukauden seurauksena kuin joidenkin alueiden selvästä taantumisesta (Vaattovaara & Kortteinen 2003).

Pääkaupunkiseudulla on samanaikaisesti edellä kuvatun kehityksen kanssa tapahtunut huomattava maahanmuuton kasvu, mikä on tuonut uuden, etnisen ulottuvuuden alueellisia eroja koskevaan tarkasteluun. Vuoden 1991 alussa vieraskielisten osuus koko väestöstä oli kaikissa pääkaupunkiseudun suurimmissa kunnissa vain hieman yli prosentin, kun se vuoden 2010 alussa oli jo lähempänä kymmentä prosenttia: Helsingissä 10,2, Vantaalla 9,1 ja Espoossa 8,7 prosenttia (Helsingin seudun... 2010).

Monista muista läntisistä teollisuusmaista poiketen väestön etninen moninaistuminen on liittynyt Suomessa pitkälti muuhun kuin työperäiseen maahanmuuttoon (Forsander & Ekholm 2001: 112–113). Tämä on korostanut julkisen sektorin roolia maahanmuuttajien alueellisessa sijoittumisessa. 1990-luvun kiristyneessä asuntomarkkinatilanteessa vapaiden kaupungin vuokra-asuntojen määrä eri alueilla vaikutti vahvasti siihen, millaiseksi maahanmuuttajien alueellisen sijoittumisen rakenne alkoi muodostua. Käytännössä maahanmuuttajien osuudet kasvoivat erityisesti uustuotantoalueilla ja tietyissä kantaväestöä menettävissä lähiöissä (Vilkama 2010). Maahanmuuttajien orastavat asumiskeskittymät sijoituivat erityisesti alueille, joilla oli nähtävissä yleistä huono-osaisuuden keskittymistä (Kortteinen & Vaattovaara 1999; Kauppinen 2002).

Kasvatut alueelliset erot koettiin kaupungeissa uhkana, ja sosiaalisen sekoittamisen rinnalle nousi tavoite etnisesti tasapainoisen kaupunkialueen muotoutumisesta (ks. artikkeli III). Etnisen ja sosiaalisen sekoittamisen tavoitteet sekä kaupunkisuunnittelussa että kaupunkien vuokra-asuntojen jaossa ovatkin johtaneet vieraskielisten sijoittumisessa samanlaiseen pistemäiseen rakenteeseen, joka voidaan havaita tarkasteltaessa alueiden sosioekonomisia eroja (ks. Vaattovaara 1998): vieraskielisten alueellinen keskittyminen näkyy selkeimmin kiinteistö- ja korttelitasolla (Vilkama 2010).

Hajauttamistavoitteista huolimatta 1990-luvulla syntyneet keskittymät ovat entisestään tiivistyneet 2010-luvulle tultaessa (Vilkama 2010; Henriksson 2008). Kansainvälisesti tarkasteltuna vieraskielisen väestön keskittyminen on kuitenkin edelleen lievää; heidän osuutensa on noussut yli 20 prosenttiin asukkaista vain muutamilla alueilla (*Asuntokuntatilastoja...2007*). Maahanmuuttajaryhmien välillä on huomattavia eroja siinä, mihin asuntokantaan ja mille alueille he ovat sijoittuneet. Saharan eteläpuolisen Afrikan kieliä puhuvat, joista 77 % on somalinkielisiä, ovat erilaisuusindeksillä mitattuna eriytyneet kantaväestöstä selkeimmin, kun taas Läntisen Euroopan kieliä puhuvien sijoittuminen on lähinnä kantaväestöä (Vilkama 2010).

Vieraskielisen väestön muutto Helsingin seudulle jatkuu ennusteiden mukaan runsaana myös tulevana vuosina (Vieraskielisen...2010). Suurin osa tästä muuttovirrasta suuntautuu oletettavasti seudun kolmeen suurimpaan kuntaan, kuten tähänkin asti. Jo nyt maahanmuuttajataustaiset muodostavat merkittävän osan seudun väestönkasvusta. Esimerkiksi vuosina 2005–2008 seudun saamasta muuttovoitosta 90 prosenttia koostui vieraskielisestä väestöstä. Vieraskielisten määrän ennustetaan yli kaksinkertaistuvan seudulla nykyisestä vuoteen 2030 mennessä, mikä tarkoittaa noin 150 000 hengen lisäystä

seuraavan parinkymmenen vuoden aikana. (emt.) Toteutuessaan tämä kehitys tulee muokkaamaan alueen etnistä mosaiikkia merkittäväällä tavalla ja pitämään maahanmuuttajataustaisen väestön asumiskysymykset poliittisella agendalla.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti työhön sisältyvät neljä artikkelia. Tämän jälkeen asemoin tutkimustani kaupunkitutkimuksen kenttään ja avaan muutamia tutkimuksessa yleisesti käytettyjä käsitteitä. Käsitteiden avausta seuraa tämän työn kannalta merkittävimpien teoreettisten näkökulmien esittely, josta siirryn somalien ja venäläisten maahanmuuton taustojen sekä suomalaisen yhteiskuntaan asettumisen käsittelyyn. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineiston. Tutkimustulosten käsittelyn aloitan somalien kokemusten ja asumistoiveiden tarkastelulla, josta siirryn venäläisiä koskevien tulosten kautta loppukeskusteluun.

2 Neljä artikkelia maahanmuuttajien asumisesta

Tutkimukseen sisältyvää neljää artikkelia yhdistää maahanmuuttajien asumisen ja alueellisen sijoittumisen tarkastelu heidän kokemustensa, valintojensa ja toiveidensa näkökulmasta. *Ensimmäisessä artikkelissa* suomalaisen lähiön monietnistymiskehitystä peilataan kuitenkin hieman laajemmin kansainvälisessä kirjallisuudessa esitettyihin, etniseen segregaatioprosessiin vaikuttaviin tekijöihin. Tarkasteluni kohteena on tamperelainen Hervannan lähiö, jonne noin kolmannes Tampereen ulkomaalaisväestöstä oli tutkimushetkellä (syksy 2004) keskittynyt. Artikkelissa pyrin selvittämään, miksi Hervannasta on muodostunut Tampereen maahanmuuttajakeskittymä.

Artikkeli osoittaa, miten institutionaaliset ja rakenteelliset tekijät, kuten poliittiset päätökset, viranomaistoimet ja maahanmuuttajien sosioekonominen asema ovat vaikuttaneet ratkaisevasti maahanmuuttajien asumisen keskittymiseen Hervantaan. Haastatteluaineistosta käy kuitenkin ilmi, että Hervantaan asettuminen on ollut monen haastateltavan kohdalla myös seurausta omasta valinnasta. Etenkin näkyviin vähemmistöihin kuuluvat haastateltavat kokivat Hervannan monietnisen asukasrakenteen vetovoimatekijänä. Haastateltavien valinnat on kuitenkin suhteutettava maahanmuuttajien kohtaamiin ulkopuolisiin rajoitteisiin ja asumismahdollisuuksiin. Monietninen asuinympäristö koettiin houkuttelevaksi juuri ulkoisten rajoitteiden, kuten kantaväestön

syrijvän käytöksen vuoksi. Tutkimuksen tulosten valossa sekä rajoitteita että valintoja korostavat selitysmallit sekä eri tekijöiden väliset vuorovaikutussuhteet nousevat mielenkiintoisiksi tutkimuskohteiksi myös suomalaisessa kontekstissa.

Artikkelit II–IV käsittelevät aihetta pääkaupunkiseudulla asuvien venäläisten ja/tai somalien näkökulmasta, ja ne perustuvat väitöstutkimukseni pääaineistoon, jota olen esitellyt tarkemmin kappaleessa 7. *Toisen artikkelini* lähtökohtana on teoreettinen lähestymistapa, jonka mukaan etninen segregatio on seurausta maahanmuuttajien ja kantaväestön välisistä eroista asuntomarkkinakäyttäytymisessä ja asumistoi-veissa (esim. Dahya 1974). Tarkastelen artikkelissa, voidaanko somalien ja venäläisten epätasaista alueellista jakautumista selittää heidän kantaväestöstä eroavilla asumistoi-veillaan ja -strategioillaan.

Artikkeli osoittaa, että maahanmuuttajat arvostavat asunnossaan ja asuinympäristössään hyvin samoja asioita kuin kantaväestökin. Oman etnisen ryhmän avun merkitys asunnon hankinnassa sekä rasismien uhan kokeminen saattavat kuitenkin vaikuttaa maahanmuuttajien asumisvalintoihin keskittymistä edistävästi. Lisäksi joidenkin somalien kohdalla uskontoon liittyvät tekijät sekä epävarmuus tulevaisuudesta Suomessa jarruttavat siirtymistä omistusasumiseen.

Artikkeli nostaa esille myös tutkittujen ryhmien välisiä eroja. Merkittävä ero venäläisten ja somalien välillä on kuuluminen näkymättömään ja näkyvään vähemmistöön. Tutkimuksen mukaan pelko rasistisen häirinnän kohteeksi joutumisesta vaikuttaa selvästi somalien asumistoi-veisiin ja -valintoihin, kun venäläisille sillä ei juuri ole merkitystä. Artikkelin tulokset tukevat täten ensimmäisen artikkelin tavoin syrjintään ja rasismiin liittyviä tulkintoja (ks. tarkemmin kpl. 4.2.) selitettäessä näkyvien vähemmistöjen alueellista sijoittumista.

Kolmannessa artikkelissa käsittelemme Katja Vilkan kanssa Helsingin kaupungin asukasrakenteen sosiaaliseen ja etniseen sekoittamiseen tähtäävien maahanmuutto- ja asuntopoliittisten tavoitteiden taustoja ja toteutusta. Peilaamme harjoitettua politiikka somalimaahanmuuttajien näkemyksiin maahanmuuttajien keskittymiseen johtavista syistä. Tutkimus perustuu jo edellä mainittujen, somalimaahanmuuttajien ja viranomaisten haastattelujen (ks. kpl 7) lisäksi maahanmuutto- ja asuntopoliittisten dokumenttien analyysiin.

Analyysin perusteella etnisen sekoittamisen tavoitteita on Helsingissä perusteltu kansainvälisistä keskusteluista tutuilla teeseillä sosiaalisesta koheesiosta ja

maahanmuuttajien paremmasta integraatiosta. Etnistä ja sosiaalista sekoittamista on toteutettu sekä asunnonjakokäytäntöjen että kaupunkisuunnittelun keinoin. Viranomaishaastattelut paljastavat myös yksittäisten viranomaisten suuren roolin tavoitteiden käytännön toteutuksessa ja asumisen rajallisten resurssien allokoinnissa, mikä linkittää Helsingin tapauksen teoreettiseen keskusteluun urbaanista managerialismista ja viranomaisista resurssien portinvartijoina (ks. Pahl 1970; ks. myös kpl 4.2).

Maahanmuuttajien määrän lisääntyessä viranomaiset ovat myös tulleet entistä tietoisemmiksi nykyisten toimenpiteiden riittämättömyydestä segregaatiokehityksen ehkäisemisessä. Yhtenä syynä tilanteen hallitsemattomuuteen pidetään maahanmuuttajien omia, keskittymistä edistäviä asumistoiveita. Somalihaastattelujen perusteella keskittymisessä ei ole kuitenkaan kyse somalien halusta muodostaa etnisiä keskittymiä, vaan monet eri tekijät ohjaavat somalien muuttoliikettä tietyille alueille. Somalien näkemysten mukaan alueellisten erojen kasvussa on ennemminkin kyse kantaväestön asumistoiveista ja näitä tukevista viranomaistoimista.

Neljännessä artikkelissa tarkastelen pääkaupunkiseudulla asuvien venäläisten asuinalueen etnistä koostumusta koskevia toiveita suhteessa kolmeen teoreettiseen lähestymistapaan: spatiaaliseen assimilaatiomalliin, pluralistiseen malliin ja heterolokalismiin (ks. tarkemmin kpl. 4.). Assimilaatiomallin mukaan maahanmuuttajat sulautuvat vähitellen kantaväestöön niin taloudellisesti, kulttuurisesti kuin alueellisestikin (Massey 1985). Pluralistisessa mallissa maahanmuuttajien nähdään puolestaan säilyttävän kulttuuriset erityispiirteensä ja vahvan etnisen yhteisön maassa vietetystä ajasta tai yhteiskunnallisesta noususta riippumatta. Tämä merkitsee vapaaehtoista ja pysyvää alueellista keskittymistä. (Peach 1997; 2007.)

Artikkelin tulokset tukevat kolmatta, heterolokalistista mallia, jonka mukaan modernissa yhteiskunnassa maahanmuuttajat voivat säilyttää tiiviin etnisen yhteisön ilman alueellista keskittymistä (Zelinsky & Lee 1998). Haastatellut venäläiset eivät pitäneet asumista samalla asuinalueella muiden venäläistaustaisten kanssa merkittävänä, vaikka oma etninen yhteisö saattoi olla heille sosiaalisten suhteiden ja oman kulttuurin säilyttämisen kannalta erittäin tärkeä. Naapuruston etnisen koostumuksen merkityksettömyyttä venäläiset perustelivat hyvillä (tieto)liikenneyhteyksillä, mikä selittää myös Zelinskyn ja Leen (1998) mukaan heterolokalismin mahdollistumista 2000-luvulle tultaessa. Artikkelin tulokset yhtyvät myös etnisen segregaation seurauksista

käytävään keskusteluun kyseenalaistaen naapuruston merkityksen sosiokulttuuriselle integraatiolle.

3 Tutkimuksen asemoituminen ja keskeiset käsitteet

3.1 Tutkimuksen asemoituminen

Väitöstutkimukseni on kaupunkimaantieteellinen tutkimus, joka yhdistää sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden alueelliseen tarkasteluun. Tutkimus liittyy läheisesti alueellisia eroja ja niiden syntymekanismia käsittelevään tutkimukseen, jolla on kansainvälisesti pitkät perinteet. Alueellista vaihtelua ja kaupunkirakennetta koskevaa tutkimusta tehtiin jo 1800-luvun alussa (Siirilä ym. 1990: 4), mutta segregaatiotutkimuksen varsinaisina pioneereina pidetään 1900-luvun alkupuolella vaikuttanutta Chicagon kaupunkiekologista koulukuntaa (ks. Burgess 1926; Cressey 1938; Park ym. 1967; Theodorson 1961). Koulukunnan sosiologit näkivät kaupungin sosiaalisena organismina, jossa kamppailu olemassaolosta säätelee yksilön käyttäytymistä. Eri väestöryhmien kulloinenkin asema tässä kamppailussa määrittää heidän maantieteellistä sijoittumistaan tuottaen ”luonnollisia alueita”, joilla asuu sosio-ekonomisesti, kielellisesti ja rodullisesti yhteneväinen väestö (Park ym. 1967; Daniel & Hopkinson 1989: 122–125; Knox & Pinch 2000: 215–216).

Niin kutsuttu sosiokulttuurinen koulukunta (ks. Firey 1945; Jonassen 1949) kritisoi perinteistä kaupunkiekologiaa asumisvalintojen liiallisesta perustamisesta taloudellisiin tekijöihin ja persoonattomaan kilpailuun. Koulukunnan mukaan klassisen kaupunkiekologian teorian eivät riittävästi huomioi, tämänkin tutkimuksen kannalta keskeisiä, ihmisten kulttuurisia arvoja, normeja, tunteita sekä sosiaalisia suhteita osana heidän muuttopäätöksiä. Chicagon koulukunnan puolustukseksi on kuitenkin sanottava, että esimerkiksi koulukunnan keskeinen tutkija Robert E. Park (1936: 13–15) näki ihmisyyhteiskunnan organisoituvan, erona eläin- ja kasvikuntiin, bioottisen tason (persoonaton kilpailu) lisäksi kulttuurisella tasolla. Tällä tasolla hän viittasi nimenomaan ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja yhteisymmärrykseen sosiaalisista arvoista. Chicagon koulukunnan laajempi kritiikki on kuitenkin kohdistunut juuri näkemykseen näiden tasojen erillisyydestä ja erityisesti mahdollisuudesta tutkia bioottista tasoa sosiaalisista prosesseista erillisenä (ks. Knox & Pinch 2000: 218). Tästä näkökulmasta

sosiokulttuurisen koulukunnan keskeinen argumentti nousee merkittäväksi lähtökohdaksi myös tälle tutkimukselle: kaupunkikehitykseen vaikuttavat paikalliset olosuhteet ja yhteiskunnassa tapahtuvat sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset, eikä se siten noudata mitään säännönmukaista mallia (Siirilä ym. 1990).

Halu liittää asuinsegregaatio laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin loi perustan sosiaalialueanalyysin synnylle (Shevky & Bell 1955). Sosiaalialueanalyysin perustana olivat sosiaalisen rakenteen ulottuvuudet, jotka käsittelivät eriytymistä sosiaalisessa tilassa, alueellisten tarkastelujen tullessa kuvaan vasta myöhemmin (Andersson 1983: 150). Ulottuvuudet kuvasivat teollistumisen ja kaupungistumisen synnyttämiä muutoksia muun muassa ammattirakenteessa, elämäntavoissa (erityisesti naisten työssäkäynti ja perhekoko) sekä väestön alueellisessa jakautumisessa ja koostumuksessa (segregaatio, kasvava moninaisuus) (Shevky & Bell 1955: 229). Kvantitatiivisten menetelmien kehittyminen mahdollisti edellä kuvattujen ulottuvuuksien tarkastelun kaupunkialueilla faktorianalyysillä hyödyntäen. Voidaankin puhua erityisesti 1960-luvulla kaupunkimaantieteessä kukoistaneen faktoriekologisen tradition synnystä.

Faktoriekologian kyvyttömyys selittää alueellisten erojen syitä tai niissä tapahtuvia muutoksia johti 1960-luvun puolivälissä uuden, behavioralistisen lähestymistavan tulon kaupunkimaantieteen kentälle (esim. Brown & Moore 1970). Tässä lähestymistavassa, kuten omassanikin, kiinnostuksen kohteina ovat yksilöiden toiveiden, päätöksenteon sekä elämäntavan ja -vaiheen merkitys kaupungin sosiaalisen ja etnisen rakenteen muodostumisessa. Lähestymistapa jättää kuitenkin myöhemmin segregaatiotutkimuksessa keskeiseksi nousseet asuntojen tarjontaan ja ihmisten asunnon valinnassa kohtaamiin rajoitteisiin liittyvät kysymykset (ks. Pahl 1970) lähes kokonaan käsittelemättä. Olemassa olevat rajoitteet on mahdollista löytää tulkintojen taustalta, mutta ne esitetään usein ihmisten valintoina ja kotitalouksien ominaisuuksiin liittyvinä piirteinä (van Kempen & Özüekren 1998: 1639). Tässä tutkimuksessa yksilöiden asumistoiveiden ja -valintojen nähdään kuitenkin muotoutuvan suhteessa niitä rajoittaviin tekijöihin.

Suomessa ehkä merkittävimpana avauksena kaupunkien sisäisiä eroja koskevassa tutkimuksessa voidaan pitää maantieteilijä Leo Aarion (1951) Suomen kolmea suurinta kaupunkia käsitellyttä tutkimusta, vaikka muutamia kaupunkimaantieteellisiä kaupunkien rakennetta ja sen muutoksia kuvaavia tutkimuksia oli tehty jo aiemminkin (ks. Siirilä 1984). Aario muun muassa osoitti Helsingin kaupunginosien eroavan toisistaan asukkaiden sosio-ekonomisen aseman ja demografisten ominaisuuksien suhteen. Hän

tarkasteli myös suomenruotsalaisten sijoittumista kaupunkitilassa. Selityksenä havaitsemalleen erilaistumiselle Aario nosti esiin muun muassa erot alueiden houkuttelevuudessa ja maineessa. Jatkona Aarion työlle voidaan lukea muun muassa Siirilän (1968), Sweetserin (1973) ja Anderssonin (1983) Tamperetta, Helsinkiä ja Turkua koskeneet faktoriekologiset tarkastelut.

1980-luvulla Kaupunkimaisten yhdyskuntien kehittämiskampanjan julkaisu ”Sosiaalinen tasapaino Helsingissä” (1982) avasi keskustelua sosiaalisen ulottuvuuden merkityksestä kaupunkikehittämisen osana. Julkaisussa pohdittiin kaupungin sosiaalisen tasapainon määrittelyä ja mittaamista sekä saavuttamista erilaisin keinoin. Julkaisun sisältämät yhteiskuntatieteilijä Markku Lankisen tilastolliset tarkastelut osoittivat alueellisten erojen kaventuneen Helsingissä 1950-luvulta 1970-luvulle tultaessa. Hän kuitenkin näki alueiden suhteellisessa asemassa tapahtuvien jatkuvien muutosten mahdollistavan jatkossa uuden polarisaatiokehityksen.

1990-luvulla laman sekä rakenteellisten muutosten alueellisiin rakenteisiin jättämät jäljet antoivat uutta tuulta alueellisten erojen tutkimiselle erityisesti pääkaupunkiseudulla. Alueellista eriytymiskehitystä tulkittiin sekä rakenteellisista ja hallinnollispoliittisista tekijöistä (asuntopolitiikka, muutokset asunto- ja työpaikkarakenteessa, jne.) että sosiokulttuurisista tekijöistä (asumistoiveet, -tavat ja -kokemukset) käsin (ks. Jallinoja 1997; Lankinen 1997; Kortteinen ym. 1999; Kortteinen & Vaattovaara 1999). Merkittävä kaupunkimaantieteellinen avaus tutkimuskentällä oli Mari Vaattovaaran (1998) pääkaupunkiseudun sosiaalista erilaistumista eri mittareilla käsitellyt väitöskirjatyö. Tarkastelussaan hän hyödynsi Suomessa uudella tavalla tilastollisten aineistojen lisäksi paikkatietomenetelmiä ja myös laadullista, asumiskokemuksia ja mielikuvia koskevaa haastatteluaineistoa. Samalla hän loi suuntaviivoja Helsingin yliopiston kaupunkimaantieteen nykytutkimukselle, johon tämäkin tutkimus lukeutuu.

Maahanmuuton kasvun myötä maahanmuuttajien sijoittuminen otettiin 1990-luvulla ensimmäistä kertaa osaksi suomalaisten kaupunkien sisäisiä eroja koskevia tarkasteluja (Lankinen 1994; 1997; Vaattovaara 1998; Kortteinen & Vaattovaara 1999). Myöhemmin etnisen segregaaion tutkimus vakiinnutti paikkansa suomalaisen kaupunkirakenteen tutkimuksessa, ja muualta tuttuja segregaaion tasoa kuvaavia indeksejä ja luokitteluja alettiin soveltaa myös meillä (ks. Kauppinen 2002; Vilkama 2010). Tutkimus on ollut pitkälti kvantitatiivista ja paikkatietoa hyödyntävää keskittyen alueiden asukasrakenteen ja siinä tapahtuvien muutosten sekä näitä selittävien rakenteellisten tekijöiden

tarkasteluun. Tässä tutkimuksessa haluan tuoda sosiokulttuurisen näkökulman myös suomalaiseen etnistä segregaatiota koskevaan tutkimukseen tarkastelemalla maahanmuuttajien asumistoiveita, -tapoja ja -kokemuksia pääkaupunkiseudulla.

3.2 Maahanmuutto ja etnisyys

Maahanmuutto- ja segregaatiotutkimukseen liittyy paljon käsitteitä, joita on käytetty vaihtelevissa merkityksissä. Osa käsitteistä on saanut julkisen keskustelun myötä erilaisia arvolatauksia, mikä lisää tarvetta niiden tarkemmalle määrittelylle tieteellisen tekstin yhteydessä.

Käytän tässä tutkimuksessa termiä maahanmuuttaja henkilöstä, joka muuttaa Suomeen ja aikoo asua täällä vähintään vuoden. Kansainvälisissä tutkimuksissa käytetään maahanmuuttaja -termin sijasta usein sanaparia etninen vähemmistö (ethnic minority). Tätä termiä käytetään, koska maiden pitkistä maahanmuuttohistoriasta johtuen tutkimus kohdistuu maahanmuuttajien lisäksi heidän kyseisessä maassa syntyneisiin jälkeläisiinsä. Suomessa aikuisiässä olevien toisen polven maahanmuuttajien määrä on kuitenkin toistaiseksi vähäinen, minkä vuoksi tarkastelen tutkimuksessani ensimmäisen polven maahanmuuttajia ja käytän termiä maahanmuuttaja. Termiä kantaväestö käytän puhuessani niistä Suomen kansalaisista, joilla ei ole maahanmuuttajataustaa. Käytän myös käsitettä valtaväestö, joka on lähellä kantaväestön käsitettä, mutta sisältää myös ajatuksen eri ryhmien välisistä valtasuhteista.

Viitatessani sekä maahanmuuttajiin että heidän Suomessa syntyneisiin jälkeläisiinsä käytän termiä maahanmuuttajataustainen. Tätä termiä voidaan kritisoida, koska se herättää kysymyksen: milloin ihmisistä tulee suomalaisia ja heitä ei enää luokitella heidän vanhempinsa maahanmuuttotaustan perusteella. Tämä pohdinta (ks. esim. Lepola 2000) on mielestäni aiheellista, mutta selkeyden vuoksi joidenkin erottelevien termien käyttö on tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Olen päättänyt käyttämään termiä maahanmuuttajataustainen, koska se erottaa tässä käsitellyt ryhmät muista Suomen etnisistä vähemmistöistä, kuten saamelaisista ja romaneista.

Tutkimuksen pääkohderyhmistä käyttämäni nimitykset, somalit ja venäläiset, eivät myöskään ole yksiselitteisiä. Käytän termiä somali sen yleisessä neutraalissa merkityksessä viittaamaan kansalaisuudesta riippumatta henkilöön, joka on etniseltä

taustaltaan somali(alainen). Jotkut tutkijat ovat kuitenkin nähneet tämän termin ongelmallisena, ”koska monelle somalialaiselle maaahanmuuttajalle somali -sanaan liittyy nykyisin kielteistä painolastia – somalista on tullut suomalaisten uusi haukkumasana” (Tiilikainen & Abdi 2008: 102). Selkeyden vuoksi käytän myös nimitystä venäläiset, vaikka Venäjältä Suomeen muuttaneet muodostavat epäyhtenäisen kulttuurisen ryhmän, jonka sisällä on kielellisiä, uskonnollisia, etnisiä ja kulttuurisia eroja. Osa heistä saattaaakin tuntea itsensä vahvemmin esimerkiksi inkerinsuomalaisiksi (ks. myös venäläisten määrittelystä tässä tutkimuksessa: artikkeli IV: 128).

Tutkimuksessa puhun myös maahanmuuttajien omasta etnisestä ryhmästä. Hyvin monet eri tutkijat ovat esittäneet määrittelyjä tälle varsin kiistellylle käsitteelle (esim. Nash 1989; Liebkind 1994; Hautaniemi 2001; Martikainen ym. 2006; De Vos 2006). Näistä määrittelyistä voidaan kuitenkin löytää kaikille yhteisiä elementtejä (ks. Zelinsky 2001: 1–44), joille perustan myös käsitteen merkityksen tämän tutkimuksen yhteydessä. Etninen ryhmä on joukko ainakin osittaisen yhteisen alkuperän omaavia ihmisiä, joita yhdistävät heidät muista ihmisryhmistä erottavat kulttuuriset ja sosiaaliset erityispiirteet. Näitä piirteitä voivat olla esimerkiksi yhteinen uskonto, perinteet ja kieli. Ryhmän jäsenet identifioituvat tähän ryhmään tai muut tunnistavat heidät erilliseksi ryhmäksi.

Yhteiskuntien etnisen moninaistumisen myötä etnisyys on alettu ymmärtää epäyhtenäisenä ja tilannekohtaisena. Toisin sanoen yksilön tai yhteisön etnisyys saa erilaisia sisältöjä olosuhteista riippuen, ja yksilö voi olla samanaikaisesti osa useampaa kulttuurista kokonaisuutta (Forsander 2001: 43–44). Tämä muutos on tuonut keskusteluun monikulttuurisuuden käsitteen. Monikulttuurisuudella tarkoitan tässä tutkimuksessa lähinnä yhteiskunnan tai yhteisön kykyä toimia kokonaisuutena, vaikka sen jäsenet edustaisivatkin eri etnisiä, kulttuurisia ja uskonnollisia ryhmiä. Tässä merkityksessään käsite näyttäytyy ennemminkin ihanteena ja toivottavana tilana kuin yhteiskunnan empiirisenä olotilana (Martikainen ym. 2006). Puhuttaessa useiden eri etnisten ryhmien elämisestä rinnakkain käytän termiä monietninen, joka ei ota kantaa eri ryhmien välisiin suhteisiin ja vuorovaikutuksen laatuun, toisin kuin monikulttuurisuuden käsite.

Kulttuurisen moninaisuuden tunnustaminen on muuttanut myös maahanmuuttajien uuteen yhteiskuntaan asettumista koskevaa ajattelua. Se on syrjäyttänyt aikaisempaa näkemystä etnisten vähemmistöjen väistämättömästä assimilaatiosta eli oman kulttuurisen erityisyyden hylkäämisestä ja sulautumisesta valtakulttuuriin. Nykyisin puhutaan yleisesti maahanmuuttajien integraatiosta. Tässä tutkimuksessa termillä tarkoitetaan prosessia,

jonka seurauksena maahanmuuttaja tulee osaksi yhteiskunnan taloudellista, sosiaalista, institutionaalista ja poliittista elämää ilman että hänen tulee luopua omasta identiteettistään tai kulttuurisesta erityisyydestään (ks. Valtonen 2008).

3.3 Segregaatio

Chicagon koulukuntaan kuulunut Roderick McKenzie (1926) esitti segregaation yhtenä viidestä kaupunkien rakenteeseen vaikuttavasta ekologisesta prosessista. *Alueellinen segregaatio* viittaa eroihin eri väestöryhmien välisessä alueellisessa jakautumisessa. Segregaatiota esiintyy, kun tietyt ryhmät ovat aliedustettuina toisilla ja yliedustettuina toisilla alueilla. Alueellinen segregaatio voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan: sosiaaliseen, demografiseen ja *etniseen segregaatioon*. Tässä tutkimuksessa käsitelen erityisesti etnistä segregaatiota, jolla tarkoitan eri etnisten ryhmien epätasaista alueellista sijoittumista. Eri segregaation muotoja ei tosin voida täysin erottaa toisistaan, sillä ne esiintyvät usein limittäin (Bosswick ym. 2007). Alueellista segregaatiota voi esiintyä eri aluetasoilla, mutta käsitelen tässä kaupunkien sisäistä segregaatiota. Alueellinen segregaatio merkitsee usein myös *alueellista keskittymistä*. Maahanmuuttajien alueellisella keskittymisellä viitataan maahanmuuttajien yliedustukseen tietyillä alueilla verrattuna kaupungin keskiarvoon.

Segregaatiosta puhuttaessa on usein korostettu sen mahdollisia kielteisiä seurauksia, minkä vuoksi termi on saanut negatiivisen arvolatauksen (Peach 1996; van Kempen & Özüekren 1998; Bolt ym. 2010b). Suomalaisissa alueiden välisiä, *sosiaalisia* eroja käsitelleissä tutkimuksissa segregaatio on yleensä rinnastettu epätoivottuun kehitykseen ja erityisesti huono-osaisuuden kasautumiseen (ks. Lankinen 1994; 1997; Karisto & Montén 1996). Tämän vuoksi tutkimuksissa on käytetty myös neutraalimmaksi koettua alueellisen erilaistumisen käsitettä (ks. Vaattovaara 1998; Kortteinen ym. 2005: 128). Tässä tutkimuksessa käytän kuitenkin etnisen segregaation käsitettä sen neutraalissa merkityksessä (ks. van Kempen & Özüekren 1998: 1632–1633; Kauppinen 2002: 174; Bolt ym. 2010a: 171) kuvaamaan eri etnisten ryhmien epätasaisen alueellisen jakautumisen ilmiötä. Käyttämällä kyseistä käsitettä en siis sulje pois sen mahdollisia myönteisiä puolia, kuten mahdollisuutta ylläpitää läheisiä sosiaalisia suhteita samanmielisten ihmisten kanssa, mahdollisuutta vähemmistökulttuurien parempaan

säilyttämiseen tai ryhmän järjestäytymiseen yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi (Peach 1996; Bolt ym. 1998; van Kempen & Özüekren 1998).

Valintani perustuu käsitteen yleiseen käyttöön kansainvälisessä kirjallisuudessa. Etninen segregaatio -termillä on perinteisesti kuvattu eri etnisten ryhmien epätasaista sijoittumista riippumatta siitä, kuinka epätoivottavana tätä ilmiötä on pidetty. Yleensäkin epätoivottavan ja hyväksyttävän etnisen erilaistumisen erottaminen on vaikeaa ottaen huomioon tutkimuskirjallisuudessa todetut, alueellisen keskittymisen myönteiset seuraukset sekä sen negatiivisia vaikutuksia ja kriittisiä raja-arvoja koskevan yksimielisen tutkimustiedon puuttumisen. Toisin sanoen puhtaasti etnisyyteen perustuvien alueellisten jakojen arvottaminen on pitkälti subjektiivista; se mikä voi toisen mielestä olla epätoivottavaa kehitystä, ei välttämättä ole sitä jonkun toisen mielestä. Ilmiön koettu kielteisyys vaihtelee tarkastelijasta ja tarkastelun kohteesta riippuen. Esimerkiksi niin kutsutun ensimmäisen maailman maista tulleiden maahanmuuttajien segregatiota on harvoin pidetty ongelmallisina, vaikka segregatian on useissa eurooppalaisissa kaupungeissa todettu olevan vahvinta juuri näiden ryhmien kohdalla (Aalbers & Derloo 2003: 198). Tässä mielessä jo segregatio -termin määrittelyssä päästään lähelle koko tämän tutkimuksen ydintä eli sitä, missä määrin ”perimmäiset syyt segregatioon...löytyvät kuitenkin ns. sisäisistä vaikuttajista eli ihmisten asenteista ja tarpeista” (Siirilä ym. 1990, 48).

4 Neljä lähestymistapaa maahanmuuttajien alueelliseen keskittymiseen

4.1 Spatiaalinen assimilaatiomalli – keskittyminen on väliaikaista

Chicagon koulukunnan työllä on ollut vahva vaikutus myöhempään etnisen segregatian tutkimukseen. Keskeisiä ovat erityisesti olleet koulukunnan assimilaatioteoreetikkojen (esim. Park 1928) sosiaalidarwinistiset näkemykset eri ryhmien kanssakäymisen vääjäämättömästä johtamisesta vahvemman voittoon eli vähemmistön sulautumiseen enemmistöön. Etnisten vähemmistöjen oletettiin siis luopuvan omista kulttuurisista piirteistään ja pyrkivän valtakulttuuriin sulautumiseen.

Kaupunkiekologisen tradition pohjalta kehittynyt spatiaalinen assimilaatiomalli (Massey 1985) kuvaa alueellista segregatiota seurauksena ryhmien välisistä taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista eroista. Toisin sanoen taustaltaan ja elämäntavoiltaan hyvin erilaiset ihmiset eivät asetu toistensa läheisyyteen (Freeman 2000: 17). Mallissa maahanmuuttajataustaisten sosioekonomisen (tulot, koulutus, ammattiasema) ja sosiokulttuurisen assimilaation (kielitaito, sosiaaliset suhteet) taso määrittää heidän alueellista sijoittumistaan. Malli on kuitenkin dynaaminen painottaen assimilaation tasossa ja yksilön alueellisessa sijoittumisessa ajan myötä tapahtuvia muutoksia.

Maahanmuuttajakeskittymiin sijoittuminen on assimilaatiomallissa välivaihe ennen maahanmuuttajan sulautumista valtaväestöön. Maahanmuuttajan taloudellisten ja tiedollisten resurssien ollessa aluksi heikot, hän asettuu kantaväestön epämieluisiksi kokemille asuinalueille ja maahanmuuttajakeskittymiin, joissa hän voi saada tukea muilta saman ryhmän jäseniltä. Vastaanottomaassa vietetyn ajan myötä maahanmuuttajan kielitaito kasvaa, kontaktit kantaväestöön lisääntyvät, työmarkkina-asema vahvistuu ja hän mukautuu valtakulttuuriin. Maahanmuuttaja käyttää kasvanutta pääomaansa asuinolojen parantamiseen ja paremman asuinpaikan tuomien etujen saavuttamiseen. Näitä etuja ovat muun muassa palvelujen ja asuinympäristön laadukkuus, turvallisuus, terveellisyys sekä sosiaalista nousua tukevat tekijät, kuten koulujen taso ja ympäristön tarjoamat roolimallit (Massey & Mullan 1984: 838). Käytännössä akkulturaation (valtaväestön kielen ja tapojen omaksumisen) ja sosiaalisen nousun on yhdysvaltalaisessa kirjallisuudessa kuvattu johtavan maahanmuuttajataustaisten muuttoon usein kaupunkikeskustoissa sijaitsevista maahanmuuttajakeskittymistä keskiluokkaisille kantaväestövaltaisille esikaupunkialueille (Alba & Logan 1991; Zelinsky & Lee 1998). Tämän siirtymän on nähty tapahtuvan vähitellen kolmen maahanmuuttajasukupolven aikana (Peach 1996).

Assimilaatiomalli sisältää kaksi peruseriaa (Massey 1985; Alba & Logan 1991: 432–433): ensiksikin alueellinen liikkuvuus on seurausta akkulturaatiosta ja yksilön sosiaalisesta noususta. Toiseksi alueellinen liikkuvuus johtaa maahanmuuttajataustaisten alueelliseen hajautumiseen ja lisää heidän kanssakäymistään kantaväestön kanssa. Lähemmät kontaktit kantaväestöön johtavat muun muassa seka-avioliittoihin, jotka entisestään syventävät vähemmistöjen sosioekonomista ja sosiokulttuurista assimilaatiota (Peach 2005). Alueellisen ja sosioekonomisen/sosiokulttuurisen assimilaation välillä on

siis kaksisuuntainen yhteys. Hajautunutta sijoittumista on jopa pidetty edellytyksenä maahanmuuttajataustaisten siirtymiselle assimilaatioprosessin ensivaiheesta eli akkulturaatiosta laaja-alaisemmin osaksi vastaanottavaa yhteiskuntaa (Massey & Mullan 1984). Spatiaalisen assimilaatiomallin taustalla on täten vahvana ajatus alueellisen segregaaation ja integraation välisestä yhteydestä. Tästä näkökulmasta pysyvä keskittyminen on merkki epäonnistuneesta integraatiosta.

Assimilaatiomallin perintö on edelleen vahvasti läsnä etnisen segregaaation tutkimuksessa. Tämän vuoksi on hyvä tiedostaa sen sisältämät oletukset ja pohtia niitä suomalaisessa kontekstissa. Assimilaatiomalli perustuu ajatukselle koulutuksessa, ammattiasemassa ja tuloissa tapahtuvien muutosten johtamisesta asuinpaikan muutokseen (Park 1926). Tätä muuttoa motivoi asuinpaikan merkitys yhteiskunnallisen aseman kannalta. Suomessa asuinpaikka ei kuitenkaan samassa määrin määritä esimerkiksi asuinympäristön terveellisyyttä, palvelujen tasoa tai mahdollisuutta laadukkaaseen koulutukseen. Hyvinvointivaltion periaatteisiin kuuluvat universaalit peruspalvelut ja kohtuullisen asumistason ja viihtyisän elinympäristön tarjoaminen kaikille yhteiskuntaryhmille vähentävät asuinpaikan merkitystä tässä mielessä. Lisäksi Suomessa henkilön yhteiskunnallista asemaa ja integraatiota ei välttämättä rinnasteta yhtä vahvasti ulkoisiin statussymboleihin (asunto, asuinalue, jne.) kuin Yhdysvalloissa (ks. Massey & Mullan 1984: 838).

Erityisesti tutkittaessa näkyvien vähemmistöryhmien alueellista sijoittumista on myös huomioitava, että assimilaatiomallissa vapaalle alueelliselle liikkuvuudelle ei nähdä sosioekonomisten resurssien ohella muita rajoitteita. Koulutus ja taloudellinen menestys eivät kuitenkaan tutkimusten (Massey & Mullan 1984; Farley 1995; Freeman 2000) mukaan ennusta esimerkiksi afroamerikkalaisten tai Yhdysvalloissa asuvan (usein afrikkalaistaustaisen) puertoricolaisvähemmistön alueellista sijoittumista kuten useiden muiden vähemmistöryhmien kohdalla (Massey & Denton 1988; Alba & Logan 1991; Clark & Ware 1997). Tätä on selitetty heidän asuinpaikan valintaansa rajoittavalla rasismilla ja syrjinnällä. Assimilaatiomallin peruslogiikan on todettu olevan Yhdysvalloissa ristiriidassa valkoihoisten, ei niinkään afroamerikkalaisten, asuntomarkkinakäyttäytymisen kanssa (Massey & Mullan 1984). Toisin sanoen afroamerikkalaisten sosiaalinen nousu ei hälvennä valkoihoisten kokemusta ryhmien välisistä yhteiskunnallisista eroista (ks. lisää kpl 4.2).

Assimilaatiomalli perustuu tutkimuksille 1800- ja 1900-lukujen taitteessa Yhdysvaltoihin muuttaneista eurooppalaisista ja heidän jälkeläisistään. Maahanmuutossa ja yhteiskunnan rakenteissa sittemmin tapahtuneiden muutosten myötä assimilaatioteoreetikot ovat tuoneet esille ajatuksen assimilaation segmentoituneisuudesta: maahanmuuttajataustaiset voivat assimiloitua eri tavoin elämän eri osa-alueille (Portes & Zhou 1993; Zhou 1997). He voivat joko omaksua valtaväestön keskiluokan arvot ja elämäntavan tai tietoisesti pyrkiä kulttuuristen erityispiirteidensä säilyttämiseen yhteiskunnallisen nousun ohessa. Kolmantena mahdollisuutena on alaluokan arvojen sisäistäminen ja jääminen yhteiskunnan marginaaliin. Sosiologit Alejandro Portes ja Min Zhou (1993) pitävät viimeksi mainitun toteutumista uhkana erityisesti sellaisissa asumiskeskittymissä, joissa etninen keskittyminen yhdistyy yleiseen huono-osaisuuteen.

Perinteisestä assimilaatioteoriasta poiketen segmentoituneen assimilaation teoriassa maahanmuuttajataustaisten yhteiskunnallisen aseman ei nähdä riippuvan pelkästään yksilön asenteista ja ominaisuuksista, vaan myös heitä ympäröivistä yhteiskunnallisista oloista. Jos maahanmuuttajalla ei akkulturaatiosta huolimatta ole vallitsevissa oloissa mahdollisuuksia kanssakäymiseen kantaväestön keskiluokan kanssa, tiivis pitäytyminen oman etnisen ryhmän parissa saattaa olla hänelle yhteiskunnallisen nousun kannalta huomattavasti järkevämpää kuin avautuminen resurssiköyhän kantaväestön suuntaan.

4.2 Stratifikaatiomalli – etnisten ryhmien väliset valtasuhteet ratkaisevia

Etnisten vähemmistöjen alueellista segregatiota on selitetty myös niin kutsutun stratifikaatiomallin (*place stratification model*) avulla (Alba & Logan 1991; Freeman 2000; van der Laan Bouma-Doff 2007a). Mallissa asuinpaikkojen nähdään järjestäytyvän hierarkkisesti kaupunkiseudun sisällä niiden tarjoaman elämänlaadun ja houkuttelevuuden mukaan. Valtaväestö asuttaa halutuimmat alueet ja käyttää valta-asemaansa pitääkseen vähemmistöjen edustajat ja huonompiosaiset poissa naapurustostaan.

Nämä eristämisen ja välttelyn prosessit voidaan nähdä osana Weberin (1968: 341–343; ks. myös Parkin 1979: 44) kuvaamaa pyrkimystä rajata muita ryhmiä kilpailun ulkopuolelle kilpailtaessa niukoista resursseista. Rajaamalla muiden yhteiskunnallisia ja

taloudellisia mahdollisuuksia, ryhmä ylläpitää omaa etuoikeutettua asemaansa yhteiskunnassa. Weberin mukaan tällaista sosiaalista sulkemista on helpointa toteuttaa kilpailevan ryhmän ulkoisiin ominaisuuksiin, kuten rotuun, kieleen tai uskontoon vedoten.

Vähemmistöjen eristämistä voi tapahtua sekä institutionaalisen syrjinnän että yksityisten henkilöiden harjoittaman syrjinnän ja rasistisen häirinnän muodossa. Institutionaalista syrjintää voi esiintyä esimerkiksi sosiaalisten vuokra-asuntojen jakomenettelyssä. Sosiologi Raymond Pahl (1970; 1978) on tuonut esille ”yhteiskunnan portinvartijoiden” (social gatekeepers / managers of the urban system, ks. myös Tomlins 1997) eli esimerkiksi asuntoviranomaisten roolin maahanmuuttajataustaisten asumismahdollisuuksien muovaajina. Tämän teesin mukaan viranomaiset jakavat resursseja omien arvojensa, näkemystensä ja tavoitteidensa mukaisesti, vaikka toimivatkin poliitikkojen ja ylemmän tason virkamiesten heille asettamien sääntöjen ja toimintatapojen puitteissa. Näin mahdolliset stereotyyppiset oletukset ja rasistiset asenteet voivat vaikuttavat esimerkiksi asunnonjakotilanteessa.

Sosiologi Syd Jeffers ja politiikan tutkija Paul Hoggett (1995) ovat osoittaneet, miten maahanmuuttajataustaisille tarjotaan heikompilaatuista asumista yhdenvertaisuuteen tähtäävistä ja yhdenmukaistetuista institutionaalisista käytännöistä huolimatta. Tämä voi tapahtua tahattomasti esimerkiksi tilanteessa, jossa pikaisessa asunnon tarpeessa oleva maahanmuuttaja ei ole esittänyt toiveita asuinalueen suhteen. Tällöin asuntoviranomaiset voivat suhtautua maahanmuuttajaan holhoavasti ja päätellä hänen aikaisemman asuinalueensa tai hänen etnisen ryhmänsä suosiman alueen soveltuvan hänelle parhaiten. Näin maahanmuuttaja päätyy helpommin maahanmuuttajakeskittymään tai huono-osaisten asuinalueelle. Kantäväestölle tiettyjä asuntoja ei sen sijaan välttämättä edes tarjota viranomaisten olettaessa tarjouksen johtavan automaattisesti siitä kieltäytymiseen.

Ruohonjuuritasolla toimivien viranomaisten omaa harkintaa ei kuitenkaan voida pitää pelkästään riskinä vähemmistöjen yhdenvertaiselle kohtelulle, sillä heidän työnsä vaatii usein tapauskohtaista ja inhimillistä tilanteenarviointia, jota ei pystytä sisällyttämään virallisiin toimintaohjeisiin (ns. theory of street-level bureaucracy, ks. Tomlins 1997). Toimeenpanovaiheessa käytetty harkinta saattaa siis myös hyödyttää maahanmuuttajataustaisia sen mahdollistaessa viranomaiskäytäntöjen mukauttamisen monikulttuuriseen toimintaympäristöön sopivaksi. Yksittäisen viranomaisen rooliin keskittyminen saattaa myös viedä huomiota syrjiviltä käytännöiltä koko organisaation toiminnassa. Institutionaaliset käytännöt on useissa tutkimuksissa (esim. Bowes & Dar

1997; Tomlins 1997) todettu liian jäykiksi huomioidakseen vähemmistöjen kantaväestöstä poikkeavat asumistarpeet, mikä osaltaan rajoittaa heidän asumisvalintojaan.

Institutionaalisen syrjinnän lisäksi maahanmuuttajataustaisten valinnanmahdollisuuksia asuntomarkkinoilla saattavat kaventaa asunnonvälittäjien, yksityisten vuokranantajien ja asuntolainoja myöntävien pankkien syrjivät käytännöt sekä naapuruston rasismi. Jo rasismin ja syrjityksi tulemisen pelko voi tutkimusten (Sarre ym. 1989; Farley ym. 1993, Phillips 2006, van der Laan Bouma-Doff 2007a) mukaan sitoa maahanmuuttajataustaisia maahanmuuttajakeskittymiin ja rajoittaa heidän alueellista liikkuvuuttaan sosiaalisesta noususta huolimatta.

Etniset vähemmistöt voivat myös sisäistää syrjiviä käytäntöjä alkaen tehdä näitä vastaavia asumisvalintoja (Sarre ym. 1989). Rasismilla on esimerkiksi todettu olevan suuri merkitys Isossa-Britanniassa asuvien pakistanilaisten asumisuran muodostumiseen (Bowes ym. 2002). Monet pakistanilaiset olivat muuttaneet asuinympäristön rasistisen häirinnän vuoksi, ja vielä useammat kertoivat välttelevänsä rasistisen maineen saaneita alueita. Tutkimuksen mukaan yksittäisten etnisen ryhmän jäsenten kielteisillä kokemuksilla on vaikutusta huomattavasti suuremman joukon asumisvalintoihin (ks. myös artikkeli III: 433).

Jos valtaväestön edustajat eivät muilla keinoin onnistu pitämään haluamaansa etäisyyttä vähemmistöön, he voivat puolustaa asemaansa paikkahierarkiassa muuttamalla pois alueelta. Tätä valtaväestön paoksi (white flight) kutsuttua ilmiötä on tutkittu laajasti (esim. Frey 1979; Crowder 2000). Poismuuton lisäksi on tärkeää huomioida alueen ohittava muuttoliike (white avoidance) osana segregaatioprosessia. Tällä tarkoitetaan valtaväestön taipumusta vältellä alueita, joilla maahanmuuttajataustaisten osuus on korkea. Esimerkiksi Ruotsissa ilmiö on ollut ainakin 1980-luvun jälkeen poismuuttoa voimakkaammin ruotsalaisten maahanmuuttajakeskittymien synnyn ja pysyvyyden takana (Bråmås 2006).

Osa kantaväestöstä muuttaa pois puhtaasti maahanmuuttajataustaisen väestön lisääntymisen vuoksi, mutta suurimmalla osalla muutto- tai muuttamattomuuspäätökseen vaikuttavat sekundaariset syyt. Näitä ovat muun muassa muutokset kouluopetuksen tasossa sekä pelko asuntojen hintojen laskusta ja sosiaalisten ongelmien lisääntymisestä (Clark 1991; Andersson 1998; Ellen 2000). Asuinalueen oletetut tulevaisuudennäkymät saattavatkin vaikuttaa kantaväestön asumisvalintoihin naapuruston nykyistä etnistä koostumusta ja sen seurauksia enemmän (ns. race-based neighbourhood projection theory,

ks. Ellen 2000). Toisin sanoen kotitaloudet uskovat vähemmistöryhmän korkean osuuden ennustavan asuinalueen laadun heikkenemistä tulevaisuudessa.

Monissa tutkimuksissa on pyritty tunnistamaan kynnsarvo eli tietty maahanmuuttajataustaisten väestöosuus, jonka saavuttamisen jälkeen kantaväestön poismuutto alkaa. Tutkijoiden keskuudessa yleisen näkemyksen mukaan mitään yleispätevää prosenttilukua tai arviota asuinalueen ideaalista etnisestä koostumuksesta ei kuitenkaan voida osoittaa, koska tähän vaikuttavat monet tapauskohtaiset tekijät (Bråmås 2006). Tutkimuksissa (esim. Ellen 2000) toleranssitason on kuitenkin todettu olevan korkeammalla kotitalouden harkitessa poismuuttoa kuin suunnitellussa muuttoa jollekin uudelle alueelle.

4.3 Heterolokalismi – yhteisöllisyyttä ilman keskittymistä

Tämän työn neljännessä artikkelissa olen soveltanut heterolokalismin teoriaa (*heterolocalism*) venäläisten naapuruston etnistä koostumusta koskevien toiveiden kuvaamiseen. Maantieteilijä Wilbur Zelinsky ja sosiologi Barrett Lee (1998) kehittivät heterolokalismin täydennykseksi assimilaatiomallille, jonka he kokivat kuvaavan vain yhdysvaltalaisten suurkaupunkien kehitystä tietynä historiallisena ajanjaksona (ks. myös Portes & Zhou 1993). Suurin osa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa Yhdysvaltoihin muuttaneista siirtolaisista oli kouluttamattomia ja amerikkalaista yhteiskuntaa huonosti tuntevia. Vuosisadan lopulla Yhdysvaltoihin muuttavien taustat olivat kuitenkin huomattavasti moninaisemmat, ja heistä monet olivat korkeakoulutettuja ja kielitaitoisia. Zelinskyn ja Leen (1998; Zelinsky 2001) mukaan myös liikenne- ja kommunikaatioteknologian kehitys ja sitä seurannut väestön liikkuvuuden huomattava kasvu kyseenalaistavat assimilaatiomallin peruselementtejä modernissa yhteiskunnassa.

Heterolokalismissa maahanmuuttajat hajautuvat nopeasti tai välittömästi vastaanottomaan ja sen kaupunkien sisällä. Tästä huolimatta he pystyvät säilyttämään kulttuuriset erityispiirteensä ja vahvan etnisen yhteisön. Tämä on mahdollista modernin kommunikaatioteknologian ja nopeiden liikenneyhteyksien avulla. Maahanmuuttajat asuvat hajautuneesti, mutta pitävät yhteisön sisäisiä suhteita yllä esimerkiksi puhelimen ja Internetin välityksellä, vierailemalla toistensa luona ja järjestämällä yhteisiä tapahtumia (ks. Hardwick & Meacham 2005). Heterolokalistisia yhteisöjä voi esiintyä eri aluetasoilla

kaupunkiseutujen sisäisistä yhteisöistä transnationaalisiin verkostoihin asti. Todennäköisimmin heterolokalismi toteutuu hyväosaisten maahanmuuttajien kohdalla (Zelinsky 2001; ks. myös Kaplan & Holloway 2001).

Heterolokalismiin kuuluu kodin, työn sekä vapaa-ajan ja kaupallisten palveluiden alueellinen hajautuneisuus (Zelinsky & Lee 1998, 282). Se eroaa siis tässä suhteessa assimilaatiomallista, joka sisältää oletuksen näiden toimintojen fyysisestä läheisyydestä ainakin maahanmuuttajan asumisuran alkuaikoina. Nykypäivänä tällainen elämänpiirin sijoittuminen yhden naapuruston sisälle voidaan kuitenkin kyseenalaistaa (Graham & Marvin 2001; Alppi & Ylä-Anttila 2007).

Heterolokalismi on osa laajempaa teoreettista keskustelua naapuruston ja paikallisten yhteisöjen merkityksen vähenemisestä modernissa yhteiskunnassa (ks. myös kpl 4.4.2). Kiistellyn näkemyksen mukaan etäisyydet eivät enää rajoita sosiaalisia suhteita, eikä kanssakäyminen ja päivittäinen toiminta ole täten sidoksissa tiettyyn alueeseen (Logan & Spitze 1994; Bolt ym. 1998; Kaplan & Holloway 2001; ks. myös van der Laan Bouma-Doff 2007b). Toisin sanoen asuinalueen merkitys käy yksilön kannalta yhä vähäpätöisemmäksi. Etnisen segregaaation kannalta tämä näkökulma herättää mielenkiintoisen kysymyksen siitä, mitä naapuruston merkityksen väheneminen tarkoittaa segregaaation ja siihen yhdistettyjen negatiivisten sosialisatioprosessien kannalta? Keskeistä on myös pohtia, miten naapuruston merkitys vaihtelee eri ihmisryhmien välillä? Naapurusto voi olla sosiaalisten suhteiden kannalta tärkeämpi esimerkiksi maahanmuuttajille, työttömille ja kotiäideille, joiden pääsy muihin verkostoihin on rajoittunut (Campbell & Lee 1992; Logan & Spitze 1994; Knox & Pinch 2000: 223; Özüekren & Ergoz-Kaharan 2010: 365).

4.4 Etnis-kulttuurinen tulkinta – keskittyminen on valinta

4.4.1 Alueellisen keskittymisen hyödyt

Etnis-kulttuurisen tulkinnan² mukaan etnisten ryhmien väliset erot alueellisessa sijoittumisessa johtuvat ensisijaisesti näiden ryhmien välisistä kulttuurieroista. Lähestymistapa korostaa yksilön valintoja etnisen segregaaation syynä. Maahanmuuttajataustaiset haluavat asua lähellä muita saman etnisen ryhmän jäseniä, ja alueellinen keskittyminen on täten vapaaehtoista (ns. *self-segregation* -teesi: ks. Phillips 2006; van der Laan Bouma-Doff 2007a; Finney & Simpson 2009). Etniset keskittymät tarjoavat maahanmuuttajille sosiaalisia kontakteja sekä helpottavat oman kulttuurin, elämäntavan ja kielen säilyttämistä (Bolt ym. 1998; Özüekren & van Kempen 2002). Ne mahdollistavat myös uskonnollisten instituutioiden ja etnisten erikoispalvelujen perustamisen alueelle (Dahya 1974; Peach 1996; Özüekren & Ergoz-Kaharan 2010: 366). Tarjoamalla maahanmuuttajalle palan tuttua sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä keskittymät vähentävät uuteen maahan sopeutumisesta aiheutuvaa henkistä kuormitusta (Miyares 1997; Murdie & Ghosh 2010).

Alueellisesta keskittymisestä voi olla myös taloudellista hyötyä etnisen ryhmän sosiaalisten verkostojen tarjotessa apua esimerkiksi asunnon ja työn etsinnässä. Voimakkaan keskittymisen yhteydessä voidaan jopa puhua enklaavitaloudesta (ks. Wilson & Portes 1980), joka edistää etnisen ryhmän taloudellista menestystä uudessa kotimaassa. Keskittymä luo tällöin kysyntää maahanmuuttajien omille yrityksille, jotka luovat työpaikkoja muille, enklaavitalouden ulkopuolella heikosti työllistyville maahanmuuttajille. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen (Musterd ym. 2008) perusteella etnisissä keskittymissä asuminen vaikuttaa lyhyellä aika välillä myönteisesti maahanmuuttajien tulokehitykseen, mutta kääntyy varsin nopeasti haitalliseksi. Tutkituista ryhmistä ainoastaan somalinaisten kohdalla oman etnisen ryhmän läheisyys kohotti tulotasoa myös pidemmällä aikavälillä.

² Tämä lähestymistapa sisältää monia eri teorioita, jotka korostavat etnisten vähemmistöjen omaehtoista keskittymistä, kulttuurieroja sekä etnisen yhteisön merkitystä. Näistä suurilta osin päällekkäisistä teoreettisista näkökulmista on käytetty muun muassa englanninkielisiä nimityksiä *pluralist model* (Peach 1997), *structural pluralism*, *multiculturalism* (Peach 2007), *cultural(ist) explanation* (Andersson 1998), ”*multicultural*” *perspective* (Bråmås 2008) ja *ethnic-cultural approach* (Özüekren & Ergoz-Kaharan 2010).

Sekä etnis-kulttuurisen tulkinnan että assimilaatiomallin mukaan maahanmuuttajat siis hakeutuvat toistensa läheisyyteen helpottaaksensa elämäänsä vastaanottomaassa. Etnis-kulttuurisessa tulkinnassa vastaanottomaassa vietetyn ajan tai sosiaalisen nousun ei kuitenkaan nähdä välttämättä johtavan etnisen yhteisön merkittävyyden heikkenemiseen (Peach 1997). Alueellisen keskittymisen kannalta tämä merkitsee keskittymien pysyvyyttä (Peach 2005; 2007; Zelinsky & Lee 1998).

Maahanmuuttajien omien asumisvalintojen merkitystä ja vapaaehtoista eristäytymistä korostavan näkökulman muotoutumiseen ovat vaikuttaneet voimakkaasti sosiaaliantropologi Badr Dahyan (1974) Britannian aasialaisia siirtolaisia koskevat tutkimukset. Dahyan kuvaa aasialaisten tulleen Britanniaan puhtaasti taloudellisista syistä tarkoituksenaan palata kotimaahansa. Tilapäiseksi koettu oleskelu johtaa Dahyan mukaan haluttomuuteen integroitua ympäröivään yhteiskuntaan, mikä puolestaan heijastuu asuntomarkkinakäyttäytymiseen. Maahanmuuttajat tavoittelevat asumiskustannusten minimointia vastaanottomaassa, jotta he voivat maksimoida rahalähetykset ja sijoitukset kotimaahansa ja nostaa statustaan siellä (ks. myös Özüekren & Ergoz-Kaharan 2010: 361). Tämän vuoksi he asettuvat halpoihin asuntoihin työpaikan läheisyyteen panostamatta asumisen laatuun tai asuinalueen statukseen. Osalle maahanmuuttajista lähtömaa ja sinne palaaminen muodostavat tutkimusten (esim. Cater 1981) mukaan tärkeän viitekehyksen vielä pitkänkin poissaolon jälkeen. Niin kutsuttu paluun myytti (myth of return) on tarpeeksi vahva vaikuttaakseen kotitalouksien asumisvalintoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja oman kulttuurin vaalimiseen, vaikka paluu ei välttämättä tule koskaan toteutumaan käytännössä.

4.4.2 Kulttuurien kohtaaminen ja muuttuvat elämäntavat

Edellä kuvatun etnis-kulttuurisen tulkinnan mukaan maahanmuuttajat haluavat asua lähellä omaa entistä ryhmäänsä säilyttääkseen perinteisen, kulttuurisen elämäntapansa (Dahya 1974; Phillips 1981; Bowes & Dar 1997). Tutkimuskirjallisuudessa on kuitenkin avattu varsin vähän sitä, mitä tämä perinteinen elämäntapa oikeastaan sisältää ja miten se käytännössä vaikuttaa keskittymispyrkimyksiin. Yleisesti elämäntavalla ja sen säilyttämisellä näytetään tutkimuksissa viittaavan muutokseen, joka kohtaa perinteisistä maaseutumaisista yhteisöistä uuteen yhteiskuntaan ja urbaaniin ympäristöön asettuvia

maahanmuuttajia (ks. Park 1928; Firey 1945; Phillips 1981; Brown 1981; Peach 1996). Tämä klassisen sosiologian (Tönnies 1955; Durkheim 1964; Weber 1968; Simmel 2005) kysymys kaupungistumisen vaikutuksista sosiaalisiin suhteisiin on liittynyt segregaatiotutkimukseen jo Chicagon koulukunnan työn kautta (Park 1928; Kasarda & Janowitz 1974; Brown 1981).

Kaupungistumisen ja modernisaation on nähty merkitsevän perinteisten yhteisöjen heikkenemistä. Perinteisissä kyläyhteisöissä asukkaiden väliset suhteet ovat tiiviitä ja yhteisöllisyys kiinnittyy yhteisiin arvoihin, historiaan, identiteettiin ja maantieteelliseen paikkaan. Yhteisö suojelee jäseniään ulkopuolisilta uhilta, mutta edellyttää heiltä myös tietynlaista käyttäytymistä, jota yhteisön sosiaalinen kontrolli säätelee (Holmila 2000). Sosiologi Ferdinand Tönniesin (1955; ks. myös Kultalahti 1990: 120–122; Kasarda & Janowitz 1974) mukaan kaupungistuminen kuitenkin muuttaa näitä perusrakenteita: läheiseen kanssakäymiseen ja perinteisiin perustuvat yhdessäoloyhteisöt (Gemeinschaft) korvautuvat persoonattomampaan vuorovaikutukseen pohjautuvilla asiayhteisöillä (Gesellschaft). Paikallisyhteisön merkitys vähenee, ja sukulaissuhteisiin perustuvat siteet heikkenevät. Lisäksi kaupungistuminen johtaa perheeseen pieneneeseen sekä siirtymiseen laajasta perheestä ja usean sukupolven yhdessä asumisesta kohti ydinperhemallia (Wirth 1938; Kultalahti 1990: 120–122).

Maaseutumaisesta ympäristöstä ja yhteisöllisestä kulttuurista tulevien maahanmuuttajien keskittyminen voidaan siis osaltaan nähdä pyrkimyksenä ylläpitää tiiviiseen kanssakäymiseen ja monimutkaisiin sukulais- ja ystävyysverkostoihin perustuvaa elämäntapaa ja uusintaa sen muotoja vastaanottomaan urbaanissa toimintaympäristössä (ks. Firey 1945; Phillips 1981). Lähtömaan sosiaalisen järjestelmän ylläpitäminen ja oman yhteisön sosiaalisen kontrollin piiriin kuuluminen on erityisen tärkeää mahdollisen paluun näkökulmasta, sillä ryhmän normeista poikkeaminen saattaa vaikuttaa henkilön maineeseen hänen kotikylässään (Simmons 1981). Asumisvalintojen tarkastelu yksilön valintoina voidaan jopa joidenkin yhteisöllisistä kulttuureista tulevien maahanmuuttajaryhmien kohdalla kyseenalaistaa: ryhmään kuuluminen ja identifioituminen velvoittavat tietynlaisiin sijoittumisvalintoihin (Firey 1945; Dahya 1974; Miyares 1997).

Yhteisöllinen elämäntapa pitää sisällään myös yhteisön sisäisen solidaarisuuden ja vastavuoroisen avun verkostot. Riippuvuus oman yhteisön tarjoamista sosiaalisista verkostoista eri elämän alueilla, kuten lastenhoidossa, työllistymisessä ja sosiaalisessa

kanssakäymisessä saattaa ohjata ja sitoa maahanmuuttajia keskittymiin (ks. Murdie & Ghost 2010). Tällöin muiden yhteisön jäsenten lähelle asettuminen takaa jonkinasteisen turvaverkon uuteen maahan tai paikkakunnalle muuttavalle.

Pyrkimys yhteisöllisen elämäntavan ylläpitämiseen urbaanissa kontekstissa ei ole vain maahanmuuttajia koskeva ilmiö. Yhteisöllinen elämäntapa oli yleistä Suomen maaseutukylissä vielä 1900-luvun alkupuolella, ja kaupungistuminen tapahtui meillä verrattain myöhään (Holmila 2000). Sosiologi Matti Kortteinen on Lähiö -kirjassaan (1982) kuvannut 1960–1970-lukujen nopean kaupungistumisen mukanaan tuomaa elämäntapojen muutosta Suomessa. Kortteisen mukaan voidaan puhua kulttuurisesta murroksesta, jonka taustalla olivat maaltamuuttajien itsenäiseen työntekoon, patriarkaaliseen perherakenteeseen ja laajoihin sosiaalisiin verkostoihin perustuneen elämäntavan kohtaamat voimakkaat muutospaineet. Tutkimuksessaan Kortteinen korostaa kulttuuristen lähtökohtien merkitystä lähiöympäristöön sopeutumisessa.

Koen Suomen lähihistoriasta löytyvän Suuren muuton ja nykyisen maahanmuuton yhtymäkohdat mielenkiintoisiksi tarkasteltaessa lähiöiden monietnistymistä. Maahanmuuttajien asettumisessa suomalaisille asuinalueille on lähiöihin suuntautuneen maaltamuuton tapaan kyse ”prosessista, jonka kuluessa tietyistä kulttuurisista lähtökohdista kotoisin olevat ihmiset joutuvat sopeutumaan uudensuhteisiin elinolosuhteisiin” (Kortteinen 1982: 59). Kuinka pitkä ja ”kivulias” tämä prosessi on, riippuu pitkälti siitä, miten muuttajien kulttuuriset käyttäytymismallit sopivat heidän kohtaamiinsa uusiin elinolosuhteisiin.

Kantaväestöstä poikkeavien kulttuuristen elämäntapojen heijastuminen asumisvalintoihin, esimerkiksi sukulaisten tai muiden samaan etniseen yhteisöön kuuluvien läheisyyteen asettumisena, on usein rinnastettu haluun eristäytyä ympäröivästä yhteiskunnasta näiden elämäntapojen säilyttämiseksi. Tutkimusaineistoni perusteella kantaväestöstä poikkeavat kulttuuriset lähtökohdat eivät kuitenkaan tarkoita, että maahanmuuttajat olisivat kyvyttömiä tai haluttomia ratkomaan uusien olosuhteiden ja kulttuurisen elämäntavan törmäyksestä syntyviä ristiriitoja. ”Sopeutuminen uudensuhteisiin elinolosuhteisiin” ei myöskään merkitse vääjämätöntä sosiokulttuurista assimilaatiota. Tältä pohjalta tutkimusaiheeni kannalta keskeiseksi nousevat maahanmuuttajien aikaisempi ja nykyinen kokemusmaailma sekä erityisesti näiden rajapinta, josta käsin maahanmuuttajien asumistoiveet ja -strategiat muotoutuvat.

Rinnastettaessa asuinalueiden monietnistyminen lähiöistymiseen on naapuruston sosiaalisen kanssakäymisen näkökulmasta huomioitava muutamia merkittäviä eroja näiden kahden prosessin välillä. Ensiksikin, 1960–1970-luvuilla asukkaat muuttivat täysin uusiin lähiökortteleihin, ja korttelien sosiaalinen elämä rakentui ”tyhjään” tilaan (ks. Kortteisen 1982: 313–314). Nyt maahanmuuttajat saattavat kohdata vuosikymmenien saatossa muotoutuneet naapuriverkostot ja sosiaaliset normit, joihin on vaikeaa päästä sisälle ja jotka reagoivat hitaasti muutoksiin. Toisaalta lähiöissä jo asuvat asukkaat tulevat eri tavalla osallisiksi omine kulttuurisine elämäntapoineen lähiöihin muuttavien maahanmuuttajien sopeutumisesta, mikä tuo prosessiin oman jännitteensä. Sillä, miten asukkaat tämän roolinsa kokevat, on merkitystä koko segregaatiokehitykselle.

Toiseksi, lähiöistymisen aikakauteen liittyi yleinen sosiaalinen nousu ja vaurastuminen, kun taas maahanmuuton huomattava kasvu 1990-luvulla tapahtui Suomen liukuessa syvään lamaan. Laman seurauksena huono-osaisuus ja esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys kasaantuivat osittain pysyvästi samoille alueille, joille on sijoittunut suhteellisen paljon maahanmuuttajia (Kortteinen & Vaattovaara 1999; Vaattovaara & Kortteinen 2003; Kauppinen ym. 2009). Näissä asuinyhteisöissä asukkaiden omien resurssien heikkous ja arjen jaksamista kuormittavat tekijät vähentävät heidän kykyään käsitellä monietnistymiseen liittyvää muutosta. Sen sijaan, että naapurit pystyisivät tukemaan uusia tulokkaita heidän kotoutumisessaan, heidän oma pahoinvointinsa ja elämänhallinnan ongelmansa voivat lisätä asukkaiden välisiä konflikteja.

5 Somalit

5.1 Saapuminen ja asettuminen Suomeen

Somalit olivat ensimmäinen Suomeen spontaanisti saapunut turvapaikanhakijaryhmä. Suomi valikoitui somalien kohdemaaksi varsin satunnaisesti, Mogadishu-Moskova -lentoyhteyden ollessa yksi mahdollisuus lähteä pois maasta (Virtanen 1993: 43). Muutamia somaliturvapaikanhakijoita saapui Suomeen jo 1980-luvun lopulla, mutta somalit nousivat näyttävien lehtiotsikoiden saattamina koko Suomen tietoisuuteen vuonna 1990, kun heitä saapui Suomen rajoille lähes 1 500. Koko Suomessa oli

ulkomaalaisia tuolloin noin 26 000, ja Suomen syrjäisen sijainnin vuoksi maahan oletettiin tulevan vain kiintiöpakolaisia. (Tiilikainen 2000: 94; 2003: 51–52.) Suomalaisen yhteiskunnan onkin kuvattu olleen monin tavoin valmistautumaton tällaisen turvapaikanhakijamäärän vastaanottamiseen (ks. Aallas 1991; Alitolppa-Niitamo 1994: 23–24).

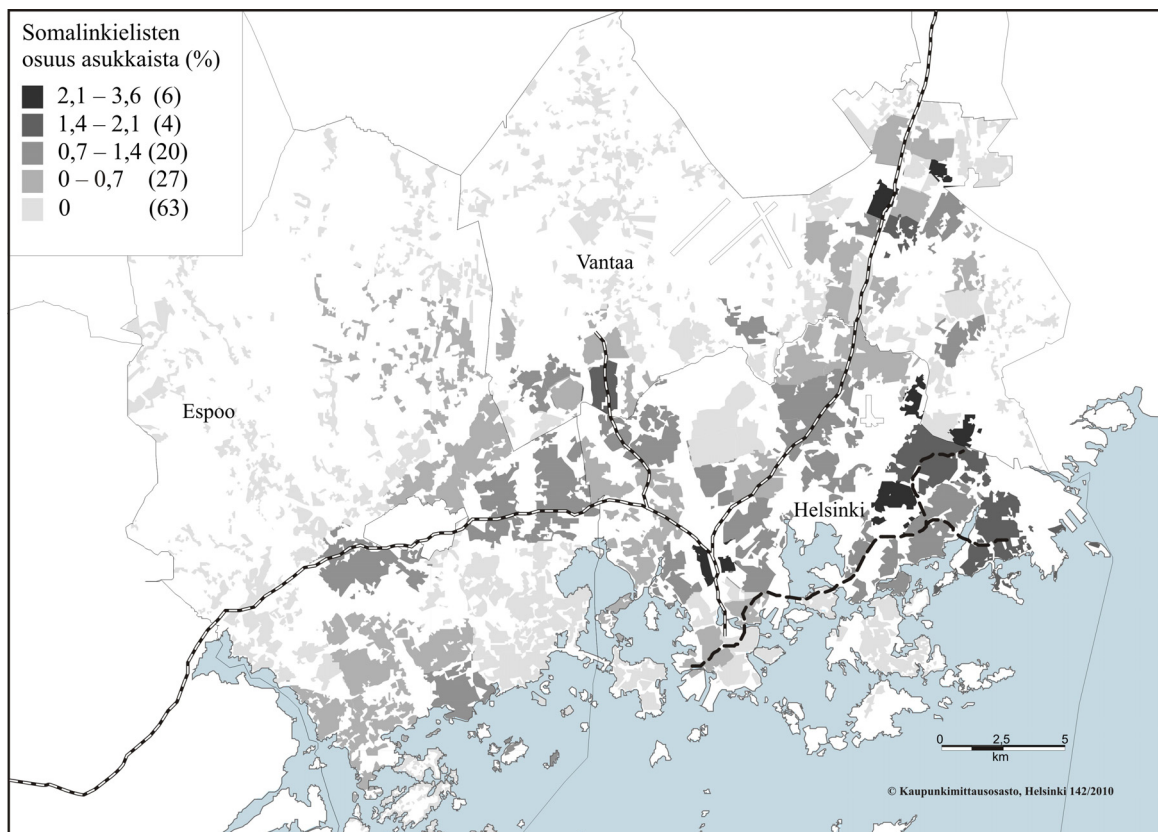
Somalien tulo Suomeen aiheutti vilkkaan yhteiskunnallisen keskustelun, johon on viitattu myös niin sanottuna somalishokkina (Aallas 1991). Mediassa somalit yhdistettiin usein erilaisiin uhkiin, rikoksiin ja ongelmiin (Sarlin 1999). Lisäksi Suomea koetellut taloudellinen lama kovensi asenteita somaleja kohtaan. Somalit nousevat edelleen herkästi esille etenkin maahanmuuttokriittisessä keskustelussa. Tämä saattaa olla seurausta heidän pioneeriasemastaan ensimmäisenä Suomeen muuttaneena suurena pakolais-, muslimi- ja afrikkalaistaustaisena ryhmänä (ks. Tiilikainen 1999: 60).

Maahanmuutto Somaliasta Suomeen on jatkunut koko 1990- ja 2000-luvun sekä turvapaikanhakujärjestelmän että perheenyhdistämisten kautta. Somalian tilanne on pysynyt hyvin epävakana siitä lähtien kun maata 1970- ja 1980-luvuilla diktatorisesti hallinnut kenraali Mohammed Siyad Barre syöstiin vallasta vuonna 1991, ja maa ajautui sisällissotaan. Viime aikoina tilanne on ollut erittäin kiristänyt, mikä on näkynyt Suomessa somalien jättämien turvapaikka- ja oleskelulupahakemusten kasvuna. Esimerkiksi vuonna 2009 vireille tuli yli 3000 somalien jättämää hakemusta (Maahanmuuttoviraston tilastot 2010).

”Ensimmäisessä aallossa” Suomeen saapuneet somalit olivat pääosin nuoria miehiä, jotka kuuluivat keskivertosomalialaista koulutetumpaan ja hyväosaisempaan väestöön. Heistä suurin osa oli tiettävästi lähtöisin Etelä-Somalian kaupunkialueilta. (Virtanen 1993; Forsander 2002: 125; Tiilikainen 2003: 53.) Myöhemmin naisten osuus on perheenyhdistämisten myötä lisääntynyt, ja Suomeen on tullut enemmän myös heikommin koulutettua sekä maaseudulta lähtöisin olevaa somaliväestöä (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 142–144).

Suomessa turvapaikanhakijat sijoitetaan ennen oleskelulupapäätöksen valmistumista vastaanottokeskuksiin, josta heidät siirretään myönteisen päätöksen jälkeen alkusijoituskuntiin eri puolille maata. Vastaanottava kunta sitoutuu tarjoamaan pakolaiselle hänen tarvitsemansa peruspalvelut, kuten asunnon. Sekundaarinen muutto alkusijoituskunnasta etenkin pääkaupunkiseudulle ja Turkuun on ollut somalien keskuudessa erittäin yleistä (Ahlgren-Leinvuo 2005: 79–86). Muuttojen motiiveiksi on

arvioitu halua asua lähellä sukulaisia ja ystäviä sekä parempia koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia (Alitolppa-Niitamo 1994: 21–22; Tiilikainen 1999: 59). Perheenyhdistämisen kautta Suomeen muuttaneet ovat luonnollisesti asettuneet samoille alueille perheidensä kanssa vahvistaen Suomen sisäistä keskittymistä. Vuonna 2008 82 prosenttia Suomen kaikista somalinkielisistä asui pääkaupunkiseudun kolmessa isoimmassa kunnassa (Asuntokuntatilastoja 2008).

Kuva 2. Somalinkielisten sijoittuminen pääkaupunkiseudulle vuonna 2006 (Asuntokuntatilastoja... 2007).

Somalinkielisten osuus pääkaupunkiseudun asukkaista oli 0,7 prosenttia vuonna 2006. Huomioitavaa on, että peruspiiritasolla tarkasteltuna yli puolella asuinalueista ei asunut kyseisenä vuonna yhtään somalinkielistä (ks. Kuva 2.). Muutamilla alueilla somalien osuus nousi kuitenkin huomattavasti seudun keskiarvoa korkeammaksi, yli 3,5 prosenttiin. Pienemmillä aluetasoilla erot tulivat vielä selkeämmin näkyviin; somalinkielisten osuus oli Helsingissä kaupunginosatasolla korkeimmillaan 4,5 prosenttia. Somalinkieliset ovat keskittyneet erityisesti Helsinkiin ja sen itäisiin osiin sekä muutamille junaradan varressa sijaitseville alueille Vantaalla. Näillä alueilla

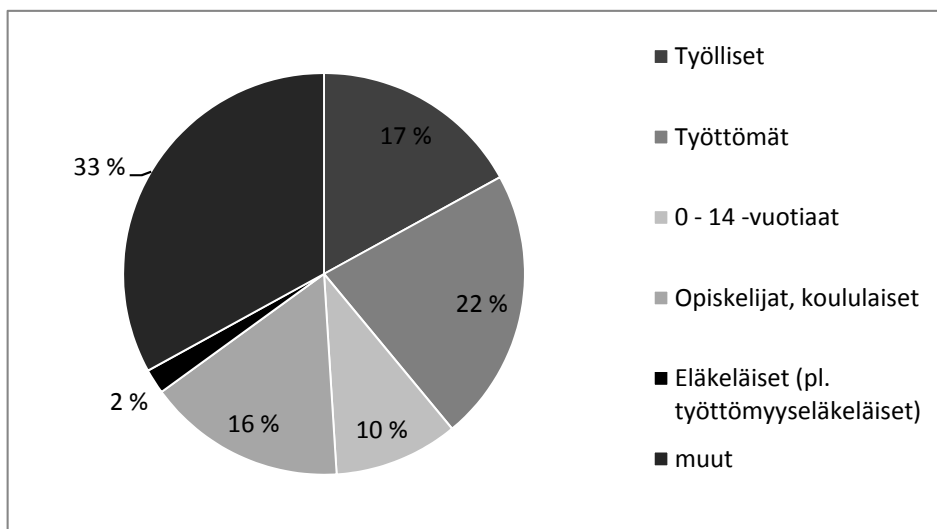
vieraskielisen väestön osuus on yleisestikin keskimääräistä korkeampi (*Asuntokuntatilastoja... 2007*). Itä-Helsingissä asuu selvästi eniten somalinkielisiä myös absoluuttisin määrin mitattuna.

Kaupungin tai muiden yleishyödyllisten vuokranantajien asuntokannan sijoittuminen määrittää vahvasti somalien alueellista sijoittumista kaupunkiseudun sisällä, sillä sosiaalisella asuntotuotannolla on erittäin merkittävä rooli somalien asumisessa. Lähes kaikki pääkaupunkiseudulla asuvista somalinkielisistä asuivat vuonna 2008 vuokralla, suurin osa aravavuokra- tai korkotukivuokra-asunnoissa (Taulukko 1.). Verrattaessa vuoden 2006 tilastoihin (*Asuntokuntatilastoja... 2007*) somalinkielisten asumistilanteessa ei ollut tapahtunut muutosta, toisin kuin venäjänkielisten kohdalla (ks. kpl. 6.1).

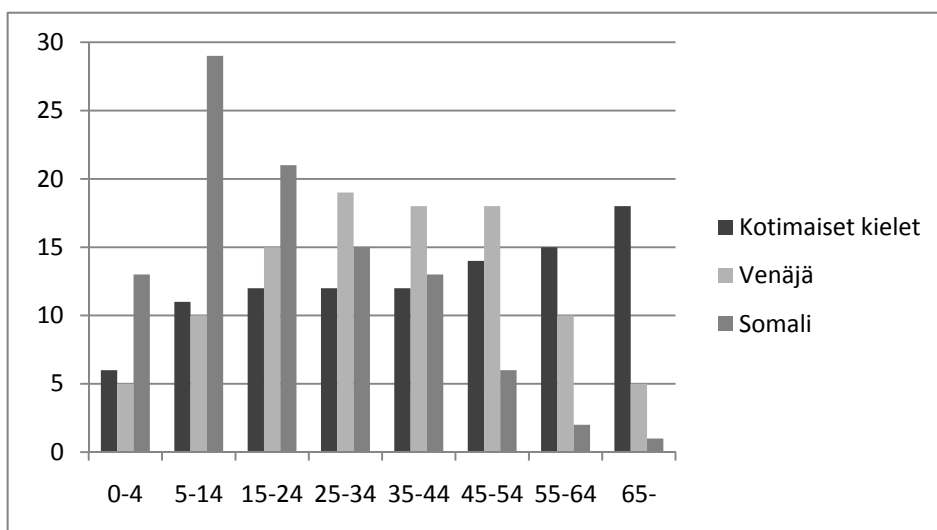
TAULUKKO 1. Eri kieliryhmät asunnon omistussuhteen mukaan pääkaupunkiseudulla vuonna 2008 (%) (*Asuntokuntatilastoja 2008*).

	Omistaa talon	Omistaa osakkeita	Arava/korkotukivuokra	Muu vuokra	Asumisoikeus	Muu	Yhteensä
Kotimaisia kieliä puhuvat	11,7	48,4	19,2	15,5	3,2	2,0	100
Somalinkieliset	0	0,8	84,5	13,0	0,3	1,4	100
Venäjänkieliset	3,1	21,9	53,1	16,4	3,1	2,4	100
Muut vieraskieliset	3,6	23,1	47,5	20,6	1,9	3,3	100

Somalien keskittyminen sosiaaliselle asuntosektorille selittyy pitkälti rakenteellisilla eli heidän sosio-ekonomiseen asemaansa ja perhe- sekä ikärakenteeseensa liittyvillä syillä. Ensiksikin, somalien työttömyysaste on selvästi kantaväestöä ja myös monia muita maahanmuuttajaryhmiä korkeampi. Vuonna 2005 22 prosenttia kaikista Suomessa asuvista Somaliassa syntyneistä oli työttöminä. Toiseksi, yli 60 prosenttia heistä oli työvoiman ulkopuolella esimerkiksi kotiäiteinä tai opiskelijoina (ks. Kuva 3.). Tarkasteltaessa kaikkien somalinkielisten pääasiallista toimintaa työllisten osuus jää vieläkin alhaisemmaksi. Vuoden 2007 lopussa Suomessa vakituisesti asuvista somalinkielisistä työllisiä oli noin 13 prosenttia, kun vastaava luku suomenkielisillä oli lähes 45 prosenttia (Alanen 2009). Työllisten alhainen osuus selittyy osaltaan somaliväestön ikä- ja perherakenteella. Lapsien määrä on suuri, ja äidit ovat usein kotona hoitamassa lapsiaan. Kaikista Suomessa vuonna 2009 asuneista somalinkielisistä 42 prosenttia oli alle 15-vuotiaita lapsia (ks. Kuva 4.).

Kuva 3. Suomessa asuvien Somaliassa syntyneiden pääasiallinen toiminta vuonna 2005 (Työssäkäyntitilastoja 2005).

Kuva 4. Somalin- ja venäjänkielisten sekä kotimaisia kieliä äidinkielenään puhuvien jakautuminen (%) ikäryhmittäin vuonna 2009 (Väestörakennetilastoja... 2010).

Lisäksi 46 % Suomessa asuvista somaliäideistä on yksinhuoltajia (Martikainen 2007: 56), mikä luonnollisesti vaikuttaa perheiden toimeentuloon. Yksinhuoltajien suurta määrää suomensomalien keskuudessa voivat selittää puolison menehtyminen sodassa, miehen työskentely ulkomailla, miesten kotoutumisongelmat sekä eron mahdollistuminen naisten suuremman (taloudellisen) itsenäisyyden vuoksi (ks. Tiilikainen 2003). Myös moniavioisuutta on epäilty yhdeksi syyksi yksinhuoltajien runsaaseen määrään, mutta

moniavioisuuden yleisyydestä suomensomalien keskuudessa ei ole tarkkaa tietoa. Moniavioisuus selittäisi esimerkiksi haastateltujen sosiaaliviranomaisten kokemukset yksinhuoltajaperheistä, joiden lapsiluku säännöllisesti lisääntyy.

5.2 Yhteisöllinen somalikulttuuri

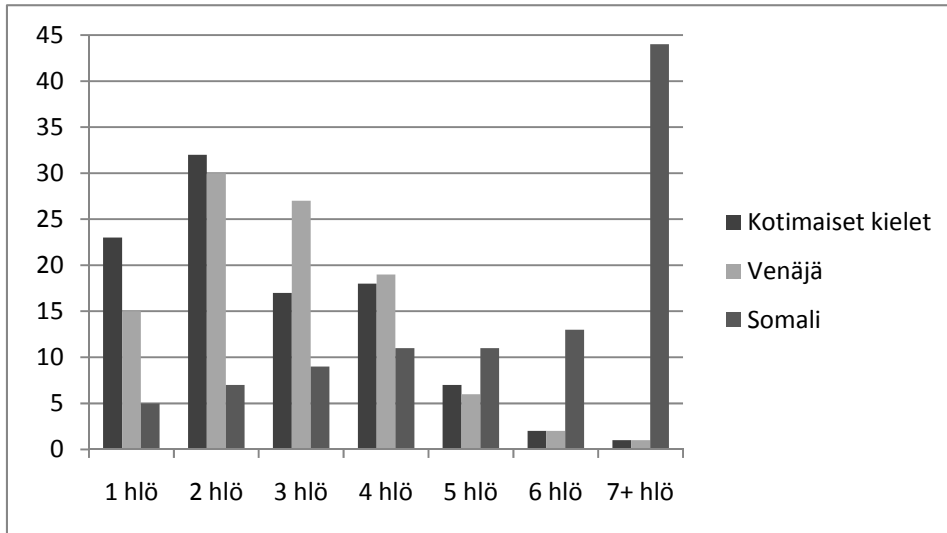
Somaliaa on kuvattu yhdeksi Afrikan homogeenisimmista maista kielen, etnisyyden ja uskonnon suhteen. Somalia on saanut vaikutteita arabialaisesta kulttuurista, mutta sen kieli ja kulttuuri ovat kuitenkin selvästi ei-arabialaisia. Somalien elämäntapa ja toimeentulo on perustunut perinteisesti paimentolaisuuteen, jota noin puolet Somalian väestöstä edelleen harjoittaa. Somalia onkin erittäin maaseutuvaltainen maa: vuonna 1990 noin 65 % väestöstä asui maaseudulla. Kaupunkilaisväestö ei myöskään ole vakiintunutta, vaan kaupunkien väkiluku vaihtelee vuodenaikojen sekä taloudellisen ja poliittisen tilanteen mukaan. (Tiilikainen 2003: 26–28.)

Lähes kaikki somalialaiset ovat sunnimuslimeja. Uskonto on perusta heidän kulttuuriselle ja kansalliselle identiteetilleen, ja usko on usein vahvasti läsnä heidän arjessaan. Sodan ja pakolaisuuden myötä usko on saanut somalien keskuudessa yhä tärkeämmän sijan yhteenkuuluvuuden tunteen ja identiteetin vahvistajana (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001; De Voe 2002). Uskonnollisuus, uskonnolliset tulkinnat ja islamin sääntöjen noudattaminen vaihtelevat kuitenkin suuresti suomensomalien keskuudessa.

Somalikulttuuri on yhteisöllinen kulttuuri, johon kuuluu vahva perheen sisäinen tuki ja avunannon vastavuoroisuus. Somalialainen perhekäsitys on laaja käsittäen lasten, vanhempien ja isovanhempien lisäksi myös muut sukulaiset ja läheiset ystävät (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 137–138). Jo somalialaiset ydinperheet ovat suomalaisittain suurperheitä: 10-lapsisetkaan perheet eivät ole harvinaisuuksia. Suurperheen arkea helpottaa lastenhoitovastuun jakaminen laajan perheen sisällä. Myös sukulaisten toimiminen kasvattivanhempina on somalien keskuudessa yleistä (Hautaniemi 2004: 50).

Somalien erilainen perhekäsitys ja perhekoko tulevat esiin myös vertailtaessa eri kieliryhmien sijoittumista erikokoisiin asuntokuntiin pääkaupunkiseudulla (ks. Kuva 5.). Alle viisi prosenttia somalinkielisistä asuu yksin, kun taas 44 prosenttia asuu vähintään seitsemän hengen kotitaloudessa. Kahden hengen kotitalouksissakin asuu vain 7 prosenttia somalinkielisistä. Kotimaisia kieliä puhuvista 55 prosenttia asuu yhden tai

kahden hengen kotitaloudessa. Venäjänkielisillä vastaava osuus on 45 prosenttia. Vähintään seitsemän henkisissä asuntokunnissa asuu sen sijaan näistä ryhmistä vain noin prosentti.

Kuva 5. Eri kieliryhmiin kuuluvien jakautuminen asuntokunnan koon mukaan (%) (Asuntokuntatilastoja 2008).

Somaliassa avioidutaan usein varsin nuorena, noin 15–20-vuotiaana (Serkkola 1992: 25). Polygamia on Somaliassa sallittua, sillä miehellä voi islamilaisen lain mukaan olla neljä vaimoa. Yksiavioisuus on kuitenkin Somaliassa moniavioisuutta yleisempää. Jos miehellä on monta vaimoa, jokainen vaimo lapsineen muodostaa Somaliassa oman erillään asuvan yksikkönsä, joiden välillä mies vuorottelee (Tiilikainen 1999: 63).

Perhe ja sukulaissuhteet ovat Somaliassa keskeisiä sekä taloudellisen, sosiaalisen että poliittisen elämän kannalta. Jokainen somaliperhe on osa sukulinjaa, joka kuuluu tiettyyn klaaniin. Klaanin jäsenten kesken vallitsee automaattinen hyväksyntä ja solidaarisuus. Somalian epävakaa olosuhteet ovat vahvistaneet klaanien merkitystä. Sukulaisuus ja klaani ovat olleet ainoa luotettava hyvinvointijärjestelmä; niiden velvollisuus on huolehtia heikommassa asemassa olevista jäsenistään. (Tiilikainen 1999: 63–65.) Klaanijäsenyyden ja klaanijärjestelmään asennoitumisen on todettu vaikuttavan somalien sosiaalisten verkostojen muodostumiseen myös Suomessa (Alitolppa-Niitamo 1994). Klaanien merkityksen on tosin arvioitu olevan vähenemässä etenkin nuorempien suomensomalien kohdalla (Virtanen 1993: 37, 88; Hautaniemi 2004: 51). Tässäkin tutkimuksessa tuli esiin joitain viitteitä klaanirajojen vaikutuksesta suomensomalien väliseen kanssakäymiseen ja

asuinpaikan valintaan. Aiheen arkuuden (ks. Alitolppa-Niitamo 1994) vuoksi päätin kuitenkin olla varsinaisesti kysymättä haastateltavilta klaaneista, ja klaanijäsenyyden merkitys asumisvalintojen kannalta jää edelleen tämän tutkimuksen pohjalta avoimeksi kysymykseksi.

6 Venäläiset

6.1 Muuton uusi aalto ja inkerinsuomalaiset paluumuuttajat

Tässä tutkimuksessa keskityn Suomeen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tulleisiin muuttajiin. Heidän kohdallaan yleisin maahanmuuton peruste on inkerinsuomalaisten paluumuutto. Esimerkiksi vuosina 1990–1997 Suomeen tuli noin 20 000 inkerinsuomalaista paluumuuttajaa, joista suurin osa Pietarin alueelta ja Venäjän Karjalasta (Inkerinsuomalaisten... 1998: 5; Liebkind ym. 2004: 22). Kaikista Venäjältä ja Virosta Suomeen tulleista noin 70 prosenttia on inkerinsuomalaisia (Kyntäjä 2001: 152; Kanervo & Saarinen 2007: 26). Koska myös suurin osa haastattelemistani venäläisistä oli paluumuuttajia tai heidän perheenjäseniään, näen aiheelliseksi käsitellä tässä tarkemmin heidän maahanmuuttonsa taustoja.

Inkerinmaa on Suomenlahden ja Laatokan välissä sijaitseva alue, jolla on asunut suomensukuisia kansoja tuhansien vuosien ajan. Stolbovan rauhassa vuonna 1617 Inkerinmaa liitettiin Ruotsi-Suomeen. Tämän seurauksena etenkin savolaisia ja karjalaisia muutti Inkeriin paremman elämän toivossa. Suuren pohjan sodan jälkeen vuonna 1721 Inkerinmaa päätyi jälleen Venäjän hallintaan. Inkerinsuomalaisten kulttuuri ja kieli säilyivät tästä huolimatta vahvoina 1930-luvulle saakka, jolloin suomeksi ilmestyneet sanomalehdet lakkautettiin ja suomenkielinen kouluopetus sekä luterilaisten seurakuntien toiminta kiellettiin Neuvostoliiton kansallistamispolitiikan seurauksena. Inkerinsuomalaiset vastustivat Neuvostoliiton toimintaa, mikä johti noin 50 000 inkeriläisen hajauttamiseen ympäri Neuvostoliittoa joukkokarkotusten, pakkosiirtojen ja vangitsemisten myötä. (Takalo & Juote 1995, 15–20.)

Toisessa maailmansodassa Saksan ja Neuvostoliiton taistelut Lenigradin alueesta pitkittyivät, ja alue jäi yli kahdeksi vuodeksi saksalaisten piirittämäksi. Myös osa

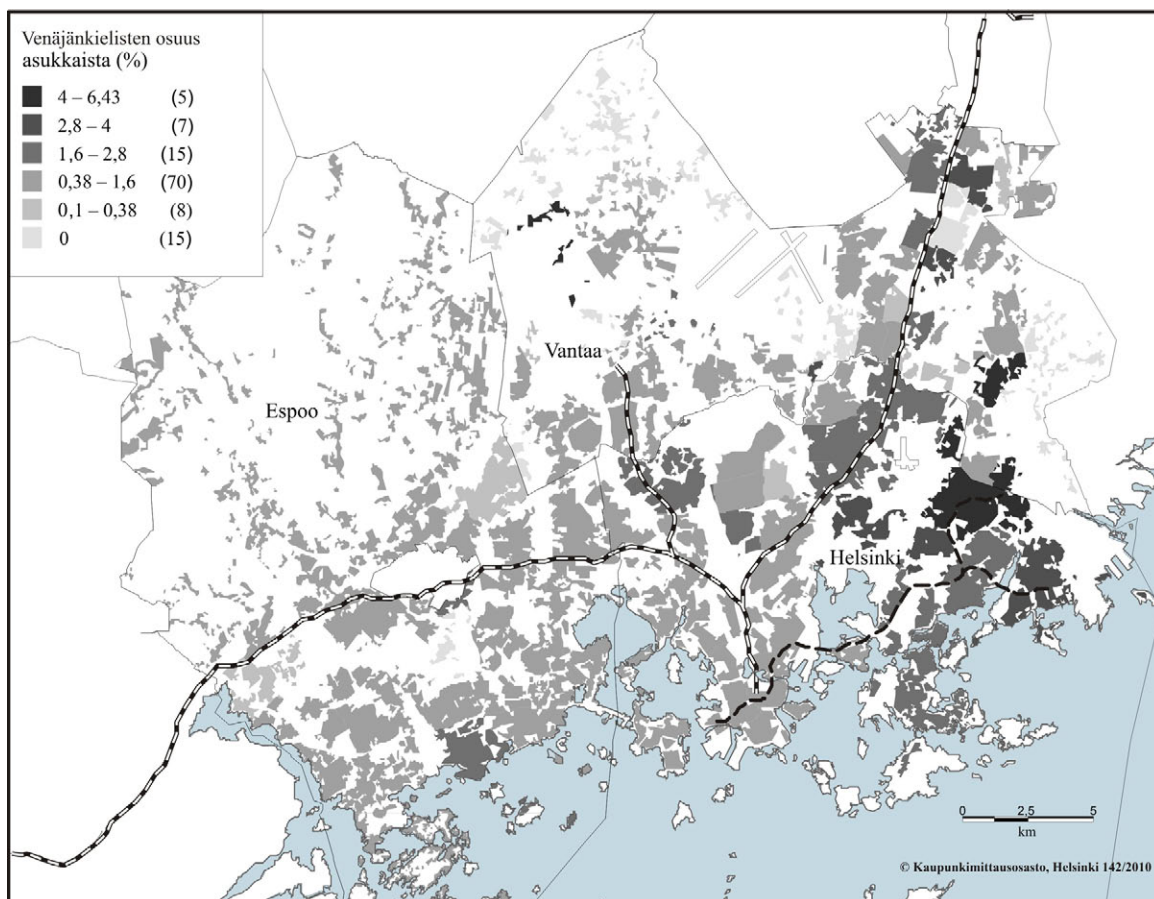
Inkerinmaata jäi nälänhädästä kärsineen saartorenkkaan sisään. Saksalaiset ehdottivat Suomelle inkeriläisten evakuointia Suomeen. Työvoimapulasta kärsinyt Suomi suostui vastaanottamaan yli 63 000 inkerinsuomalaista, jotka se myöhemmin välirauhansopimuksessa sitoutui palauttamaan takaisin Neuvostoliittoon. Lupauksista huolimatta useimmat palautetuista eivät päätyneet kotikyliinsä, vaan heidät sijoitettiin eri puolille Neuvostoliittoa. (Takalo & Juote 1995: 21–25.)

Inkerinsuomalaisten Suomeen muutto sai alkunsa presidentti Mauno Koiviston 1990 antamasta lausunnosta, jonka mukaan inkerinsuomalaisia voitaisiin pitää paluumuuttajina. Paluumuutto-oikeus koski aluksi kaikkia, joiden isovanhemmista ainakin yksi oli kansallisuudeltaan suomalainen. Kriteereiden kiristyttyä vuonna 1996 paluumuuttajan isovanhemmista vähintään kahden on tullut olla suomalaisia. Lisäksi käyttöön otettiin vuonna 2003 säädös, jonka mukaan paluumuuttajan on esitettävä todistus suomen kielen kokeen hyväksytystä suorittamisesta. Uuden lakiuudistuksen myötä inkerinsuomalaisten paluumuuttojono suljetaan heinäkuussa 2011. Uudistus lopettaa inkerinsuomalaisten erityiskohtelun, ja heidän tulee jatkossa hakea Suomeen yleisen oleskelulupajärjestelmän puitteissa.

Palumuuton aloittamista valmisteltaessa pakolaisille ja turvapaikanhakijoille järjestettävien vastaanottoimien oletettiin olevan inkerinsuomalaisille tarpeettomia. Tulijoiden uskottiin kotoutuvan Suomeen ongelmitta suomalaisten sukujuuriensa ansiosta. Myöhemmin kuitenkin ilmeni, että useimmilta paluumuuttajilta puuttui kielitaidon lisäksi yhteiskunnallinen ja kulttuurinen tietoisuus siitä, miten Suomessa eletään ja toimitaan eri tilanteissa. (Takalo & Juote 1995: 56–57.)

Kaikki Venäjältä Suomeen muuttaneet ovat voineet vapaasti valita kunnan, johon he Suomessa muuttavat. Palumuuton alettua suurin osa inkerinsuomalaisista hakeutui Suomen suurimpiin kaupunkeihin, minkä seurauksena Uudenmaan lääninhallitus ja Työministeriö aloittivat vuonna 1994 hankkeen muun muassa paluumuuttajien tasaisemman maan sisäisen sijoittumisen edistämiseksi (Takalo & Juote 1995: 13–14, 57–59). Kuntien vastaanottomahdollisuuksien parantamiseksi oleskeluluvan saanti on vuodesta 2003 edellyttänyt, että henkilöllä on tiedossa Suomesta asunto. Tätä ennen asunnon järjestäminen paluumuuttajille oli kuntien vastuulla.

Vuonna 2008 Suomessa asuvista venäjänkielisistä³ 41 % oli sijoittunut pääkaupunkiseudun kolmeen suurimpaan kuntaan (Asuntokuntatilastoja 2008). Venäjänkielisiä on asettunut lähes kaikille seudun alueille, mutta selvää asumisen keskittymistä kaupunkien tiettyihin osiin voidaan havaita (ks. Kuva 6.). Peruspiirittasolla tarkasteltaessa venäjänkielisten osuus nousi vuonna 2006 korkeimmillaan noin 6,5 prosenttiin ja kaupunginosatasolla Helsingissä 7,5 prosenttiin alueen asukkaista. Venäjänkielisten osuus Helsingin, Espoon ja Vantaan yhteenlasketusta väestömäärästä oli kyseisenä vuonna 1,6 prosenttia. Venäjänkieliset ovat keskittyneet somalinkielisten tapaan erityisesti Itä- ja Koillis-Helsinkiin sekä tietyille alueille Itä-Vantaalla. Itä-Helsingissä asuu ehdottomasti eniten venäjänkielisiä absoluuttisin määrin mitattuna.

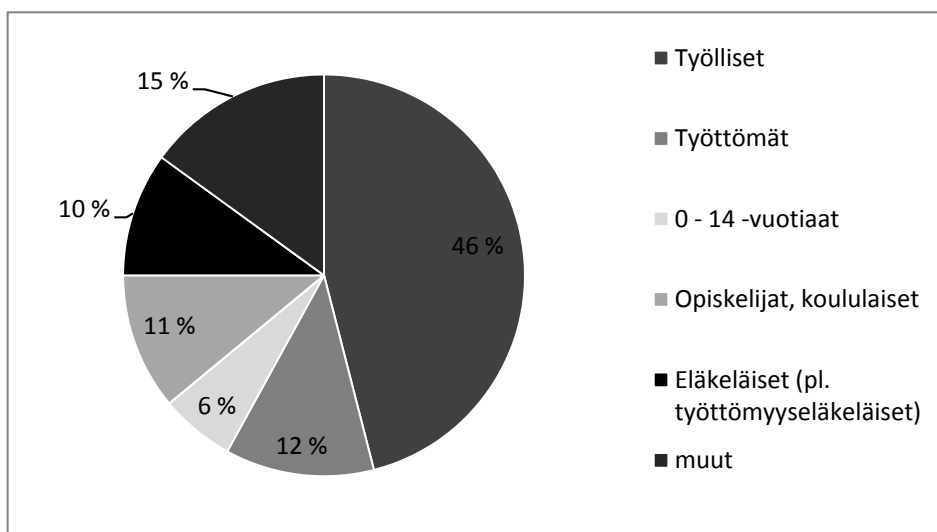

Kuva 6. Venäjänkielisten sijoittuminen pääkaupunkiseudulle vuonna 2006
(Asuntokuntatilastoja... 2007)

³ On huomioitava, että venäjänkielinen väestö pitää sisällään myös muita kuin tässä tutkimuksessa tarkasteltuja Venäjältä muuttaneita.

Pääkaupunkiseudulla asuvista venäjänkielisistä 25 prosenttia asui vuonna 2008 omistusasunnossa ja hieman vajaat 70 prosenttia vuokra-asunnossa (ks. Taulukko 1.). Vuokralla asuvista suurin osa (76 %) asui kaupungin tai yleishyödyllisen vuokranantajan omistamassa talossa. Verrattaessa vuoden 2006 tilastoihin (Asuntokuntatilastoja...2007) omistusasujien osuus oli venäjänkielisten keskuudessa kasvanut yli neljä prosenttiyksikköä.

Venäläisten somaleja suurempi omistusasujien osuus selittyy pitkälti rakenteellisilla syillä. Venäjältä muuttaneet ovat keskimäärin varsin korkeasti koulutettuja (Kyntäjä 2001: 148; Heikkilä 2006: 59–60). Heidän työllisyystilanteensa on somaleja parempi, vaikka heidänkin kohdallaan suurimmat integraatio-ongelmat liittyvät työllistymiseen (Kyntäjä 2001: 151; Joronen 2005; Sutela 2005). Kaikista venäjänkielisistä työllisiä oli vuoden 2007 lopussa noin 41 prosenttia eli selvästi enemmän kuin somalinkielisistä (13 %) ja lähes yhtä paljon kuin suomenkielisistä (n. 45 %) (Alanen 2009). Vuonna 2008 kaikista Suomessa asuvista Venäjällä ja entisen Neuvostoliiton alueella syntyneistä 12 prosenttia oli työttömänä ja 42 prosenttia työvoiman ulkopuolella (Kuva 7.).

Kuva 7. Suomessa asuvien Venäjällä ja Entisen Neuvostoliiton alueella syntyneiden pääasiallinen toiminta vuonna 2008 (*Työssäkäyntitilastoja 2008*).

Suomen venäläisväestöstä suhteellisen suuri osuus on työikäistä väestöä (ks. Kuva 4.), joka luonnollisesti heijastuu työllisten korkeaan määrään. Alle 15-vuotiaiden lasten osuus on puolestaan hieman alhaisempi kuin kantaväestöllä. Myös venäläisten kotitalouksien

koko on varsin lähellä kantasuomalaista perhekokoa (ks. Kuva 5.), mikä helpottaa heidän asemaansa asuntomarkkinoilla.

7 Menetelmät ja aineisto

Tampereen Hervantaa käsitelleen tutkimukseni (artikkeli I) pohjalta halusin lähteä selvittämään tarkemmin erityisesti etnis-kulttuuriseen tulkintaan liittyvien oletusten paikkansapitävyyttä Suomessa asuvien maahanmuuttajien kohdalla. Päätin jatkaa aineiston hankintaa teemahaastatteluin, sillä aihepiiriä ei ollut aikaisemmin Suomessa juuri tutkittu tarkastelemastani näkökulmasta, ja kyselytutkimuksessa tai lomakehaastattelussa jokin merkittävä ulottuvuus olisi saattanut jäädä käsiteltyjen asioiden ulkopuolelle toisin kuin vapaamuotoisemmassa haastattelutilanteessa.

Uskoin teemahaastattelujen soveltuvan myös parhaiten valitsemieni ryhmien tutkimiseen, koska etenkin somalikulttuurissa suositaan suullista ja kasvotusten tapahtuvaa tiedonvälitystä. Lisäksi Suomeen tulleista somaleista osa on luku- ja kirjoitustaidottomia. (Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 140; Tiilikainen 2003.) Valinnan puolesta puhui myös haastattelumenetelmien yleinen käyttö kansainvälisessä tutkimuksessa tutkittaessa sekä kyseessä olevien että muiden maahanmuuttajaryhmien asumis- ja -kokemuksia ja -strategioita (Bowes & Dar 1997; Søholt 2001; Tomlins ym. 2002; Cole & Robinson 2003; Bolt ym. 2010a: 170).

Haastattelut mahdollistivat muita aineistonkeruutapoja paremmin myös luottamussuhteen muodostamisen tutkittaviin. Tämä on erityisen tärkeää tutkittavien taustan vuoksi. Esimerkiksi Somaliassa virallisiin tahoihin ei ole aina voinut luottaa, minkä vuoksi jo sana ”tutkimus” voi herättää epäluuloja (ks. Salovaara & Yussuf 2008: 8). Myös turvapaikanhakuprosessin aikaiset viranomaishaastattelut ovat saattaneet vaikuttaa somalien suhtautumiseen kantaväestön edustajan esittämiin kysymyksiin. Somalit suhtautuivatkin haastatteluihin selvästi venäläisiä epäilevämmiin.

Joidenkin somalihaastateltavien oli selvästi vaikea ymmärtää rooliani tai sitä, miksi halusin kysellä heiltä heidän asumisestaan. Maantieteilijä Daniel Gade (2001) on kuvannut vastaavaa tilannetta haastateltaessaan asukkaita Afrikan ja Etelä-Amerikan maaseudulla. Tutkimus ja sen yhteiskunnallinen merkitys tai tutkija ja maantieteilijä

ammattina olivat ihmisille vieraita käsitteitä (ks. myös Tiilikainen 2003: 109–110). Tämä sai minut pohtimaan haastatteluja myös tutkimuseettiseltä kannalta. Kaikki haastateltavat olivat antaneet suostumuksensa haastatteluun, mutta mikä on suostumuksen merkitys, jos haastateltava ei ymmärrä haastattelusta saatujen tietojen käyttötarkoitusta?

Luottamussuhteen rakentaminen haastateltaviin onnistui vaihtelevasti. Joidenkin haastateltavien kohdalla oli aistittavissa varautuneisuutta, mutta koska haastattelut koskivat helposti lähestyttäviä asumiseen liittyviä teemoja (asumishistoria, tyytyväisyys nykytilanteeseen, asumistoiveet, jne.), puhuivat haastateltavat niistä yleisesti varsin mutkattomasti. Joidenkin haastateltavien kohdalla keskustelussa päästiin kuitenkin syvemmälle ja edettiin vaiheeseen, jossa haastateltava alkoi kertoa avoimesti Suomeen muuttoon liittyneistä ongelmista, niiden herättämistä tunteista ja niistä selviämisestä. Joillakin haastateltavilla oli selvästi tarve puhua kokemuksistaan ja löytää niille kuuntelija (ks. myös Kortteinen 1982: 303; Sands ym. 2007: 369). Hyvin yleisluonteisiksi tarkoittamani aihepiirit saattoivat herättää haastateltavissa voimakkaita tunteita niiden nostessa pintaan kotimaahan tai maahanmuuton alkuaikoihin liittyviä kipeitä muistoja.

Kortteinen (1982) on kuvannut haastateltavan ja haastattelijan välisen luottamussuhteen rakentumista onnellisuusmuurin käsitteen kautta. Haastateltava törmää haastattelujen alkuvaiheessa onnellisuusmuuriin, jolla haastateltava suojelee yksityiselämänsä haastattelijan ”tungettelevilta katseilta” (ks. myös Roos 1978). Maahanmuuttajien kohdalla tämä sosiaalinen defenssi saa havaintojeni mukaan lisäelementin, joka tulee ottaa huomioon aineistoa analysoitaessa. Maahanmuuttajien kohdalla ei ole kyse pelkästään yksityiselämän puolustamisesta vaan valtaväestövähemmistö -suhteen synnyttämästä oman etnisen ryhmän puolustamisesta (ks. myös Pietilä 2010: 416). Toisin sanoen haastateltava edustaa omaa etnistä ryhmäänsä, josta hän pyrkii antamaan valtaväestöön kuuluvalla haastattelijalle mahdollisimman positiivisen kuvan. Lisäksi haastateltava arkailee kertoa Suomessa elämiseen liittyvistä ongelmista, jotta haastateltava ei kokisi niitä oman maansa ja kansansa arvosteluksi tai kiittämättömyydeksi Suomen tarjoamasta vastaanotosta.

Riskinä monikulttuurisissa haastatteluissa on siis haastateltavan ja haastattelijan välisen asetelman muodostuminen ryhmien väliseksi yksilöiden välisen keskustelun sijaan (ks. Kim 1991: 266). Tekemissäni haastatteluissa luonnollisen keskusteluyhteyden ja luottamussuhteen synnyttyä haastattelun kuluessa haastateltavat kuitenkin usein unohtivat etniset hierarkiat ja alkoivat puhua ihminen ihmiselle. Tämä saattoi tapahtua hyvin pian

haastattelun alussa, mutta joidenkin haastateltavien kohdalla varautuneisuus jatkui läpi haastattelun.

Koin ”etnisen suojamuurin” olevan hieman voimakkaampi somalihaastateltavien kohdalla. Tämä saattaa johtua somaleihin ja heidän integraatioonsa yleisesti liitetyistä negatiivisista stereotyyppioista. Ilmiö näkyi selkeimmin keskustellessani tutkimukseni aihepiiristä maahanmuuttajajärjestöjen edustajien kanssa. Heidän antamansa kuva oman etnisen ryhmänsä sopeutumisesta, asumisen ongelmista ja Suomessa viihtymisestä oli selvästi haastateltavien kertomaa myönteisempi. Tulkitsin järjestöjen edustajien johtävänsäkin puolesta pyrkivän antamaan etnisestä ryhmästään mahdollisimman edustavan ja yhteiskunnan odotuksia vastaavan kuvan. Mahdollisesti järjestöjen johtotehtävissä toimivat ovat myös keskimääräistä paremmin integroituneita ja elämässään menestyneitä, jolloin he eivät ole tietoisia siitä todellisuudesta, jossa osa maahanmuuttajaperheistä elää. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi pidän tärkeänä, että etsin varsinaiset haastateltavat maahanmuuttajajärjestöjen sijasta erilaisten epävirallisten verkostojen kautta.

Halusin haastatella sekä lapsena Suomeen muuttanutta, niin kutsuttua 1.5 sukupolvea että aikuisena Suomeen tulleita. Täten oli mahdollista tarkastella, eroavatko Suomessa kasvaneiden näkemykset ja toiveet aikuisena Suomeen tulleiden vastaavista. Haastateltavat löysin suurimmaksi osaksi muutamien somali- ja venäläistaustaisten informanttien avustuksella. Jotkut haastateltavat myös ehdottivat uusia haastateltavia, jolloin haastateltavien tavoittaminen eteni niin kutsutun lumipallometodin avulla (ks. Massey & Singer 1995; Tuomi & Sarajarvi 2004: 88; McKenzie & Mistiaen 2009).

Vaarana tällaisen sosiaalisiin verkostoihin perustuvan menetelmän käytössä on vain tietynlaisten ihmisten valikoituminen haastatteluihin kyseisistä verkostoista riippuen. Pyrin vähentämään tätä vinoumaa käyttämällä haastateltavien etsinnässä useita eri lähteitä. Ne maahanmuuttajat, jotka eivät ole missään kanssakäymisessä omaan etniseen ryhmäänsä kuuluvien kanssa, jäivät kuitenkin aineiston ulkopuolelle.

Ennen maahanmuuttajahaastattelujen tekoa sekä niiden ohella haastattelin 18 muun muassa maahanmuuttajien asumisasioiden parissa Helsingissä tai Vantaalla toimivaa asuntoviranomaista, sosiaalityöntekijää ja kolmannen sektorin toimijaa vuosina 2007–2008. Osan näistä haastatteluista tein yhdessä tutkijakollegani Katja Vilkan kanssa. Suurin osa haastatteluista toteutettiin pari- ja ryhmähaastatteluina.

Muutama viranomaishaastateltavista toimi johtavassa asemassa, mutta suurin osa työskenteli päivittäin maahanmuuttajien parissa esimerkiksi asumisneuvojina, asiakaspalvelijoina tai sosiaalityöntekijöinä. Yksi haastateltavista sosiaalityöntekijöistä oli somalitaustainen ja yksi venäläistaustainen. Valitsin heidän haastattelujensa teemat heidän työnsä näkökulmasta, mutta he vaihtelivat haastattelussa kahden eri roolin välillä puhuen toisinaan oman etnisen ryhmänsä jäsenenä ja maahanmuuttajina, toisinaan ryhmää ulkopuolelta tarkkailevina viranomaisina.

Haastatteluilla pyrin saamaan viranomaisnäkökulmasta peruskuvan maahanmuuttajien asumistilanteesta, alueellisesta sijoittumisesta sekä näihin mahdollisesti liittyvistä haasteista. Halusin myös saada tietoa esimerkiksi kaupungin vuokra-asunnonjaon käytännöistä. Käytin viranomaishaastattelujen kautta syntynyttä ymmärrystä maahanmuuttajien asumistilanteesta apuna suunnitellessani maahanmuuttajahaastatteluja.

Aloitin maahanmuuttajahaastattelut teemahaastattelemalla 24 pääkaupunkiseudulla asuvaa somalia vuonna 2007. Somalihaastateltavat olivat iältään 18–55-vuotiaita. Päätin keskittyä haastattelemaan Suomeen 1980-luvun jälkeen muuttaneita, koska suurin osa sekä Suomessa asuvista venäläisistä että somaleista kuuluu tähän ryhmään. Tutkimuksen pääpaino on Suomeen 1990-luvulla muuttaneissa, jotka ovat jo ehtineet luomaan jonkinlaista asumisuraa Suomessa. Somalihaastateltavat olivat yhtä lukuun ottamatta tulleet Suomeen 1990-luvulla: yksitoista aikuisiällä ja kolmetoista lapsina. He olivat asuneet Suomessa keskimäärin 12 vuotta.

Miehiä somalihaastateltavista oli yhdeksän ja naisia viisitoista. Naispuolisten haastateltavien suurempi määrä selittyy monilapsisten perheiden äideille tekemälläni ryhmähaastattelulla. Päädyin ryhmähaastatteluun, koska tätä ryhmää oli muuten varsin vaikea tavoittaa muun muassa lastenhoitoon liittyvistä syistä. Äitien oli mahdollista ottaa lapsensa mukaan haastattelupaikkaan, jonka yhteydessä oli leikkiätilaa lapsille. Kaikki kuusi ryhmäläistä olivat toisilleen ennestään tuttuja, mikä todennäköisesti laski kynnystä osallistua haastatteluun. Haastattelussa ei kuitenkaan saatu mielestäni yhtä syvällistä tietoa yksilöiden asumistilanteesta ja mielipiteistä kuin yksilöhaastatteluissa, mikä johtui osittain lasten läsnäolon tuomasta rauhattomuudesta ja osittain joidenkin ryhmäläisten dominoivasta roolista keskustelussa. Koen kuitenkin, että suurperheiden äitien näkemysten saaminen mukaan aineistoon oli somalien kohdalla erittäin tärkeää.

Somalihaastateltavien asumis- ja elämäntilanteet vaihtelivat: mukana oli yksinhuoltajia, ydinperheiden vanhempia, yksinasuvia sekä ystävien tai vanhempien

luona asuvia. Kaikki naimisissa olevat haastateltavat olivat naimisissa toisen somalin kanssa. Kaikki somalihaastateltavat asuivat vuokra-asunnossa; 80 prosenttia kaupungin vuokrataloissa. Haastateltavista yksi asui Espoossa, kaksi Vantaalla ja loput Helsingissä. Monilla haastateltavilla oli kuitenkin kokemuksia useissa eri pääkaupunkiseudun kunnissa asumisesta.

Tutkimusta varten haastattelin myös 26 pääkaupunkiseudulla asuvaa venäläistä maahanmuuttajaa vuonna 2008. Näistä haastatteluista kaksi oli parihaastatteluja. Venäläishaastateltavat olivat iältään 22–70-vuotiaita, ja hekin olivat asuneet Suomessa keskimäärin 12 vuotta. Haastateltavista 22 oli tullut Suomeen paluumuuttajana tai paluumuuttajan perheenjäsenenä, kaksi opiskelun tai työn takia ja kaksi avioliiton kautta. Haastateltavista kahdeksan oli tullut Suomeen lapsina ja 18 aikuisiällä. Miehiä oli naisia hankalampi saada haastateltaviksi, ja heidän osuutensa haastateltavista jäi selvästi pienemmäksi. Haastatteluista 19 oli naisia ja 7 miehiä. Naisten myönteisempi suhtautuminen haastatteluun saattoi johtua haastattelun aiheesta tai minun ja naispuolisten informanttien paremmasta kyvystä houkuttaa naisia haastateltaviksi. Käsitelty aihepiirin kohdalla ei noussut tämän aineiston puitteissa esiin merkittäviä eroja venäläisten nais- ja mieshaastateltavien vastauksissa.

Venäläishaastateltavissa oli yksinasuvia, ydin- ja uusioperheiden vanhempia sekä keski-ikäisiä pariskuntia, joiden lapset olivat jo muuttaneet pois kotoa. Somalihaastateltavissa ei ollut yhtään tällaista keski-ikäistä, kahden hengen kotitaloudessa elävää pariskuntaa. Haastatelluissa venäläisnuorissa ei puolestaan ollut yhtään vanhempien tai ystävien luona asuvaa, mihin saattoi vaikuttaa myös haastateltavien hieman korkeampi ikä. Kolmella venäläishaastateltavista oli suomalainen puoliso.

Haastateltavien asumismuoto vastasi varsin hyvin suomenvenäläisten keskimääräistä asumistilannetta: viisi asui omistusasunnossa, 20 vuokra-asunnossa ja yksi asumisoikeusasunnossa. Vuokralla asujista 12 asui kaupungin vuokratalossa. Haastateltavista 13 oli Helsingistä, yhdeksän Espoosta ja kolme Vantaalta. Yksi haastateltavista asui Kirkkonummella, jonne hän oli muuttanut asuttuaan pitkään Espoossa.

Venäläisten haastattelut suoritettiin suurimmaksi osaksi haastateltavien kotona, mutta myös työpaikoilla tai yliopiston tiloissa. Somalihaastattelut pidettiin haastateltavan toiveista riippuen muun muassa haastateltavien kotona, asuinalueiden asukastiloissa, moskeijassa ja nuorisojärjestö Kanava ry:n tiloissa. Venäläisten haastatteluista kaksi

pidettiin englanniksi, seitsemän venäjän kielellä ja loput suomeksi. Somalien haastatteluista 13 pidettiin suomeksi ja loput somaliksi. Venäjänkielisissä ja somalinkielisissä haastatteluissa käytettiin apuna tulkkia. Työssä esitetyt siteeraukset olen poiminut ainoastaan ilman tulkkia käydyistä haastatteluista niiden autenttisuuden vuoksi. Englanninkielisistä haastatteluista esitetyt lainaukset on suomennettu.

Kielikysymykset asettivat tiettyjä rajoituksia aineistolle. Muun kuin haastateltavan tai haastattelijan äidinkielen käytön on todettu vaikuttavan haastattelutilanteessa sekä henkilöiden väliseen vuorovaikutukseen että kerättävän aineiston sisällölliseen rikkauteen (Pietilä 2010). Koin tulkkia käytettäessä yhteyden luomisen haastateltavaan olevan hankalampaa (ks. myös Gade 2001). Mielestäni tulkkaukset myös jonkin verran pelkisti kertomuksia niin, että ne menettivät kielellinen ilmaisan ”värikkyyttä” ja vivahde-eroja muihin haastatteluihin verrattuna. Pidin tulkin käyttöä kuitenkin välttämättömänä, jotta tutkimukseen voitiin haastatella henkilöitä, joilla ei ollut yhteistä kieltä kanssani.

Tutkittavaan ryhmään kuuluvien mukanaolon on vähemmistöjä tutkittaessa todettu helpottavan esimerkiksi haastateltavien löytämistä, luottamussuhteen luomista ja jännityksen laukaisemista haastattelutilanteessa (Shah 2004; Sands ym. 2007). Haastatteluprosessissa apunani toimikin somali- ja venäläistaustaisia korkeakouluopiskelijoita, jotka toimivat sekä tulkkeina että auttoivat minua haastateltavien löytämisessä. Ammattitulkin käyttöön verrattuna koin järjestelyn toimivaksi, koska pystyin luomaan ”avustajiin” henkilökohtaisemman suhteen ja he olivat mukana haastatteluprosessissa sen alusta lähtien. Näin he pystyivät auttamaan minua esimerkiksi erilaisissa kulttuurisiin tapoihin liittyvissä kysymyksissä (ks. myös Gade 2001).

Tulkatuissa haastatteluissa entuudestaan tutun henkilön tai samaan etniseen ryhmään kuuluvan henkilön läsnäolo myös selvästi rentoutti haastateltavia ja oli joissakin tapauksissa edellytys haastatteluun suostumiselle. Haastattelukysymykset eivät olleet luonteeltaan arkaluontoisia, joten en näe tulkin ja haastateltavan välistä mahdollista henkilökohtaista suhdetta ongelmana. Haastateltavien oli todennäköisesti helpompi puhua avoimesti tutun kuin täysin tuntemattoman ryhmän jäsenen läsnä ollessa, sillä informanttien mukaan etnisten yhteisöjen sisällä ”jutut leviävät nopeasti ja kaikki tietävät kaikkien asiat”. En huomannut eroa haastateltavien avoimuudessa tulkattujen ja ilman tulkkia käytyjen haastattelujen välillä.

Haastattelujen pituus vaihteli noin 45 minuutista kahteen ja puoleen tuntiin. Nauhoitin ja litteroin lähes kaikki haastattelut. Somalinaisten ryhmähaastattelussa en käyttänyt haastattelutilanteen järjestäneen tahon pyynnöstä nauhuria. Myös osa viranomaishaastatteluista toteutettiin ilman nauhuria, koska huomasimme (ks. Virtanen & Vilkama 2008: 135) viranomaisten puhuvan selvästi vapautuneemmin ilman nauhoitusta.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysivaihe ei ole selkeästi määriteltävissä, vaan sitä voidaan pitää jo ennen aineistonkeruuta alkavana prosessina (ks. Gubrium & Holstein 2002; Silverman 2000). Tämän tutkimuksen kohdalla prosessi oli samanaikaisesti varsin aineistolähtöinen ja kuitenkin teoriasidonnainen: analyysi kytkeytyi teoriaan, mutta ei suoraan pohjautunut siihen (ks. Eskola 2001; Tuomi & Sarajärvi 2004). Aikaisempien teorioiden ja aineiston suhde oli analyysissä kaksisuuntainen, mikä on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle (Kiviniemi 2001; Ruusuvoori ym. 2010).

Ensinnäkin aikaisemmat tutkimukset ja teoriat vaikuttivat esiymmärrykseeni aiheesta ja tätä kautta tutkimukseni näkökulman muotoutumiseen ja aineiston hankintaan. Kerätyn haastatteluaineiston analysoin sisällönanalyysia käyttäen. Jäsensin aineistoa ensin teemoittelun avulla. Tulkinnan kannalta merkittävimmiksi muodostuivat maahanmuuttajahaastateltavien puhe kanssakäymisestä oman etnisen ryhmänsä ja kantaväestön kanssa sekä tässä puheessa ilmenevät ristiriitaisuudet ja niiden suhde aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen. Aikaisemman tiedon ja aineistosta nousevien havaintojen osittainen kohtaamattomuus suuntasikin tulkintaani esiymmärryksestä poikkeaville poluille (ks. Alasuutari 1994). Lähestymistapa antoi täten tilaa aineiston erityisyydelle ja monitahoisuudelle (ks. Strauss 1987).

Empiiriset havainnot siis suuntasivat mielenkiintoani uudella tavalla tiettyihin teoreettisiin keskusteluihin, jotka sitten muodostivat havaintojen analyysin ja käsitteellisen kuvauksen kannalta olennaisen tulkintakehyksen. Tällainen teorian ja aineiston vuorovaikutussuhde on mielestäni työssä perusteltu, koska aineistolla ei pyritä tilastolliseen edustavuuteen tai yleistettävien empiiristen väitteiden esittämiseen, vaan aineiston perustelemaan ymmärrykseen ja teoreettisiin oletuksiin, joita on myöhemmin mahdollista testata edustavien aineistojen avulla (ks. Ruusuvoori ym. 2010).

8 Tulokset – somalit

8.1 Asuminen Somaliassa

Somalit ovat asuneet kotimaassaan hyvin eri tavoin riippuen perheen varallisuustasosta sekä siitä, ovatko he asuneet kaupungissa vai maaseudulla. Haastattelemieni somalien kuvaukset asumisesta Somaliassa vastasivat kuitenkin yleisimmin somalialaista kaupunkiasumista. Somalian kaupunkialueilla ihmiset asuvat yleisesti suurehkoissa kivisissä omakotitaloissa, joiden pihoja ympäröivät muurit (ks. myös Tiilikainen 2003 : 164). Varakkaimpien perheiden taloissa voi olla useita kerroksia, mutta kukaan haastateltavista ei ollut nähnyt Somaliassa varsinaisia kerrostaloja. Maaseudulla paimentolaiset ja maanviljelijät asuvat usein erityyppisissä savesta ja oljesta rakennetuissa majoissa tai pienemmissä taloissa.

Somalien asumiskulttuuria voi kuvata yhteisölliseksi. Kulttuuriin kuuluu useiden sukupolvien yhteisasuminen. Naimisiin mentyään lapset voivat jäädä asumaan kotitaloonsa puolisonsa kanssa, ja myös vanhuksista huolehditaan kotona. Tarvittaessa taloa laajennetaan suuremmalle perheelle sopivaksi. Myös naapuruussuhteet ja naapuriapu ovat somalikulttuurissa erittäin tärkeitä. Somalialainen sananlasku kuuluu: "Hyvä naapuri, hyvä elämä". Ari Serkkola (1992: 45) luonnehtii naapureiden olevan Somaliassa riippuvaisia toisistaan. Naapuruus myös käsittää välittömien naapurien lisäksi laajalti muita korttelin tai kylän asukkaita. Henkilökohtaiset suhteet ja henkilön rooli yhteisössä määrittävät naapurustoksi koetun alueen laajuuden (em.).

Somalikulttuuriin kuuluu myös vilkas vierailukulttuuri, jossa kodin ovi on haastateltavien mukaan aina avoin naapureille ja muille vieraille. Vieraita voi käydä päivittäin ja useasti päivän aikana. Kulttuurinen normi velvoittaa tarjoamaan majoitusta sukulaisille ja ystäville pidemmäksikin aikaa. Esimerkiksi maalla asuvan perheen lapset voivat asua opiskelunsa ajan kaupunkilaissukulaisten luona. Haastatteleman somalitaustainen sosiaalityöntekijä kuvaa tilannetta seuraavasti:

[Somaliassa] ei koskaan lasketa, että vaan nämä [asuvat talossa]. Vaan aina vieraita on, ketkä asuu samassa kaupungissa tai tulee ihan ilmoittamatta toiseen kaupunkiin. Että kyllä se oli ihan otettava vastaan, ja se mahtu.

8.2 Muutto pääkaupunkiseudulle – yhteisöllinen elämäntapa vs. urbaani kerrostalokulttuuri

Somalihaastattelujen mukaan somalit ovat muuttaneet muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle etenkin sosiaalisten verkostojen vuoksi (ks. artikkelit II: 645 ja III). Haastattelut tukevat täten etnis-kulttuurista tulkintaa tarkasteltaessa somalien keskittymistä koko Suomen tasolla. Erään haastateltavan mukaan oleskelulupapäätöksen ja kuntasijoituspaikan pitkä odotus vastaanottokeskuksessa on osaltaan vaikuttanut keskittymishalukkuuteen mahdollistamalla tiiviiden etnisen ryhmän sisäisten yhteisöjen muodostumisen:

Minä olin siellä [vastaanottokeskuksessa] 9 kuukautta. Ja se on luonut ensimmäinen syrjäytyminen, minun mielestä. Se loi semmoisen mahdollisuuden. Tämä kokoontuminen, että koko ajan täytyy olla jossain yhdessä. Tämä idea tuli voimaan. --- Sitten ne, jotka saavat oleskeluluvan, hakevat yhdessä, neljä, viisi ihmistä, jonkun asunnon, ja muuttavat Helsinkiin. Ja sitten ne toiset kertovat: joo, mä kuulin, jotkut muuttivat Helsinkiin, mä muutan sinne myös. Ja tällä tavalla alkoi sitten.

(somalimies 1, 37 v., Helsinki)

Haastattelujen perusteella myös somalien uskonnollisten ja kulttuuristen tapojen ylläpitämistä helpottavat etniset kaupungit ja moskeijat ovat lisänneet pääkaupunkiseudun vetovoimaa somalien muuttokohteena.

Pääkaupunkiseudun ja muun Suomen välisen muuton sijaan keskityn tässä tutkimuksessa kuitenkin somalien asuinpaikan valintaan pääkaupunkiseudun sisällä. Tästä näkökulmasta mielenkiintoisiksi nousevat naapurustotaso ja haastateltavien kuvaukset elämästä suomalaisilla asuinalueilla. Kuten todettu, Somaliassa laajennetut perheet asuvat yhdessä, ja myös naapurussuhteet ovat tiiviitä mahdollistaen vastavuoroisen avun verkostot. Suomeen ja pääkaupunkiseudulle muutto on merkinnyt somaleille nopeaa siirtymistä hyvin erilaiseen sosiaaliseen ja fyysiseen asuinympäristöön. Pakolaisuuden myötä aikaisemmat yhteisöt ovat saattaneet pirstoutua, ja muun muassa asuntojen pieni koko ei ole Suomessa mahdollistanut laajennettujen perheiden yhteisasumista. Tasapainottelu urbaanin asumiskulttuurin ja yhteisöllisen elämäntavan välillä heijastuukin monella tapaa somalien asumistoiveisiin ja asumisen arkeen.

Klassisessa sosiologiassa suurkaupunkikulttuuriin yhdistetään ihmisten keskinäinen välinpitämättömyys ja täsmällinen kellon mukaan eläminen (ks. Simmel 2005: 27–46). Georg Simmelin (2005: 35) suurkaupunkielämän kuvauksen mukaisesti ”emme usein tunne pitkäaikaistakaan naapuriamme edes ulkonäöltä, ja tämä saa meidän näyttämään niin kylmiltä ja tunteettomilta pikkukaupunkilaisen silmissä”. Tämä kuvaus täsmää pitkälti somalien näkemyksiä suomalaisesta kaupunkielämästä. Somalit pitävät suomalaista elämäntapaa kiireisenä ja aikataulutettuna sekä asukkaiden välistä ilmapiiriä etäisenä ja välinpitämättömänä. Naapureiden välisen solidaarisuuden ja kanssakäymisen puutetta pidetään Suomessa suurimpana erona Somaliassa asumiseen:

[Somaliassa] *naapurit voi tulla kylään meille koska vaan, ei ole rajoja. Tai voi tulla syömäänkin, jos heillä loppuu ruuat tai sellaista. Että tulee kylään kysymään, että onks teillä sellaista ruokaa, mitä tarvitaan. Mutta Suomessa ei, ei voi! Kun me asuttiin melkein 10 vuotta samassa talossa Tampereella, en mä oikeesti tiennyt kuka asu mun naapurissa. Se on aika ihmeellistä.*

(somalimies 2, 23 v., Vantaa)

Haastateltavat kaipasivat Suomessa läheisempää kanssakäymistä naapuriensa kanssa. Suhteiden luominen etenkin kantasuomalaisiin on kuitenkin heidän mukaansa erittäin hankalaa. Ennakkoluulojen ja kieliongelmiin lisäksi tutustumista vaikeuttaa kantasuomalaisten työ- ja perhekeskeinen elämä, johon mahtuu vähän mahdollisuuksia naapuriin väliseen tutustumiseen ja kanssakäymiseen:

[Somaliassa] *keskustellaan koko ajan ja tavataan illalla, kun tullaan töistä. Tai jos ei oo työ, keskustellaan päivälläkin. Puhutaan kaduilla ja istutaan siellä, joskus leikitään vanhojenkin kesken. Täällä ei saa aikaa keskustella. Mitä mä en oo vielä ymmärtänyt, on se, että jos ihmisillä on työ tai käy koulua, niin miksi ei puhuta toisten kanssa. Tai jonkun näiden kanssa vapaa-ajalla. En ole ymmärtänyt vielä. Välillä tuntuu, että ei naapuri pysty auttamaan toisen naapurin, koska ei puhuta, kun ei tavata. Ei riitä mun mielestä, että sanoo vaan hei tai moikka aamulla lähdeettäessä töihin, tai kun tullaan töistä.*

(somalimies 3, 24 v., Helsinki)

Muiden somalitaustaisten lähellä asuminen mahdollistaakin suomensomaleille ainakin jossain määrin arkea helpottavien naapurustoverkostojen muodostamisen ja yhteisöllisen elämäntavan ylläpitämisen. Somalitaustaisten naapurien kerrottiin esimerkiksi auttavan toisiaan uuteen asuin ympäristöön opastamisessa tai lasten hoidossa ja päiväkotiin viemisessä. Apua ja sosiaalisia kontakteja tarjoavat naapurussuhteet ovat erityisen tärkeitä kotiäideille (ks. myös Kortteinen 1982: 75–76, 157; Phillips 1998: 1698). Sosiaalisten verkostojen heikentyminen Suomeen muuton seurauksena on tehnyt suurperheestä huolehtimisesta ja lasten kasvatuksesta äideille selvästi raskaampaa (Tiilikainen 2003). Tämä näkyy haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan muun muassa suurperheiden äitien uupumuksena. Suuren lapsikatraan kanssa liikkuminen on hankalaa, ja perheet ovat usein julkisten liikenneyhteyksien varassa, mikä sitoo äitejä heidän välittömään asuin ympäristöönsä. Haastatteluissa somalinaapurien tärkeyttä perusteltiin usein juuri kotona olevien naisten näkökulmasta:

Olisi se hyvä, jos [olisi] 1–2 naapuria, muutamia [somalitaustaisia] naapureita. Ystäviä olisi hyvä olla. Ja se olisi hyvä, että meidän naiset sitten, ne tarvitsevat aina toisiaan. Jos esimerkiksi suola loppuu, se on parempi soittaa kaverille, kuin koputtaa suomalaiselle, joka sanoo: mitä!

(somalimies 1, 37 v., Helsinki)

On se [tärkeää, että lähellä asuu muitakin somaleja]. Joskus kun ei jaksa kotona yksin, niin voi koputtaa oveen. Se on normaali meidän tapa. Voi mennä sinne juttelemaan vaan.

(somalinainen 1, 24 v., Helsinki)

Olen siis ollut osittain väärässä päätellessäni tämän työn toisessa artikkelissa (s. 645), että ”vahva etninen yhteisö koko kaupungin tasolla antaa somaleille...mahdollisuuden oman kulttuurin säilyttämiseen ilman tarvetta voimakkaampaan keskittymiseen kaupunginosatasolla.” Yhteisöllisen elämäntavan ylläpitämisen ja sosiaalisen kanssakäymisen kannalta muiden samaan etniseen ryhmään kuuluvien läheisyys myös naapurustotasolla saattaa olla somaleille erittäin merkityksellistä. Tältä osin tulokset näyttäisivät siis olevan linjassa sekä etnis-kulttuurisen tulkinnan että assimilaatioteorian kanssa. Tästä huolimatta kumpikaan näistä lähestymistavoista ei mielestäni selitä

somalien asumistoiveita ja -tavoitteita oikealla tavalla suomalaisessa kontekstissa. Perustelen tätä näkemystäni seuraavissa kappaleissa.

8.3 Kanssakäyminen kantasuomalaisten naapurien kanssa

Kansainvälisiin esimerkkeihin etnisesti homogeenisten asumiskeskittymien muodostumisesta, joihin etnis-kulttuurinen tulkinta ja assimilaatiomalli perustuvat, liittyy usein vähemmistöryhmien kiinteistöomistusta ja asuntojen edelleenvuokrausta vähemmistöryhmän sisällä (ks. Firey 1945; Dahya 1974). Tämä on pääkaupunkiseudulla mahdollista ainoastaan resurssirikkaiden vähemmistöjen kohdalla (ks. Kepsu 2010). Somalien mahdollisuudet vaikuttaa omaan asumistilanteeseensa ovat kuitenkin olleet etenkin pääkaupunkiseudulle muuton alkuaikoina hyvin rajalliset, ja heidän sijoittumisensa on ollut voimakkaasti yhteydessä sosiaalisen asuntotuotannon tarjontaan ja asunnonjakokäytäntöihin. Harva haastateltavista oli pystynyt valikoimaan asuntoaan; monet olivat ottaneet vastaan, mitä olivat saaneet. Käytännössä tämä on varsinkin 1990-luvulla merkinnyt asettumista erittäin kantaväestövaltaisille asuinalueille ja yhteiskuntaan, jossa etninen moninaisuus on ollut vähäistä. Täten somalien asumistoiveet ja -valinnat on tärkeää ymmärtää suhteessa heidän vuorovaikutukseensa kantaväestön kanssa, ei pelkästään suhteessa heidän omaan etniseen ryhmäänsä.

Etnis-kulttuuriseen tulkintaan ja assimilaatiomalliin on liitetty eräs keskeinen oletus vähemmistön suhteesta valtaväestöön: pyrkimys omien kulttuuripiirteiden ja elämäntavan säilyttämiseen sekä tämän heijastuminen asumisvalintoihin tulkitaan haluksi eristäytyä valtakulttuurista ja sen edustajista (ns. self-segregation -teesi). Haastatteleman somalit kuitenkin korostivat haluaan asua ja olla kanssakäymisissä kantaväestön kanssa. He myös suhtautuivat kielteisesti somalien alueelliseen keskittymiseen sekä yleiseen maahanmuuttajien ja kantaväestön välisten alueellisten erojen kasvuun. Tämä aineistosta noussut näennäinen ristiriitaisuus puhuttaessa etnisen ryhmän läheisyyden merkityksestä hämmensi minua ja johti muun muassa edellä mainittuihin johtopäätöksiin työn toisessa artikkelissa.

Yksi mahdollisuus olisi voinut olla, että en päässyt haastatteluilla edellä kuvaamani ”etnisen suojamuurin” taakse. Haastateltavat eivät siis olisi puhuneet täysin totta tuomitessaan somalien keskittymisen. Tällaista kerrontaa saattaisi motivoida halu

puolustaa omaa etnistä ryhmää kantaväestöön kuuluvalle haastattelijalle: osoittaa somalien haluavan tulla osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja olla tekemisissä kantaväestön kanssa. Todennäköisesti haastateltavat jossain määrin pyrkivätkin silottelemaan kuvaa itsestään ja antamaan oikeaksi uskomiaan vastauksia. Haastateltavat kuitenkin perustelivat kantansa niin selkeästi, että en näe syytä olla uskomatta heidän kokevan voimakasta alueellista segregatiota negatiivisena ilmiönä. Haastateltavat puhuivat myös varsin avoimesti kielteisistä kokemuksistaan suomalaisten kanssa, mikä vahvistaa näkemystäni riittävän luottamussuhteen syntyisestä itseni ja haastateltavien välille. Lisäksi somalien on todettu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (Virtanen 1993; Niemelä 2006) toivovan enemmän kanssakäymistä kantasuomalaisten kanssa.

Somalien haastatteluista tuli selkeästi esille, että kanssakäymistä kantasuomalaisten naapureiden kanssa arvostetaan. Suomalaisnaapureihin luotuja hyviä, joskin harvoja, suhteita pidetään suurina ilonaiheina. Aineiston perusteella somalien toivoma naapuruston yhteisöllisyys ei siis ole etnisyyteen sidottua. Toisin sanoen asuinympäristö, jossa naapurussuhteet ja asuinyhteisön tuki ovat vahvoja vastaa todennäköisesti somalien asumistoiveita riippumatta naapureiden etnisestä taustasta.

Haastattelujen perusteella tiiviitä naapurussuhteita yleisempiä somalien ja kantasuomalaisten välillä ovat kuitenkin muun muassa suurten perheiden kerrostaloasumiseen (ks. kpl 8.7.1) sekä molemminpuolisiin ennakkoluuloihin liittyvät konfliktit. Haastateltavien mukaan nämä konfliktit lisääntyvät, kun somalien tai yleensä maahanmuuttajien määrä alueella lisääntyy:

H⁴: Että sijoitetaan kaikki samaan paikkaan, samalle alueelle, se on liikaa mun mielestä. Naapuritkin siitä kärsii mun mielestä. Suomalaiset naapurit joutuu siitä kärsimään. ---

HD⁵: Oletko kohdannut siinä asuinympäristössä rasismia?

⁴ =haastateltava

⁵ =H. Dhalmann

H: *Kyllä mä oon niin kun huutelua ja tällästä. Ja mun mielestä se johtuu just siitä kun kaikki pistetään samalle alueelle, niin ihmiset sitten kyllästyy toisiinsa. Ja sitten ne näkee kaikki ihmiset, että taas tuolla on yksi, yks heistä. Niin sitten ne purkaa kaikki ongelmat muhun, vaikka mä en mitenkään liity siihen.*

(somalainen 2, 21 v., Helsinki)

Erityisesti usean suuren somaliperheen asuminen samassa pihapiirissä koettiin kestävämmäksi. Muiden asukkaiden on vaikea sietää suuren lapsimäärän pihaleikkejä, ja esimerkiksi yhden lapsen huono käytös leimaa helposti kaikki kiinteistön somalitaustaiset. Tällaisissa tilanteissa myös somalien väliset suhteet olivat saattaneet kiristyä. Maahanmuuttajien uuteen asuinympäristöön asettuminen voi siis luoda jännitteitä sekä etnisten ryhmien välille että niiden sisälle vaikuttaen yleiseen kanssakäymiseen ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen naapurustoissa.

Somalivanhemmat olivat myös huolissaan lastensa suomen kielen oppimisesta ympäristössä, jossa suuri määrä lapsia on somalitaustaisia (ks. myös artikkelit II ja III). Vanhemmilla saattoi olla kunnianhimoisia tavoitteita lastensa suhteen (ks. myös Tiilikainen 2003: 180), ja kielen oppiminen nähtiin avaimena elämässä menestymiseen. Muina keskittymisen kielteisinä seurauksina somalit mainitsivat alueen palveluiden ja kiinteistön kunnossapidon huononemisen. Tämän he näkivät olevan yhteydessä kiinteistön leimautumiseen:

Esimerkiksi meidän talossa riiteli parit naapurit. --- Mä näin, mitä se mies yritti, ja mä soitin poliisit. Ja ei poliisit tullut. Et ei ne välitä mitään. Et siellä varmaan joka päivä soitetaan, niin ne ei enää jaksa tulla. Ja sitten se nainen oli ihan peloissaan, ja se huusi. Mutta ei kukaan muu tullut, paitsi minä. Joo, et se oli tosi pelottavaa, että jos ei kukaan tule auttaan. Hirveet se on. Mutta koska tämä on nyt sellainen paikka, jossa asuu paljon maahanmuuttajia, niin kukaan ei oikeastaan välitä. Että joo, maahanmuuttajat, ihan sama.

(somalainen 1, 24 v., Helsinki)

Tämä tutkimus vahvistaa käsitystä (ks. artikkeli III: 430), että maahanmuuttajien keskittymisellä on maahanmuuttajien näkökulmasta sekä kielteisiä että myönteisiä seurauksia. Omaan etniseen ryhmään kuuluvien läheisyys helpottaa sekä henkisesti että

konkreettisen avun kautta sopeutumista elämään Suomessa. Ristiriidat aikaisemman elämäntavan ja uuden ympäristön välillä kääntävät kuitenkin läheisyydestä saatavat hyödyt helposti haitoiksi, kuten käy ilmi kahden sosiaalityöntekijän haastattelusta:

H1: No siinä on kyllä ihan selkee, että jos monilapsisia somaliperheitä asuu samassa, kyllä se on ihan enemmän ongelmia kuin hyötyä. Heti nimitetään, että somalit on tehneet tätä. Ei koskaan erotella, että kenen lapsia tai kenen perhe on. Vaan somaleita. Ja sen takia monet nyt suunnittelee ja haluaisi mielellään lähteä siitä asunnosta pois.

H2: Siis jotkut on varmaan halunnut asua lähekkäin, jotkut perheet, mä uskon. Ja se voi olla että jostain taloyhtiöstä, josta perheellä on hyviä kokemuksia. Että siellä asuu vaikka pari perhettä, ja niillä on ollut hyviä kokemuksia. Ja sitten se sana kiirii nopeesti, ja sinne hakee muitakin, ja yhtäkkiä sitten ei enää olekaan kivaa kun on paljon. --- Monet meidän [somali]asiakkaat, jotka hakee uutta tai haluais uutta asuntoa, niin sanoo, että ei halua sellaiseen paikkaa, missä on paljon maahanmuuttajia. Haluaa, missä on vähemmän.

H1: Ennen se [syy muiden lähelle muuttamiseen] oli varmaan turvallisuus, mutta nyt se on kääntynyt negatiiviseksi.

(kaksi sosiaalityöntekijää, Helsinki)

8.4 Kohti elämäntapojen kaupungistumista

Etnis-kulttuurisessa tulkinnassa etnisen ryhmän läheisyyden merkityksen ei nähdä välttämättä muuttuvan vastaanottomassa vietetyn ajan kuluessa. Haastateltavat kuitenkin toivat esille, miten somalien keskinäinen yhteisöllisyys on Suomessa asumisen myötä heikentynyt jo ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven kohdalla. Sosiaalinen kanssakäyminen rajautuu enemmän ydinperheen sisäpuolelle, ja jokainen keskittyy enemmän vain omasta perheestään huolehtimiseen. Haastateltavat kuvasivat tätä sopeutumisena Suomessa vallitsevaan asumistilanteeseen ja elämäntapaan:

Kun me muutetaan johonkin paikkaan, jossa asuu somalialaisia perheitä, silti eletään suomalaisen kulttuurin kanssa. Kaikki lähtee töihin tai käy koulua. Aikaa on vähän; ei voi tavata koko ajan, kuten kotimaassa.

(somalimies 3, 24 v., Helsinki)

Jos naapurilla on jotain, niin meillä [somalilla] on tapana auttaa. Mutta tässä [talossa] on silleen, että tiedetään, että Suomessa jokainen on yksin ja hoitaa omia asioitaan. Että jos mulla on ongelmia, niin mä ymmärrän, että naapuri ei voi tulla auttamaan, koska hänelläkin on asioita. Se on just tää, että on pakko vaan. Aikaisemmin mä sanoin, että suomalaiset on silleen vähän hiljaisia, mutta kaikista suunnilleen tulee, jotka asuu Suomessa, sellaisia. Koska riippuu vähän tilanteesta, ja täällä on silleen, että kukaan ei auta sua.

(somalinainen 3, 24 v., Helsinki)

Eläväisiksi ja sosiaalisiksi itseään kuvaavien somalien muuttuminen suomalaisten kaltaisiksi oli haastateltavista suorastaan huvittava ilmiö:

Me ollaan suomalaistuneita tästä puolesta. Kotoutuneet. Joo, tämä on hyvää kotoutumista: emme puhu naapureille [nauraa]!

(somalimies 1, 37 v., Helsinki)

Somalien välisten suhteiden muutoksista suomalaisessa asuinympäristössä voidaan jälleen löytää rinnasteisuutta Kortteisen (1982) tulkintoihin maaltamuuttaneiden sosiaalisesta toiminnasta uudessa naapurustossaan. Uuteen lähiökortteliin muuttoa seurasi Kortteisen mukaan asukkaiden välinen aktiivisen tutustumisen ja yhteisen sosiaalisen toiminnan täyttämä vaihe. Hän selittää tätä aktiivisuutta maaltamuuttajien uuden elämäntilanteen synnyttämällä turvattomuudella ja sosiaalisten suhdeverkostojen tarpeella sekä heidän sisäistämillään kulttuurisilla arvojärjestelmillä ja naapuruusavun perinteellä. Kortteisen mukaan naapurustoverkostot alkoivat kuitenkin vähitellen hajota maaltamuuttaneiden elämäntilanteen helpottuessa. Muuttajien elämä muodostui vähitellen perhekeskeisemmäksi, ja he rakensivat itselleen sopivia sosiaalisia verkostoja, jolloin

pelkkään naapuruuteen perustuvat suhteet menettivät merkitystään. Kortteinen kuvaa prosessia maaltamuuttaneiden sosiaalisten verkostojen kaupungistumiseksi.

Muutoksia somalien keskinäisessä yhteisöllisyydessä ja avunannon verkostoissa on toki tulkittava myös suhteessa urbaania sosiaalista ympäristöä laajempiin yhteiskuntarakenteeseen. Somaliassa klaanijärjestelmä ja laajat perhesuhteet toimivat ihmisten ainoana sosiaalisena turvaverkkona. Ne tarjosivat taloudellista apua, lastenhoitoapua ja tarvittaessa katon pään päälle. Suomessa laaja hyvinvointivaltiojärjestelmä huolehtii suurimmasta osasta näitä tehtäviä mahdollistaen yksilöiden suuremman riippumattomuuden yhteisöstä. Sosiaalitutkijajärjestelmä saattaa jopa kannustaa perheiden pirstoutumiseen tukemalla taloudellisesti asumista erillisinä kotitalouksina. Eri tuet mahdollistavat esimerkiksi nuorten kotoa muuton huomattavasti somalikulttuurissa totuttua aikaisemmin, mikä saattaa aiheuttaa huolta vanhemmissa ja jännitettä perheiden sisäisissä suhteissa.

Haastattelujen perusteella Suomessa ja Somaliassa varttuneiden välillä on eroja suhteessa elämäntapojen ja naapuruussuhteiden kaupungistumiseen. Osa nuorista haastateltavista asui samassa rapussa muiden ikäistensä somalien kanssa ilman mainittavaa kanssakäymistä heidän kanssaan. Suomessa varttuneilla nuorilla ei tämän tutkimuksen perusteella olekaan sosiaaliseen kanssakäymiseen perustuvaa tarvetta oman etnisen ryhmän läheisyydelle asuinaluetasolla. Poikkeuksen tähän saattavat tehdä nuoret kotiäidit, jos he eivät pysty muodostamaan vertaisryhmiä muihin etnisiin ryhmiin kuuluvien kanssa. Asuinaluetason sosiaalisten verkostojen merkityksettömyys selittyy osaltaan nuorten aikuisten elämänvaiheella ja liikkuvuudella. On kuitenkin mahdollista, että elämäntapojen kaupungistumisen myötä etnisellä taustalla ei enää ole samankaltaista merkitystä nuorten suomensomalien sosiaalisten suhteiden muodostumisessa kuin vanhemman sukupolven kohdalla. Nuorten kuvauksissa etäisyys omaan etniseen ryhmään saatettiin myös nähdä positiivisena, tiiviin yhteisön sosiaalisesta kontrollista vapauttavana asiana.

Nuorten kohdalla on kuitenkin hyvä erottaa kanssakäyminen lähisukulaisten kanssa kanssakäymisestä muiden somalitaustaisten kanssa. Sukulaisuuteen liittyvät velvoitteet olivat edelleen tärkeitä myös Suomessa varttuneille nuorille, mikä heijastui myös heidän asumistoiveisiinsa. Haastattelujen perusteella perhesuhteet ovat suomensomalien keskuudessa hyvin tiiviitä, ja kanssakäyminen lähisukulaisten välillä voi olla päivittäistä. Isoäidit hoitavat lapsenlapsiaan, ja kotoa poismuuttaneet lapset auttavat vanhempiaan

kotitöissä tai nuorempia sisarusiaan läksyjen teossa. Tällaisen yhteiselon mahdollistamiseksi nuoret toivoivatkin, että voisivat asua lähellä tai nopeiden kulkuyhteyksien päässä lähimmistä perheenjäsenistään (ks. myös artikkeli II):

Tää [asuinalue] oli ensimmäinen toive meillä, kun mun äiti asuu täällä.

(somalinainen 3, 24 v., Helsinki)

[Olen hakenut asuntoa] myös perheen läheltä. Et jos on mahdollista, niin ei tarte aina matkustaa perheen luo. Kun pitää aina auttaa myös näitä sisarusia, sisaruspuolia koulussa ja muuta. Että jos se on lähempänä, niin se on myös helpompaa.

(somalimies 4, 21 v., Helsinki)

Haastattelut tukevat myös tilastollisissa tarkasteluissa (Vuori 2010: 18) esiin tullutta havaintoa, jonka mukaan Suomessa varttuneiden somalinuorten perhekoko tulee olemaan lähempänä kantasuomalaisten perhekokoja. Tähän muutokseen vaikuttavat muun muassa naisten opiskelu ja työssäkäynti sekä asumisen ahtauden ja muiden suurperheiden elämään liittyvien haasteiden kokeminen omassa lapsuudessa (ks. myös Tiilikainen 2007: 270). Perheeseen pieneminen, suomalaiseen asumiskulttuuriin sopeutuminen sekä hyvä kielitaito tulevat todennäköisesti vähentämään nuoren somalisukupolven ja kantaväestön välisiä konflikteja asuinyhteisöissä.

Kielitaidon ja Suomessa hankitun koulutuksen myötä Suomessa varttuneilla somalinuorilla on myös aikuisena Suomeen tulleita paremmat mahdollisuudet työllistyä. Taloudellisten resurssien kasvu yhdessä perhemallissa tapahtuneiden muutosten kanssa lisää selvästi heidän valinnanmahdollisuuksiaan asuntomarkkinoilla. Ovatko nuoret somalisukupolvet siis kuitenkin matkalla kohti assimilaatioteorian mukaista, alueelliseen hajautumiseen johtavaa sosioekonomista ja sosiokulttuurista sulautumista valtakulttuuriin?

8.5 Rasismi ja sen pelko

Assimilaatiomallin mukainen kehitys saattaa suomensomalien kohdalla kilpistyä heidän eri elämän aloilla kantaväestön taholta kohtaamaansa sosiaaliseen sulkemiseen.

Kantaväestön on todettu asennetutkimuksissa (ks. Jaakkola 2009) suhtautuvan somaleiden maahanmuuttoon hyvin kielteisesti. Somalit kokevat muita suuria maahanmuuttajaryhmiä enemmän syrjintää ja rasistista häirintää sekä työ- että asuinympäristössään (Jasinkaja-Lahti ym. 2002). Laajan kyselytutkimuksen mukaan somalit joutuvat muita ryhmiä useammin rasististen rikosten, kuten pahoinpitelyjen, uhriksi. Tutkimukseen osallistuneista somaleista 76 % oli joutunut viimeisen vuoden aikana ainakin kerran rasistisen rikoksen kohteeksi, kun vastaava luku esimerkiksi pakolaistaustaisten vietnamilaisten kohdalla oli ”vain” kymmenen prosenttia. (em.: 94–95, 135–136.)

Myös haastattelujen perusteella somalit kokevat arjessaan sekä omiin että muiden kokemuksiin perustuvaa jatkuvaa syrjinnän ja rasismin uhkaa, kuten seuraava sitaatti osoittaa:

En mä yleensä uskalla liikkua siinä [omalla asuinalueella] viikonloppuisin. --- Siinä [aseman] alueella on ainakin tän vuoden sisällä muutamalle somalialaiselle tehty väkivaltaa. Meidän alueelta se yks somali, niin se oli joskus sairaalassakin, kun muutama skini hakkas sen. Se on jo kolmas, joka joutuu sairaalaan.

(somalimies 2, 23 v., Vantaa)

Rasismin uhka vaikuttaa merkittävästi sekä Somaliassa että Suomessa varttuneiden somalien asumistoiiveisiin ja -valintoihin. Yleensä tärkeinä ja joskus jopa ainoina asuinpaikan kriteereinä haastateltavat mainitsivat turvallisuuden, ”hyvät naapurit” sekä ”sellaisen paikan, jossa ei ole hirveästi rasisteja”. Haastateltavien mukaan muilta kuullut myönteiset kokemukset, monietninen ympäristö sekä oman ryhmän läsnäolo luovat turvallisuuden tunnetta ja helpottavat päätöstä muuttaa alueelle. Sen sijaan muuttaminen alueelle, josta heillä ei ollut aikaisempaa tietoa tai jolla ei asu muita ”samanvärisiä” koettiin riskiksi (ks. myös artikkelit I–III). Monissa ulkomaisissa somaleja sekä muita näkyviä vähemmistöjä ja muslimitaustaisia koskevissa tutkimuksissa on saatu vastaavia tuloksia syrjinnän ja rasismin uhan vaikutuksista asuinpaikan valintaan (Bowes & Dar 1997; Phillips 1998; 2006; Murdie 2002; Cole & Robinson 2003; van der Laan Bouma-Doff 2007a).

Somalien asuinpaikan valinnan strategiaa voidaan myös perustella ensimmäisessä artikkelissa kuvaamani Anderssonin (1998) mallin peruslähtökohdalla: ihmiset tavoittelevat asumisvalinnoillaan haittojen minimointia ja hyötyjen maksimointia. Somalit

pyrkivät asumisvalinnoillaan maksimoimaan oman ja perheensä turvallisuuden. Asuinalueen koettu turvallisuus määrittääkin pitkälti heidän viihtymistään ja asettumistaan alueelle, mikä välittyy myös seuraavasta sitaatista:

Sielläkin [nykyisessä asuinpaikassa] on rasismi. Nyt mä vähän ihmettelin, koska mun lapset olivat eilen pihalla. Joku porukka suomalaisia, pieniä lapsia, alle 10-vuotiaita tulivat, ja ne lausuivat neekeri -sanaa. Ja aikaisemminkin jotkut sanoivat ja heittivät, kun me muutimme sinne, heittivät jotain kiviä parvekkeelle. Tuntuu, että se ei ole niin hyvä paikka. Mutta se alue sinänsä on mun mielestä hyvä. --- Jos jatkuu tällaiset rasistiset asiat, ehkä voin ajatella muuttoa.

(somalimies 1, 37 v., Helsinki)

Rasistiset kokemukset asuinympäristössä olivat joissakin tapauksissa johtaneet haastateltavien eristäytymiseen kodin seinien sisäpuolelle; haastateltavat kertoivat välttelevänsä asunnostaan poistumista kokemiensa rasististen hyökkäysten vuoksi. Haastattelujen perusteella kokemukset naapurustossa vallitsevasta välinpitämättömyyden kulttuurista lisäävät tarvetta ammentaa turvallisuuden tunnetta omasta etnisestä ryhmästä:

Onhan se hyvä silleen, että se lisää sitä turvallisuuden tunnetta, kun asuu meikäläisiä vieressä tai siinä samassa pihassa. Että silloin tuntee itsensä vähän turvallisemmaksi siinä piha-alueella. Sitten kun tarvitsee apuvoimaa, jos jotain tapahtuu, niin tietää löytävänsä nopeasti.

(somalimies 4, 21 v., Helsinki)

Politiikan tutkija Robert Putnam (2007) on esittänyt etnisen moninaisuuden itsessään johtavan solidarisuuden ja yhteisöllisyyden heikkenemiseen naapurustoissa. Tulkittaessa somalihaastateltavien kuvauksia asuinyhteisöissä vallitsevasta välinpitämättömyydestä ja lisääntyvästä rasismista, on naapurustoissa tapahtuvia muutoksia tarkasteltava kuitenkin laajemmin kuin vain etnisen moninaisuuden kasvun osalta. Olemme Vilkan kanssa (artikkeli III) esittäneet, miten asuinalueiden monietnistyminen on Helsingissä yhteydessä sosiaalisen vuokrasektorin sisäiseen erilaistumiseen ja sosiaalisten ongelmien kasaantumiseen tiettyihin kiinteistöihin (ks. myös Kortteinen ym. 2006; Varady & Schulman 2007; Virtanen 2009: 61–62).

Kantaväestön huono-osaisuuden ja maahanmuuttajataustaisten keskittyminen samoille alueille selittää varmasti osittain somalien kokemaa asenteiden kiristymistä ja kiinteistöjen kunnon ja siisteyden huononemista. Useiden somalihaastateltavien mukaan heidän naapurustossaan ei juuri asu ”normaaleja” kantasuomalaisia, minkä vuoksi positiivinen kanssakäyminen ja halu olla tekemisissä naapureiden kanssa ovat jääneet vähäisiksi. Kohtaamiset ”epäsosiaalisten” naapureiden kanssa ovat vähentäneet etenkin oleskelua piha-alueilla, jotka muuten toimisivat tärkeinä naapuruussuhteiden rakennuspaikkoina. Naapuruston sosiaalista pääomaa lujittavien yhteisten tapahtumien järjestäminen ei myöskään näissä kiinteistöissä onnistu, kuten 20-vuotias espoolainen somalimies kuvaa:

H: *Silloin kun me asuttiin Kivenlahdessa, silloin me enemmän osallistuttiin [asukkaiden yhteiseen toimintaan], koska siellä oli hyviä ihmisiä. Aina kun oli talkoot tai grillausta tai jotain, ne tuli kutsuun meidät. Mutta [nykyisellä asuinalueella] ei yhtään enää, koska koko talo on spurkuja, niin kaikki päivät ne on kännis, ja yöllä ne nukkuu. Niin.*

HD: *Koetko sen kuitenkin tärkeeks tai hyödylliseks, et osallistuu tollasiin [asukkaiden yhteiseen toimintaan]?*

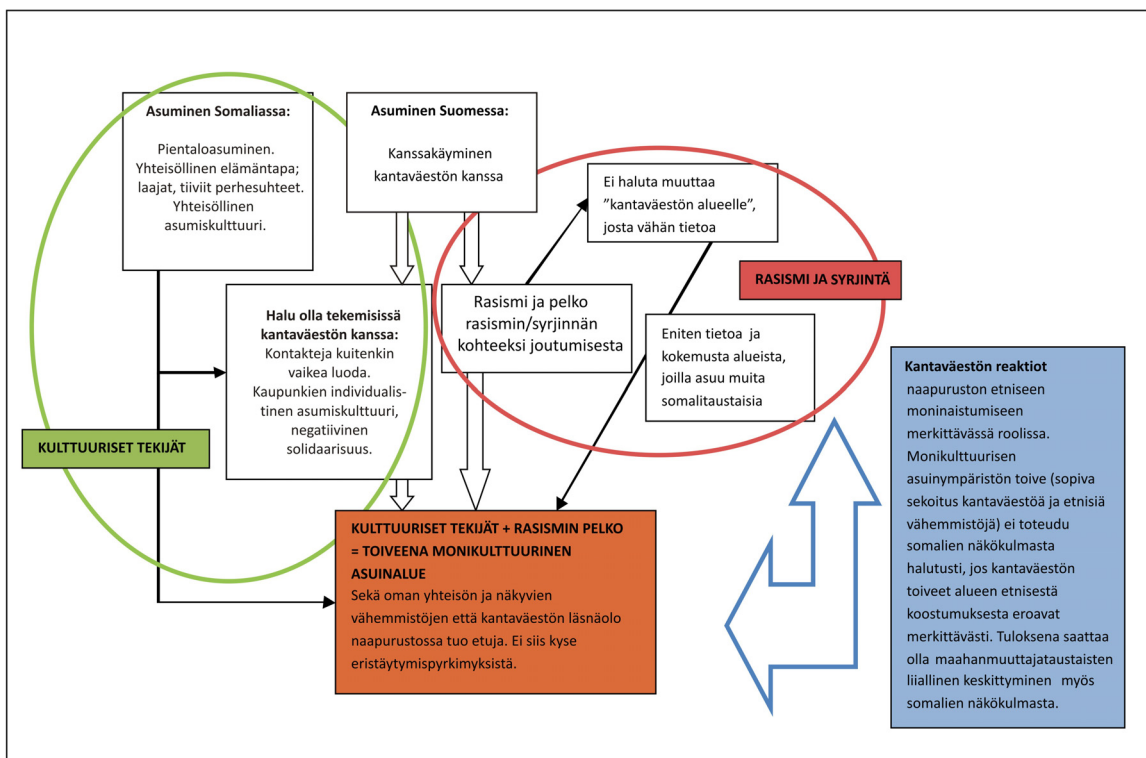
H: *Joo oli. Tottakai oli, koska tutustuu paremmin naapureihin, ja sitten oli aika mukavaa. Tuli hyvä olo siitä.*

8.6 Toiveena monikulttuurinen asuinalue

Tämän tutkimuksen perusteella Somaliassa vallinnut yhteisöllinen elämäntapa ja asumiskulttuuri heijastuvat etenkin maassa kasvaneiden asumistoiveisiin ja -valintoihin vielä Suomeen muutonkin jälkeen. Monille somalitaustaiset naapurit ja etenkin asuminen sukulaisten läheisyydessä on tärkeää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita halua eristäytyä kantaväestöstä tai muista etnisistä ryhmistä. Somalit haluavat olla kanssakäymisessä muiden etnisten ryhmien kanssa ja kokevat hyötyvänsä monin tavoin kantaväestön keskuudessa asumisesta verrattuna voimakkaaseen keskittymiseen. Vaikeudet luoda

sosiaalisia kontakteja kantaväestöön sekä somalien Suomessa yleisesti kokema rasismi ja syrjintä vahvistavat kuitenkin tarvetta oman ja muiden etnisten vähemmistöryhmien läheisyydelle naapurustossa. Muiden somalitaustaisten ja näkyvien vähemmistöryhmien läsnäolo tuo tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta sekä vähentää erottautumista muista asukkaista.

Edellä esitetyn valossa somalien kohdalla voidaankin mielestäni puhua toiveesta monikulttuurisesta asuinympäristöstä, jossa naapurusto koostuu sopivassa suhteessa kantaväestöstä ja maahanmuuttajataustaisista asukkaista (ks. Kuva 8.). On mahdotonta sanoa, mikä on sopiva suhde eri ryhmiä. Yksittäisen maahanmuuttajan näkemys naapuruston ideaalista etnisestä koostumuksesta on tilannekohtainen ja muuttuu suhteessa vuorovaikutukseen kantaväestön ja omaan etniseen ryhmään kuuluvien kanssa.

Kuva 8. Somalien asuinalueen etnistä koostumuksesta koskevat toiveet ja niihin vaikuttavat tekijät

Tulosten pohjalta näen pitkälti anglosaksiseen, eurooppalaisia ja aasialaisia siirtolaisia käsittelevään tutkimukseen perustuvien segregaatioteorioiden soveltuvat huonosti suomalaiseen kontekstiin, jossa maahanmuuttajataustaisten määrä on vähäinen, maahanmuuton taustat ovat moninaiset ja yhteiskunnan rooli maahanmuuttajataustaisten sijoittumisen ja asumismahdollisuuksien muovaajana on huomattavasti suurempi.

Perinteisissä selitysmalleissa maahanmuuttajataustaiset valitsevat joko omista kulttuurisista lähtökohdistaan luopumisen tai oman etnisen ryhmän piiriin eristäytymisen. Nämä mallit eivät sisällä juurikaan pohdintaa monikulttuurisista vaihtoehdoista, vaikka joidenkin teorioiden nimet (esim. *pluralist model*: Peach 1997, *multiculturalism*: Peach 2007, ”*multicultural*” *perspective*: BråmÅ 2008) niin antaisivatkin ymmärtää. Suomalaisesta näkökulmasta mielenkiintoisinta kuitenkin on, mitä tapahtuu, kun moniin eri etnisiin ryhmiin kuuluvat ja erilaisista kulttuurisista lähtökohdista tulevat maahanmuuttajat asutetaan/asettuvat kantaväestövaltaisille asuinalueille.

Naapuruston monietyyisyydessä näen myös kantaväestön reaktioiden ja valintojen nousevan segregaatioprosessin kannalta tärkeään asemaan. Yhdysvalloissa valkoisten ja afroamerikkalaisten asuinalueen etnistä koostumusta koskevien toiveiden on todettu eroavan huomattavasti toisistaan. Afroamerikkalaiset suosivat etnisesti täysin sekoittunutta asukasrakennetta (50 % / 50 %), kun taas valkoiset suosivat alueita, joilla afroamerikkalaiset ovat selvässä vähemmistössä (enintään 20 %) (Clark 1991). Myös Hollannissa tehty tutkimus (van der Laan Bouma-Doffin 2007a) osoittaa maahanmuuttajataustaisten valitsevan etnisestä ryhmästä riippumatta mieluummin naapurukseen kantahollantilaisen kuin omaan etniseen ryhmään kuuluvan. Kantahollantilaiset suosivat sen sijaan aina omaa etnistä ryhmäänsä.

Vähemmistöjen toivomien, etnisesti sekoittuneiden alueiden synnyn kannalta tällainen asetelma on erittäin vaikea. Tutkimusten mukaan (Schelling 1971; Fosset & Waren 2005) jo pienet erot asuinalueen etnistä koostumusta koskevissa toiveissa saattavat johtaa voimakkaaseen segregaatioon ryhmien välillä. Suomessakin etnisen heterogeenisuuden taso, jonka somalit kokevat miellyttäväksi, saattaa kantaväestön näkökulmasta laskea alueen houkuttelevuutta ja johtaa jopa poismuuttoon. Tällöin somalien toivomaa tasapainoa ei saavuteta, vaan naapurusto muodostuu vähitellen maahanmuuttajavaltaiseksi. Poismuuttohalukkuus tai haluttomuus muuttaa tietyille alueille koskee toki myös maahanmuuttajataustaisia. Heidän valinnanmahdollisuutensa ovat kuitenkin yleisesti kantaväestöä heikommat. Tietyt ryhmät kuten pakolaistaustaiset ja suurperheelliset ovat tässä mielessä heikoimmassa asemassa (ks. suurten somaliperheiden alueellista liikkuvuutta vaikeuttavista tekijöistä: artikkeli III).

8.7 Somalien muut asumiseen liittyvät toiveet

8.7.1 Suurperheiden asuminen

Tutkimuksessa tuli esiin myös muita kulttuuripiirteiseen liittyviä seikkoja, jotka määrittävät somalien asumiskokemusta ja vaikuttavat heidän asumistoiveisiinsa (ks. myös artikkelit II ja III). Merkittävin näistä tekijöistä on somalien suuri perhekoko yhdistettynä kerrostaloasumiseen. Haastattelujen mukaan sekä perheen sisäiset että naapureiden väliset suhteet kärsivät asuntojen soveltumattomuudesta suurperheiden tarpeisiin. Lapsien leikeistä ja esimerkiksi rapussa kulkemisesta aiheutuu meteliä, joka kantautuu helposti muihin asuntoihin. Monet somaliperheet ovat joutuneet naapureiden valitusten kohteeksi. Naapuruussuhteita arvostavat somalit kokivat naapuruston reaktioiden alituisen pelkäämisen erittäin stressaavaksi, kuten seuraava haastateltava kuvaa:

Se oli ihan niin kuin kaaos. Jos on neljä makuuhuonetta ja yks olkkari ja 10 lasta, niin tosi vaikeeta. Ja sit me joudutaan koko ajan jo kahdeksalta aloittaan hiljaisuus, että oltaisiin viimeistään kymmeneltä hiljaa koko perhe. Lapsetkin joutuu elämään kuin panttivangit: olkaa hiljaa, älkää huutako, älkää potkiko, olkaa nyt koko ajan hiljaa! Koko ajan pitää varoittaa, ettei vaan naapurit tulisi sanomaan. Se on mun mielestä kauheen harmillista, kun ei isompia asuntoja löydy mistään. Kun on kuitenkin kauheen suuret perheet, niin joutuu yhteen huoneeseen viis, kuuskin lasta. Ja sitten sinne ei mahdu mitään pulpetteja, että ne ei sitten pysty lukemaan kunnolla.

(somalilainen 2, 21-vuotias, Helsinki)

Leikki- ja oleskelutilojen puute pienissä asunnoissa lisää lasten levottomuutta. Somaliassa asuntojen ahtaus ei ollut samalla tavalla ongelma, sillä lapset viettivät haastateltavien mukaan suurimman osan ajasta ulkona vapaasti leikkien:

Somaliassa vaikka olisi kuinka ahdasta, voi olla 10-henkinen perhe kaksiossa. Mutta periaatteessa, kun on päivällä sitten aina valoisa niin lapset ja ihmiset on aina ulkona. Harvoin ollaan kotona, silloin kun nukuttaa. Sitten toi [sosiaalinen] verkosto. Lapset oli siinä innoissaan, vaikka siinä ei ollut yhteiskunta välttämättä järjestänyt mitään leikkipihaa tai muuta, mutta ihan vapaasti.

(somalitaustainen sosiaalityöntekijä, Helsinki)

Suomessa ulos lähtemisen hankaluus usean pienen lapsen ja lastenrattaiden kanssa sekä talvinen ilmasto voivat rajoittaa perheen ulkoilua etenkin hissittömissä taloissa (ks. myös Tiilikainen 2003: 124–125). Perheelliset pitivätkin hissiä yleensä välttämättömyytenä, ja monet olivat kieltäytyneet hissittömistä taloista saamistaan asuntotarjouksista.

Suurperheiden käytössä myös asunto ja kodinkoneet kuluvat normaalia nopeammin. Haastatellut somalit ja sosiaalityöntekijät pitivät ongelmana, etteivät kiinteistöyhtiöt huomioi somalien suurta perhekokoa asuntojen kuntoa ja remonttitarpeita arvioitaessa. Asunnon huono kunto ja perheen maksettaviksi tulevat suuret remonttikustannukset voivat asunnonvaihdon yhteydessä estää perheen muuttamisen tilavampaan asuntoon tai toiselle alueelle.

Perheiden asumisen ahtautta saattaa lisätä myös vierailijoiden majoittaminen ja erilaiset väliaikaiset asumisjärjestelyt, jotka ovat haastattelujen ja aikaisempien tutkimusten (Pohjanpää ym. 2003: 237) perusteella yleisiä myös Suomessa asuvien somalien keskuudessa. Väliaikaiset asumisjärjestelyt saattoivat olla vapaaehtoisia esimerkiksi henkilön muuttaessa lähisukulaisensa luo auttaakseen tätä lastenhoidossa. Usein kyse oli kuitenkin asuntopulan aiheuttamasta pakkotilanteesta pääkaupunkiseudulle muuton tai muuttuneen perhetilanteen yhteydessä. Joillakin haastateltavilla väliaikaiseksi ajateltu majoittuminen ystävän tai sukulaisen luona oli pitkien asuntojonojen vuoksi venynyt jopa puolentoista vuoden mittaiseksi.

Tulevaisuudessa somaliväestön ikääntyminen saattaa pitää asuntokuntien koon suurena somalien yleisestä lapsiluvun pienenemisestä huolimatta. Harva somalivanhus asuu Suomessa yksin, vaikka heillä olisikin oma asunto (Mölsä & Tiilikainen 2008: 64). Myös haastattelemani somalinuoret pitivät itsestäänselvyytenä, että joku sisaruksista ottaa vanhemmat luokseen asumaan heidän ikääntyessään.

8.7.2 Unelma-asuntoa etsimässä

Kaupunkien vuokra-asuntokannalla on todetusti merkittävä asema somalien asumisessa. Haastattelujen mukaan tämä selittyy edullisten vuokrien lisäksi kaupungin vuokrasektorin luotettavuudella sekä somalien eri asumisvaihtoehtoja koskevan tiedon puutteellisuudella (ks. artikkelit II ja III). Myös omat tai muiden kokemukset syrjinnästä ovat haastattelujen mukaan vähentäneet somalien asunnonhakua etenkin yksityiseltä vuokrasektorilta. Yhdenmukaisen kohtelun periaatteet eivät tosin aina toteudu sosiaalisilla vuokramarkkinoillakaan (ks. artikkeli III: 431, 435). Monen tähän tutkimukseen haastatellun sosiaaliviranomaisen ja maahanmuuttajan mielestä maahanmuuttajille tarjotaan esimerkiksi huonokuntoisempia asuntoja kuin kantaväestölle.

No, uusiin asuntoihin, vastavalmistuviin --- niin ei niihin muuta ensimmäistäkään maahanmuuttajaa, kun ne on ihan uusia asuntoja. --- että koetetaan tietynlaista porukkaa musta olla laittamatta näihin ihan uusiin. Sellasta valikointia tehdään.

(asuntoneuvoja 1, Helsinki)

Jotkut haastatelluista asuntoviranomaisista kuvasivat somaleja melko vaativiksi asiakkaiksi. Tätä saattaa selittää, että monet somalit rakentavat asumisuraansa täysin kaupungin vuokrasektorin sisällä. Tällöin halu parantaa asumistilannetta ja pyrkimys löytää oma "unelma-asunto" kohdistuu kaupungin vuokra-asuntokantaan. Haastattelujen perusteella monet somalit ovat kuitenkin joutuneet tinkimään asumistoiveistaan kiireellisen asunnontarpeen vuoksi. Monet hakivatkin tai suunnittelivat tulevaisuudessa hakevansa enemmän toiveidensa mukaista asuntoa, vaikka olivat yleisesti melko tyytyväisiä omaan asuntoonsa ja asuinalueeseensa. Erään haastateltavan mielestä tällainen muuttaminen paremman perässä on luontaista somalien nomadiluonteelle (ks. myös Alitolppa-Niitamo 1994: 22–41; Ahlgren-Leinvuo 2005: 79–86):

[Tulevaisuudessa] toivon, että asumme vielä siellä [nykyisessä asunnossa]. Ehkä, jos tulee joku mahdollisuus, muutetaan parempi alue, parempaan asuntoon. Me somalialaiset olemme nomadialaisia. Meidän kotimaassa aina katsottiin pilviä ja pilvien avulla sitten matkustettiin. Illalla voi katsoa, että tuolla on satanut, ja sitten aamulla mennä katsomaan. Ja sitten toisella illalla voi matkustaa koko alueen ihmiset

sinne yhdellä uutisella. Eli oli vaan sellainen. Kaikilla somaleilla paremman tilaisuuden etsintä on koko ajan päällä. Esimerkiksi, jos mä saisin jonkun hyvä alue niin kuin Arabianrannan alue, [voisin muuttaa].

(somalimies 1, 37 v., Helsinki)

Tärkeimpinä vaatimuksina asunnolle pidettiin asunnon riittävää kokoa, hyvää sijaintia palveluiden ja julkisten liikenneyhteyksien läheisyydessä sekä edullista hintaa. Jotkut haastateltavat mainitsivat moskeijan helpon saavutettavuuden itselleen tärkeäksi. Eri palveluiden läheisyys oli erityisen tärkeää suurperheille, koska monilla perheillä ei ollut käytössään omaa autoa tai perheen äidillä ei ollut ajokorttia (ks. myös Hewidy 2009: 92–93). Sekä somali- että viranomaishaastatteluista kävi ilmi, että pienet yksittäisetkin seikat saattavat vaikuttaa asunnonvalintaan. Hissittömyyden lisäksi myös asunnon kaasuhella oli johtanut joissakin tapauksissa asuntotarjouksesta kieltäytymiseen. Tällaisillakin yksityiskohdilla voi olla merkitystä kaupunkirakenteen etnisen mosaiikin muotoutumiselle hissittömyyden ja kaasuhellojen koskiessa erityisesti tiettyjen alueiden asuntokantaa.

Ulkomaisissa tutkimuksissa asuntosuunnitteluun liittyvien kulttuuristen toiveiden on todettu vaikuttavan etnisten vähemmistöjen muuttoihin ja alueelliseen sijoittumiseen (Özüekren 2003: 179; Tomlins ym. 2002: 517; Bowes ym. 2002: 389–390). Somalien kohdalla esiin nousi joitain islamin uskoon liittyviä asuntosuunnittelullisia toiveita (ks. lisää islamin uskon vaikutuksesta somalien asumiseen: Virtanen & Vilkama 2008; Hewidy 2009). Useimmin toiveet liittyivät yksityisyyteen ja tilojen jakautumiseen sukupuolen mukaan. Keskeistä näiden tarpeiden kannalta on musliminaisten suojautuminen mieshenkilöiden⁶ katseilta ja toisaalta mahdollisuus oleskella vapautuneesti omassa kodissaan.

Somaliassa tilojen sukupuolittunut jakautuminen on saatettu huomioida tilajärjestelyissä sijoittamalla taloon useita sisäänkäyntejä sekä oleskelu- ja pesutiloja. Tällöin miespuolinen vieras voi kylään tullessaan astua tietyistä sisäänkäynnistä suoraan olohuoneeseen, jossa talon miesväki ottaa hänet vastaan. Näin hänen ei tarvitse välttämättä kohdata talon naisväkeä. Yleensä naiset ja miehet kokoontuvat eri tiloihin

⁶ Koskee muita kuin naisen lähisukulaisia.

vierailun ajaksi, jolloin he voivat haastateltavien mukaan seurustella vapaammin ja naiset voivat riisua huivinsa (ks. myös Bowes & Dar 1997; Bowes ym. 2002). Haastateltavat pitivätkin ideaalina asuntoa, jossa huoneet ovat ovilla suljettavia ja etenkin keittiö on ovellinen tupakeittiön sijaan. Tällöin naiset voivat valmistaa ruokaa ilman häiritseviä huiveja, vaikka talossa olisikin miespuolisia vieraita.

Myös näkösuojat ulos ja rappuun olivat haastateltaville tärkeitä. Vaikka ensimmäisen kerroksen asunnot koettiin suurperheille käytännöllisiksi rapussa kulkemisen ja muihin asuntoihin kantautuvan melun kannalta, haastateltavat pyrkivät välttämään etenkin maantasolla olevia asuntoja juuri niiden suojattomuuden ja yksityisyyden puutteen vuoksi (ks. myös Özüekren 2003). Asuntoviranomaisten mukaan maantasolla oleva asunto johtaakin usein asuntotarjouksesta kieltäytymiseen. Kieltäytymisissä on sekä somalien että viranomaisten mukaan kyse kuitenkin myös (rasistisen) häirinnän ja väkivallan pelosta.

Somalikulttuurissa poikien ja tyttöjen ei ole sopivaa nukkua samassa huoneessa täytettyään seitsemän vuotta. Suomessa tämä on tuottanut ongelmia etenkin suurperheille, joilla tyttöjen ja poikien lukumäärä on hyvin epätasainen. Somaliäidit toivoivat, että teini-ikäisten ei tarvitsisi jakaa huonetta huomattavasti nuorempien sisarustensa kanssa, jotta he viihtyisivät paremmin kotona.

Kaikki haastateltavat haaveilivat omistusasunnosta, suurin osa omakotitalosta. Moni ei kuitenkaan pitänyt tätä taloudellisesti realistisena haaveena. Haastattelujen mukaan myös islamilaisessa laissa oleva korkokielto voi hartaiden muslimien kohdalla jarruttaa omistusasumiseen siirtymistä, koska asuntolainaa ei haluta uskonnollisen vakaumuksen vuoksi ottaa (ks. myös Hewidy 2009). Asunnon ostoa harkitsevat somalit käyvät sisäistä kamppailua hyödylliseksi koetun omistusasumisen ja uskonnollisen omantunnon välillä:

Tämä lainakysymys on meille tosi vaikea. --- Minä tiedän muutamia henkilöitä, joilla on hyvää työtä, vakituinen, ja sillä ne ostivat omakotitalon.--- Elikkä ne ostivat ja ne ottivat lainaa, ja se on vähän vaikeaa heillä sydämessä. Että sä oot tehnyt joku synti. -- Tämä kielletty ei ikinä mene pois. Ja kaikki sinun ominaisuus on sitten jotain, mikä on kiellettyä. --- Eli tällainen on olemassa. Jos jotkut voisivat ja haluaisivat tehdä, he pelkää, että tämä [tunne] jää koko elämän.

(somalimies 1, 37v., Helsinki)

Omistusasunnon hankintapäätökseen vaikuttaa haastattelujen perusteella myös niin kutsuttu paluun myytti. Vastaanottoaassa elämistä ei välttämättä nähdä pysyvänä, ja kotimaahan halutaan palata mahdollisuuksien salliessa:

...suomalaisille on helppoa, kun tää on niiden kotimaa, et ne tietää, että ne jää tänne asumaan. Taas meikäläinen ei pysty hankkiin omakotitaloa, kun se, kylhän se pystyy sen, jos halua, mut sen pitäis aina mieltii sitä, että jääkö tänne oikeesti asumaan loppuiäkseen. Että tuleeko sinne kotimaahan rauha, ja jos tulee, niin tietysti halua muuttaa sinne. Että sen takia taas joutuu ajattelee, että onks sitten järkee ostaa asuntoa.

(somalimies 4, 21 v., Helsinki)

Suomensomalien kaltaisten, diasporassa elävien ryhmien kohdalla kotimaan merkityksen on todettu olevan keskeinen vielä pitkään maastamuuton jälkeen (Tiilikainen 2003; Alitolppa-Niitamo & Ali 2001: 147–148). Tilastokeskuksen elinolotutkimukseen (Pohjanpää ym. 2003: 240) vastanneista somaleista kolme neljästä oli täysin samaa mieltä väitteen ”jos olisi mahdollista, muuttaisin takaisin syntymämaahani” kanssa (ks. myös Alitolppa-Niitamo & Ali 2001). Omaehtoisesti Suomeen muuttaneiden venäläisten kohdalla täysin samaa mieltä oli vain neljä prosenttia vastanneista. Kotimaan keskeisestä asemasta somalien elämässä kertovat myös aikaisemmissa tutkimuksissa raportoidut rahalahetykset ja sijoitukset Somaliaan (Tiilikainen 2003: 59–60; Pohjanpää 2003: 220; Hautaniemi 2004: 52–53). Tällainen toiminta vähentää osaltaan myös kotitalouksien asumiseen käytettävissä olevia varoja Suomessa.

Ajatus paluusta tuntui olevan vahva etenkin monilla nuorilla somaleilla, vaikka he olivat eläneet suurimman osan elämästään Somalian ulkopuolella. Somaliaan paluun lisäksi monet pitivät muuttoa ulkomaille, esimerkiksi Englantiin, vahvana vaihtoehtona Suomessa asumiselle. Muuttohalukkuuden taustalla oli usein epäluulo sosiaalisen nousun mahdollisuuksista Suomessa sekä ulkopuolisuuden tunne suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. myös artikkeli II: 644).

9 Tulokset – venäläiset

9.1 Oma koti Suomesta

Myös tarkasteltaessa suomenvenäläisten asumistoiveita ja -valintoja on huomioitava heidän asumiskokemuksensa ennen Suomeen muuttoa. Neuvostoliiton aikana maan asuntokanta oli suurimmaksi osaksi valtion omistuksessa. Kaupunkiseuduilla tämä tarkoitti 79 prosenttia ja isoimmissa kaupungeissa jopa 90 prosenttia kaikista asunnoista (Struyk ym. 2001: 1047). Asumisen vahva hallinnointi tarjosi valtiolle yhden tavan kontrolloida kansalaisiaan ja luoda heistä ”neuvostoihmisiä” (Semenova 2004: 56). Kontrollia toteutettiin sekä asunnonjaon että asukkaiden keskinäisen tarkkailun kautta (Vihavainen 2009). Valtion tukien ansiosta vuokrat ja asumiskustannukset olivat asukkaille erittäin alhaiset.

Kaikki tutkimukseen haastatelluista venäläisistä olivat asuneet kotimaassaan kerrostalossa. Monet olivat myös asuneet niin kutsutuissa kommuuneissa. Tämä 1920–1930-luvulla sosialistisen ideologian pohjalta luotu asumismuoto oli vuosikymmeniä yleisin kaupunkiasumisen muoto Neuvostoliitossa. Esimerkiksi 1960-luvulla 60 prosenttia kaikista neuvostoliittolaisista asui kommuuneissa (Morton 1980, 235–236). Kommuuniasumisen osuus vaihteli kaupungeittain, mutta se oli keskimääräistä yleisempää Pietarissa, josta monet suomenvenäläiset ja myös useat tähän tutkimukseen haastatellut ovat lähtöisin. Kommuuneissa perheillä oli yleensä yksi yksityinen huone, ja he jakoivat keittiön, kylpytilat ja muut yleiset tilat muiden, heille usein ennestään tuntemattomien perheiden kanssa. Käytännössä hyvin erilaisista sosiaalisista ja kulttuurisista taustoista tulevat ihmiset joutuivat jakamaan asuintilat keskenään.

Tilan ja yksityisyyden puutteen sekä naapurien jatkuvan tarkkailun alaisuudessa olemisen on todettu aiheuttaneen kommuuneissa stressiä ja vaikuttaneen monin tavoin asukkaiden henkiseen hyvinvointiin (ks. Fitzpatrick 1999; Semenova 2004). Haastateltavat kuvasivatkin kommuuniasumista raskaaksi. Vaikka yhteisöllinen asuminen mahdollisti naapuriavun ja naapurien välisen läheisen kanssakäymisen, kommuunit loivat yleisesti tilanteen, jossa ihmiset solidaarisen yhteiselon sijaan pyrkivät varjelemaan asumisen yksityistä tilaansa entistä tiukemmin (Vihavainen 2005; 2009: 45).

Neuvostoajan asumista leimasi myös asumisen ahtaus, vaikka asumisväljyys kasvoikin vähitellen 1990-luvulle tultaessa. Joidenkin lähteiden mukaan kaupunkilaisten

asumisväljyys kaksinkertaistui vuoden 1956 7,7 neliöstä henkeä kohti 15,8 neliöön henkeä kohti vuonna 1989, mutta useat lähteet esittävät tätä alhaisempia lukuja (Vihavainen 2009: 63). Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Helsingissä asumisväljyys henkilöä kohden oli vuonna 1950 12,9 neliötä ja vuonna 1990 jo 30,6 neliötä (Lankinen ym. 2005: 3).

Myös ihmisten mahdollisuudet vaikuttaa asumiseensa olivat Neuvostoliitossa hyvin rajalliset. Asumisjärjestelyjä saattoi olla perhemuutosten yhteydessä vaikeaa muuttaa. Esimerkiksi entiset puoliset saattoivat joutua jatkamaan yhdessä asumista vielä avioeron jälkeenkin. Yleensä asumistilannetta pyrittiin muuttamaan vaihtamalla asuntoja muiden kanssa. Valtion omistuksesta huolimatta ihmiset pystyivät myös muokkaamaan asuntojaan mieleisikseen (ks. artikkeli II: 645). Haastateltavien mukaan asunnot näyttivätkin samanlaisilta ulkoapäin, mutta ihmiset pyrkivät sisustuksella kertomaan omasta tyylistään tai esimerkiksi sosio-ekonomisesta asemastaan. Tämä käytäntö selittääkin suomenvenäläisten, asunto- ja sosiaaliviranomaisia hämmästyttäneitä, halua remontoida vuokra-asuntoja Suomessa omalla kustannuksellaan.

Yleisesti Suomeen muutto on merkinnyt venäläisille asuinolojen kohenemista ja siirtymistä heidän tarpeitaan paremmin vastaaviin asuntoihin, toisin kuin somalien kohdalla. Haastattelujen mukaan mahdollisuus asuinolojen parantamiseen ja etenkin perhekohtaisen asunnon saamiseen on ollut yksi venäläisiä 1990-luvulla Suomeen houkutellut tekijä:

Et se koko elämä oli suuntautunut tavoitteena hankkia se asunto, itsenäinen asuminen. Se voi olla valtion, mutta tavallaan, että se olisi erikseen. --- mutta eihän siellä niin kuin millään saa asuntoa. Se on niin kuin lottovoitto. Ja sitten kun ne [venäläiset] muuttaa Suomeen. Mä uskon, että monesti se syy muuttamiseen oli, että valtio antoi asunnon, mitä he eivät ikinä olisi saaneet Venäjältä. Ja sen takia on halukkaita muuttamaan Suomeen.

(venäläistaustainen sosiaalityöntekijä, Helsinki)

Aikaisemminkin kerrostaloissa asuneilla haastateltavilla ei ollut vaikeuksia sopeutua urbaaniin kerrostalokulttuuriin Suomessa. Haastateltavat olivat hyvin vähän tekemisissä naapuriensa kanssa, eivätkä juuri kaivanneet läheisempiä naapuruussuhteita. Joillekin asumisen yksityisyyden merkitys oli erityisen korostunut kommuuniasumiseen liittyvien

kokemusten vuoksi. Tosin monien mielestä suomalaisissa kerrostaloyhteisöissä negatiivinen solidaarisuus (ks. Kortteinen 1982: 251–253) eli puuttumattomuus toisten asioihin on viety äärimmäisyyksiin. Esimerkiksi naapurin häiritseväksi koetusta metelöinnistä viestitään anonyymein lapuin tai soittamalla poliisille tai kiinteistöyhtiölle ilman, että asiaa pyritään ensin selvittämään naapurin kanssa. Välillä haastateltaville oli jäänyt epäselväksi, mistä naapurit olivat ärsyyntyneet. Naapurien välille voikin avoimen keskustelukulttuurin puuttuessa syntyä turhia jännitteitä. Venäläiseen kerrostalokulttuuriin kuvattiin sen sijaan kuuluvan ”*sellainen välitön, vaivaton kommunikointi ja kanssakäyminen, yhdessä eläminen*”, joka mahdollistaa tarvittaessa esimerkiksi naapuriavun pyytämisen tuntemattomaltakin naapurilta.

Kerrostaloasumisen tuttuudesta huolimatta monet venäläishaastateltavista haaveilivat Suomessa pientaloasumisesta. Tämä toive heijasteli heidän asumiskokemuksiaan lähtömaassa. Yleensä pienemmiltä paikkakunnilta tulevat haastateltavat haaveilivat Suomessa omakotitalosta ja rauhallisesta, luonnonläheisestä asuinympäristöstä. He eivät kuitenkaan olleet valmiita muuttamaan omakotihaaveen perässä syrjäisemmille alueille kauaksi palveluista ja hyvistä liikenneyhteyksistä. Haastateltavien kauhistus oli metsän keskellä eristyksissä sijaitseva omakotitalo, johon he usein viittasivat kantasuomalaisten asumishaaveena:

*--- mä en ole niin integroitunut, että mä näkisin, että pitäis asua keskellä metsää.
Yksin ja silleen, että ei ketään lähellä missään.*

(venäläinen nainen 1, 26 v. Espoo)

Osa haastateltavista asuisi jatkossakin mieluiten kerrostalossa. Kerrostaloasumista suosivat olivat kotoisin Venäjän miljoonakaupungeista. He perustelivat valintaansa kaupunkivilinän kaipuulla ja etenkin asumismuodon tuomalla vapaudella. Kerrostaloasumisen vapaudella haastateltavat eivät viittaneet pelkästään asunnon ylläpidon huolettomuuteen, vaan etenkin kaupunkiasumisen tuomaan anonymiteettiin ja yksityisyyteen:

On vielä pahempaa asua omakotitalossa, koska sun täytyy olla ystäviä naapureiden kanssa. Olla jossain kontaktissa heihin. Ja ne näkee koko ajan, mitä sä teet: ooh, nyt

se lähti kauppaan! --- Kerrostalossa mä ainakin tunnen oloni turvalliseksi ja voin pitää yksityisyyteni.

(venäläinen nainen 2, 27 v., Helsinki)

Minä en haikaile sen omakotitalon perään. Siitä syystä, että kun käyn niillä omakotialueilla, jotenkin minä en niissä viihdy. Että jotenkin sellainen fiilis, että liian vähän ihmisiä. --- No ehkä minusta tuntuu, että ihmiset vähän katsoo enemmän toisten perään. Ihan totta, mä tunnen itseni täällä paljon vapaammaks, vaikka kummallista, mutta kerrostalossa mä tunnen itseni paljon vapaammaks. Siellä [omakotialueilla] pitää hoitaa pihat, ja naapurit katsoo.

(venäläinen nainen 3, 53 v., Vantaa)

Myös kaupunkielämän ja kerrostaloasumisen nimeen vannovat haastateltavat kertoivat kaipaavansa ajoittain luonnon rauhaa. Osa heistä olikin hankkinut kesämökin, ja osa haaveili jonain päivänä sellaisen omistavansa. Kerrostaloasujat pitivät pientaloasumista kaupungissa huonona kompromissina urbaanin elämäntavan ja luonnonläheisyyden välillä. Yhdistämällä kerrostaloasumisen ja kesämökkeilyn he näkivät sen sijaan saavuttavansa vapaan kaupunkiasumisen ja rauhallisen maaseudun parhaat puolet:

Joo, mä olen ”citygirl”. Paitsi, jos mulla olisi mökki jossain keskellä metsää, ilman naapureita.

(venäläinen nainen 2, 27 v., Helsinki)

Mulle kesämökki on paljon tärkeämpi asia kuin mikään omakotitalo jonkun kurjan kaupungin metsikön lähellä.

(venäläinen nainen 3, 53 v., Vantaa)

Haastattelujen perusteella siirtyminen omistusasumiseen on erittäin tärkeä tavoite suomenvenäläisille. Suomeen ollaan usein tultu pysyvästi, ja asumiseen ollaan valmiita panostamaan. Oma asunto ostetaan heti mahdollisuuksien salliessa. Venäläiset kuvaavatkin itseään melko rohkeiksi asuntolainanottajiksi suomalaisiin verrattuna; lainaa pyritään ottamaan pian maahantulon jälkeen ja epävarmassakin elämäntilanteessa. Omistusasunnon hankintaa venäläiset perustelevat sen taloudellisella järkevyydellä,

turvallisuudella sekä omistusasumisen tuomalla vapaudella, johon he olivat kotimaassaan tottuneet myös vuokralla asuessaan (ks. artikkeli II: 645).

9.2 Oman etnisen ryhmän läheisyyden merkitys

Aikaisemmin Venäjältä muuttaneiden sukulaisten ja tuttavien asuinpaikka oli vaikuttanut haastattelemieni venäläisten ensimmäisen asuinkunnan valintaan Suomessa. Sukulaiset ja tuttavat olivat usein tarjonneet haastateltaville ja heidän perheilleen väliaikaisen majapaikan ja neuvoneet erilaisissa käytännön asioissa. Ensimmäinen pysyvä asuinpaikka kunnan sisällä oli kuitenkin valikoitunut varsin satunnaisesti sen mukaan, mistä sopiva asunto oli löytynyt. Tosin myöhemmässäkin vaiheessa sukulaisten ja tuttavien tarjoamalla avulla oli ollut merkitystä asunnon etsinnässä. Etenkin yksityisen vuokrasektorin asunnoista oli saatu tietoa muilta venäläistaustaisilta, jotka olivat saattaneet myös suositella perhettä asunnon omistajalle.

Haastateltavien mukaan Suomessa asumisen alkuaikoina oli helppoa tutustua muihin naapuruston Venäjältä muuttaneisiin. Haastateltavat kuitenkin kuvasivat somalien tapaan, miten Suomeen asettumisen myötä pelkkään etniseen taustaan ja naapuruuteen perustuvat sosiaaliset suhteet menettivät merkitystään. Nykyisin nekin haastateltavat, jotka tiesivät lähinaapurustossaan asuvan muita venäläisiä, olivat varsin vähän tekemisissä heidän kanssaan. Kanssakäymisen vähyyttä perusteltiin perhekeskeisellä elämällä, jossa sukulaissuhteisiin perustuvat tai vapaa-ajan ja töiden kautta syntyneet verkostot riittävät sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen:

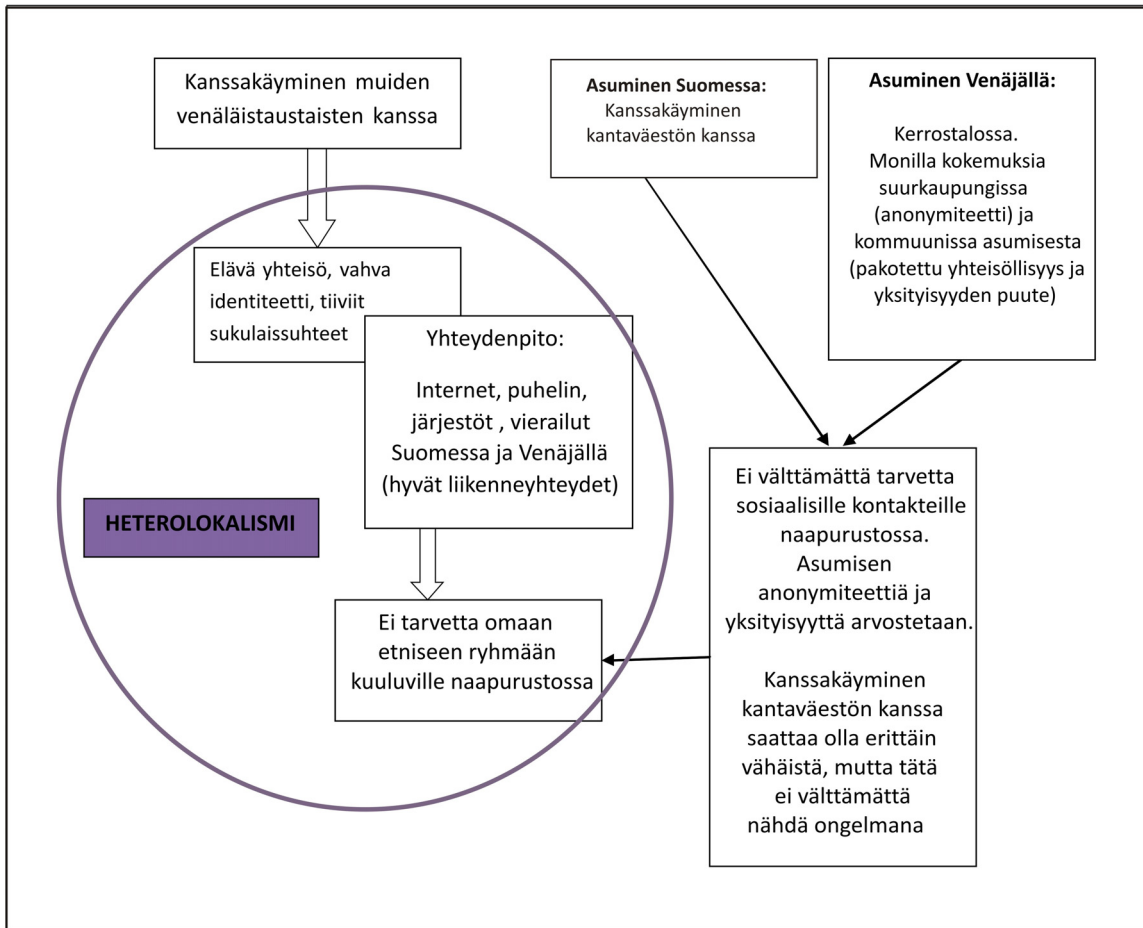
H1: *Joo, tunnetaan jotain niinku [samalla asuinalueella asuvia Venäjältä muuttaneita]. Mutta kato kaikil on ne menot, omat menot. Omat niinku harrastukset ja lapset ja lapsenlapset. Niin ei, ei me niinku pidetä yhteyttä. [Erään inkerinsuomalaisen] perheen kanssa alus olimme aika tiiviisti ja nyt...*

H2: *Omat huolet, omat kaikki.*

(inkerin-suomalainen pariskunta, Espoo)

Haastattelujen perusteella kuitenkin läheiset perhe- ja sukulaissuhteet ovat Venäjältä muuttaneille erittäin tärkeitä, ja sukulaisiin pidetään tiiviisti yhteyttä. Venäläisittäin perhe

käsittää ainakin kolme sukupolvea (Takalo & Juote 1995), ja perheenjäsenistä huolehtiminen voi vaikuttaa myös asumisjärjestelyihin. Esimerkiksi ikääntyviä sukulaisia saatetaan ottaa perheen luokse asumaan tai isoäidit voivat muuttaa väliaikaisesti lastensa luo auttamaan lastenlasten hoidossa.

Kuva 9. Venäläisten asuinalueen etnistä koostumusta koskevat toiveet ja niihin vaikuttavat tekijät

Etnis-kulttuurisessa tulkinnassa ja osittain myös assimilaatiomallissa maahanmuuttajan asumisvalintojen nähdään muotoutuvan suhteessa hänen omalle etniselle ryhmälle antamiinsa merkityksiin. Toisin sanoen vahvat ryhmän sisäiset sosiaaliset suhteet ja oman kulttuurin vaaliminen ilmenevät haluna asua lähellä omaa etnistä yhteisöä. Tämä ei kuitenkaan haastatteluaineiston perusteella päde venäläisten kohdalla. Kontaktit muihin venäläistaustaisiin saattoivat olla haastateltaville identiteetin ja sosiaalisen elämän kannalta erittäinkin tärkeitä, mutta he eivät kaivanneet muita venäläistaustaisia

asuinalueelleen tai olleet läheisissä tekemisissä naapurustossaan mahdollisesti asuvien venäläistaustaisten kanssa. Venäläisten alueellinen sijoittuminen muistuttaakin heterolokalismia, jossa maahanmuuttajat pystyvät säilyttämään vahvan etnisen yhteisön ilman alueellista keskittymistä (ks. Kuva 9.). Tämä on Zelinskyn ja Leen (1998) teorian mukaisesti mahdollista hyvien (tieto)liikenneyhteyksien ansiosta, sillä haastateltavat kertoivat pitävänsä yhteyttä muihin venäläistaustaisiin puhelimitse, Internetin välityksellä tai vieraillemalla heidän luonaan pääkaupunkiseudulla, muualla Suomessa tai Venäjällä.

Herättäessään kysymyksiä naapuruston merkityksestä sosiaalisten suhteiden kannalta, venäläishaastattelut myös kyseenalaistavat assimilaatiomallin oletuksen eri etnisten ja sosiaalisten ryhmien alueellisen sekoittuneisuuden johtamisesta kasvavaan kanssakäymiseen näiden ryhmien välillä. Esimerkiksi hyvin kantaväestövaltaisissa naapurustoissa asuvat haastateltavat eivät välttämättä olleet arjessaan juuri missään tekemisissä kantasuomalaisten kanssa (ks. artikkeli IV). Useat tutkimukset (Butler 2003, Atkinson 2006; Blokland & van Eijk 2009) ovatkin osoittaneet, että samassa naapurustossa asuminen ei välttämättä riitä etnisten ja sosio-ekonomisten rajojen ylittämiseen sosiaalisissa suhteissa. Ottaen huomioon Suomen venäläisväestön heterogeenisuuden, tämä selittää osaltaan myös haastateltavien näkemyksiä oman etnisen ryhmän läheisyyden merkityksestä. Yhteinen lähtömaa, kieli tai asuminen samalla alueella eivät riitä sosiaalisten suhteiden muodostumiseen, vaan esimerkiksi samaan sosio-ekonomiseen ryhmään tai etnisen ryhmän sisäiseen alakulttuuriin kuuluminen tuovat ihmisiä yhteen:

Ei sillä ole väliä [asuuko lähellä muita venäläisiä]. Tiedätkö miksi? Meillä on jo tietty porukka, jonka kanssa ollaan tekemisissä ja tavataan. Ei joka päivä. Jos se on kerran viikossa tai kolme kertaa kuussa, ei minua haittaa. Yhdet meidän ystävästä asuvat [Itä-Helsingissä], joten sinne on pitkä matka meiltä. Mutta silloin tällöin se on ihan ok. Ja se myös riippuu ihmisistä. Tietysti se olisi kiva, jos ystävät asuisivat vähän lähempänä. Mutta on myös venäläisiä, joiden kanssa en halua olla missään tekemisissä.

(venäläinen mies 1, 47 v., Kirkkonummi)

On myös merkittävää, että venäläisten oman etnisen ryhmän läheisyyden merkitystä koskevista pohdinnoista puuttuivat kokonaan turvallisuuteen liittyvät huomiot.

Asennetutkimusten mukaan kantasuomalaiset suhtautuvat venäläisiin kielteisesti, mutta inkerinsuomalaisiin verrattain myönteisesti (Jaakkola 2009; 1999). Käytännössä venäläiset ja inkerinsuomalaiset kokevat muita suuria maahanmuuttajaryhmiä vähemmän syrjintää asuinympäristössä ja asunnon hankinnassa. He joutuvat myös muita ryhmiä harvemmin rasististen rikosten uhreiksi. (Jasinkaja-Lahti ym. 2002.)

Venäläisiä koskevat tulokset vahvistavatkin somalien kohdalla esittämäni, stratifikaatiomalliin liittyvien selitysten merkittävyyttä tarkasteltaessa maahanmuuttajataustaisten asumistoiveita ja alueellista sijoittumista: jako näkyviin ja näkymättömiin vähemmistöihin nousee olennaiseksi. Venäjänkieliset haastateltavat kokivat äidinkiellensä puhumisen herättävän yleisillä paikoilla närkästystä, mutta he pystyivät kuitenkin säätelemään konfliktien uhkaa välttelemällä kielen puhumista ja sekoittamalla täten väkijoukkoon. Somalit sen sijaan ovat jatkuvasti alttiina rasistisille välikohtauksille, minkä tiedostaminen heijastuu heidän asumisvalintoihinsa.

10 Lopuksi

Olen tutkimuksessani halunnut tarkastella erityisesti hypoteesia maahanmuuttajien alueellisen keskittymisen omaehtoisuudesta. Tulosten valossa oman etnisen ryhmän läheisyys on tärkeää suomensomaleille osana heidän perinteisen, yhteisöllisen elämäntapansa ylläpitämistä, mutta myös selviytymiskeinona heidän kokemaansa turvattomuutta ja syrjintää vastaan. Venäläisten kohdalla oman etnisen yhteisön läheisyys näyttäytyy puolestaan varsin merkityksettömänä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita oman yhteisön tai etnisen taustan merkityksettömyyttä. Paremminkin kyse on somaleihin verrattuna erilaisesta rasismin uhan kokemisesta ja suhtautumisesta naapuruston sosiaalisiin verkostoihin.

Tulosten perusteella oman ryhmän lähellä asumisen merkitys myös muuttuu maassa vietetyn ajan myötä sekä suhteessa kanssakäymiseen muiden etnisten ryhmien kanssa. Lisäksi tarve oman ryhmän läsnäololle vaihtelee ryhmän sisällä riippuen henkilön elämäntilanteesta. Tutkimus osoittaaakin, ettei maahanmuuttajien asumistoiveita ja -valintoja tule nähdä muuttumattomina tai pelkästään heidän kulttuuriseen taustaansa palautuvina. Toiveet ja asumistavoitteet muokkautuvat jatkuvasti vuorovaikutuksessa

maahanmuuttajia ympäröivän todellisuuden kanssa. Maahanmuutto on pakottanut muuttajia sopeuttamaan elämäänsä vallitseviin olosuhteisiin, ja muutospaineet vaihtelevat suhteessa heidän lähtökohtiinsa. Maahanmuuttajien menneet ja nykyiset kokemukset sekä tulkinnat ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen toiminnasta nousevat täten keskeisiksi tulkittaessa, mitä he pitävät asumisessaan tärkeänä.

Etnisesti sekoittuneen asukasrakenteen on uskottu edistävän yhteisten arvojen ja yhteenkuuluvuuden tunteen syntymistä, ja sitä on siksi pidetty tavoiteltava. Sekä somaleja että venäläisiä koskevien tulosten mukaan hajautunut sijoittuminen ei kuitenkaan välttämättä lisää kantaväestön ja maahanmuuttajien välistä kanssakäymistä tai yhteenkuuluvuuden tunnetta. Maahanmuuttajien kertomukset torjutuksi ja syrjityksi tulemisesta ovat todistuksia siitä, ettei suomalaisten asuinyhteisöjen monietnistyminen tapahdu kivuttomasti. Pahimmillaan maahanmuuttajien ja kantaväestön väliset negatiiviset kohtaamiset edistävät ryhmien eristäytymishalukkuutta ja jarruttavat maahanmuuttajien sijoittumista keskittymien ulkopuolelle.

Yleisesti maahanmuuttajille etnisen segregaation synnyssä annettu rooli vaikuttaa tämän tutkimuksen pohjalta ylikorostuneelta. Maahanmuuttajat tekevät valintoja, mutta ne muokkautuvat suhteessa yhteiskunnan asettamiin puitteisiin sekä kanssakäymiseen kantaväestön kanssa. Täten tasapainoisen kaupunkirakenteen avaimet ovat monessa mielessä myös kantaväestöllä. Näenkin suomalaisen segregaatiotutkimuksen tärkeänä seuraavana askeleena tutkia, miten kantaväestö kokee asuinympäristönsä monietnistymisen ja miten heidän näkemyksensä heijastuvat eri ryhmien alueelliseen sijoittumiseen.

Toinen tärkeä tutkimuskohde tulevaisuudessa ovat niin sanottujen toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajien alueellinen sijoittuminen, asumisura ja -toiveet. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut ensimmäisen polven maahanmuuttajia, mutta ulkomaisten esimerkkien mukaan toisen ja kolmannen sukupolven asuntomarkkinakäyttäytyminen on segregaatiokehityksen kannalta olennaisinta. Maahanmuuttajasukupolvien väliset tarkastelut olisivat mielenkiintoisia myös huomioiden Suomen myöhäisen monietnistymisen. Suurin osa tähän tutkimukseen haastatelluista on tullut Suomeen 1990-luvulla. He sijoituivat vielä hyvin kantaväestövaltaisille asuinalueille, jolloin he joutuivat välttämättä kosketuksiin kantaväestön ja valtakulttuurin kanssa. Maahanmuuttajalapsen olivat monesti ainoita maahanmuuttajataustaisia omassa koululuokassaan. Tänä päivänä tilanne on etenkin pääkaupunkiseudun päiväkodeissa ja kouluissa toinen. Suomeen 2010-

luvulla muuttaneiden sekä maahanmuuttajien täällä syntyneiden lasten mahdollisuudet toimia pelkästään etnisten vähemmistöryhmien sisäisten verkostojen piirissä ovat lisääntyneet. Yhä useampi saattaa myös tarttua tähän mahdollisuuteen, jos he kokevat itsensä ulkopuolisiksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämän tutkimuksen valossa etnisen ryhmän läheisyyden merkitys heikkenee maassa vietetyn ajan myötä, mutta on myös mahdollista, että läheisyyden merkitys säilyy tai jopa vahvistuu tulevien sukupolvien kohdalla. Ulkomaisten esimerkkien (ks. Phillips 1998) mukaan alueelliset keskittymät säilyttävät tällöin asemansa etnisten ryhmien keskuudessa, mutta niiden tarkoitusperä muuttuu. Uudet sukupolvet sisäistävät valtakulttuurin elämäntavat, jolloin keskittymien merkitys perinteisten kyläyhteisöjen jäljitelminä häviää. Keskittymät ovat kuitenkin tärkeitä maahanmuuttajataustaisten kulttuurisen identiteetin muodostumiselle. Alueiden asukkaiden kesken rakentuu sekä perinteisiin että nykyisiin kokemuksiin perustuva yhteenkuuluvuuden tunne. Rasismin ja syrjinnän kokemukset ovat tässä mielessä merkittäviä keskittymiä ja yhteisöllisyyttä koossa pitäviä tekijöitä.

Tämän tutkimuksen perusteella en pysty arvioimaan, miten todennäköistä edellä kuvattu kehitys olisi Suomen monietnisillä asuinalueilla. Osa maahanmuuttajahaastateltavista kuitenkin ilmaisi huolensa maahanmuuttajataustaisten nuorten näköalattomuudesta tulevaisuuden suhteen. Myös etenkin monien haastattelemieni somalinuorten pohdinnoissa tuli esiin epävarmuus ja epäusko omiin ja omien lasten yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Tässäkin mielessä nuorten maahanmuuttajasukupolvien kokemusten ja toiveiden tutkiminen on tärkeää.

Lähes kokonaan tarkasteluni ulkopuolelle jää myös eräs mahdollisesti maahanmuuttajakeskittymien kehityksen kannalta merkityksellinen ulottuvuus: uskonto. Esimerkiksi Sule Özüekren ja Erbu Ergoz-Karahan (2010) ovat nostaneet uskonnollisen konservatismiin etnisyyttä tärkeämmäksi asumistoiveisiin ja -valintoihin vaikuttavaksi tekijäksi (ks. myös Hardwick & Meacham 2005; Hardwick 2006). Heidän mukaansa asuminen tietyllä alueella on yksi keino vahvistaa uskonnollista identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta tiettyyn uskonnolliseen ryhmään. Uskonnollisen yhteisön merkitys ei noussut tutkimushaastatteluissani spontaanisti esille somalihaastateltavien muutamia moskeijan läheisyyttä koskevia toiveita lukuun ottamatta. Uskonnolla saattaa kuitenkin olla suurempi merkitys eri ryhmien sosiaaliseen kanssakäymiseen ja tätä kautta asumisvalintoihin kuin mitä tämän tutkimuksen puitteissa on tullut esille. Esimerkiksi

joidenkin haastattelemieni somalinuorten mukaan heidän erilaiset arvonsa ja suhtautumisensa muun muassa päihteiden käyttöön rajoittavat yhdessäoloa kantasuomalaisten nuorten kanssa.

Etnisen moninaisuuden kasvu on pääkaupunkiseudulla väistämätöntä, ja etnisesti tasapainoisen kaupunkirakenteen muodostuminen lähtee naapurustotasolta. Selvitäkseen erilaisten elämäntapojen ja asumiskulttuurien kohtaamisesta asuinyhteisöiltä vaaditaan avoimuutta muutokselle. Tilanne vaatii sopeutumista sekä kantaväestöltä että maahanmuuttajilta. Asuinyhteisön kyky sopeutua etnisen moninaisuuden kasvuun riippuu myös sen yleisestä asukasrakenteesta, asuinympäristön fyysisestä suunnittelusta ja esimerkiksi kiinteistöyhtiön kyvystä ratkaista asuinyhteisön ongelmia.

Pääkaupunkiseudulla on käyty viime aikoina paljon keskustelua siitä, miten maahanmuuttajataustaisten sijoittumista tasaisemmin eri kaupunginosiin voitaisiin edistää (ks. Karjalainen 2010). Keinoiksi on esitetty muun muassa etniseen ja sosiaaliseen sekoittamiseen tähtäävien, asunnonjakoon ja asumisen hallintamuotojen sekoittamiseen liittyvien toimien jatkamista ja kehittämistä. Kansainväliset tutkimukset kuitenkin osoittavat, ettei sekoittunut asukasrakenne itsessään paranna sosiaalista koheesiota tai asukkaiden sosiaalista pääomaa. Ylhäältä käsin ohjattu asukasrakenteen sekoittaminen törmää tiettyihin sosiaalisiin ja kulttuurisiin ehtoihin. Tämänkin tutkimuksen perusteella asuinalueen etnisesti tasapainoisesta tai toivottavasta koostumuksesta puhuttaessa puhutaan pitkälti ihmisten välisistä suhteista. Niihin vaikuttaminen on selvästi rakenteiden muuttamista monimutkaisempaa. Alueen etninen koostumus saa myös erilaisia merkityksiä tarkastelijasta riippuen, mikä lisää kysymyksen ongelmallisuutta. Tässä mielessä onkin tärkeää painottaa niitä keinoja, joilla ihmisten hyvinvointi, yhdenvertaiset mahdollisuudet ja viihtyminen omassa asuinympäristössä voidaan mahdollistaa riippumatta siitä, mille alueelle ja keiden kanssa he sijoittuvat.

Kirjallisuus

- Aalbers, M. & R. Deurloo (2003). Concentrated and condemned? Residential patterns of immigrants from industrial and non-industrial countries in Amsterdam. *Housing, Theory and Society* 20: 4, 197–208.
- Aallas, E. (1991). *Somalishokki*. 92 s. Suomen pakolaisapu, Jyväskylä.
- Aario, L. (1951). The inner differentiation of the large cities in Finland. *Annales Universitatis Turkuensis Ser. A* 11: 1. 67 s.
- Ahlgren-Leinvuo, H. (2005). Kuntapaikasta pääkaupunkiseudulle – pakolaiset Suomen kunnissa alkusijoituksen jälkeen. Julkaisematon lisensoituttutkimus. 110 s. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Alanen, A. (2009). Maahanmuutossa taas uusi ennätys. *Tieto & Trendit* 6/2009.
- Alasuutari, P. (1994). *Laadullinen tutkimus*. 281 s. Vastapaino, Tampere.
- Alba, R. & J. Logan (1991). Variations on two themes: racial and ethnic patterns in the attainment of suburban residence. *Demography* 28: 3, 431–452.
- Alitolppa-Niitamo, A. (1994). Somalipakolaiset Helsingissä. Sosiaaliset verkostot ja klaanijäsenyyden merkitys. *Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä* 1994: 10. 60 s. Helsinki.
- Alitolppa-Niitamo, A. & A. Ali (2001). Somalidiaspora Suomessa – muutoksia, haasteita ja haaveita. *Teoksessa* Forsander, A., E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Abdullahi, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quoc Cuong: *Monietnisyyys, yhteiskunta ja työ*, 134–147. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- Alppi, S. & K. Ylä-Anttila (2007). Verkostourbanismi. *Yhdyskuntasuunnittelu* 45: 2, 10–26.
- Andersson, H. (1983). Urban structural dynamics in the city of Turku, Finland. *Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja* n:o 101. 261 s.
- Andersson, R. (1998). Socio-spatial dynamics: Ethnic divisions of mobility and housing in post-Palme Sweden. *Urban Studies* 35: 3, 397–428.
- Andersson, R. (2007). Ethnic residential segregation and integration processes in Sweden. Teoksessa Schönwälder, K. (toim.): Residential segregation and the integration of

- immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden, 7–40. *Discussion paper* Nr. SP IV 2007-602. Social Science Research Center Berlin, Berlin.
- Atkinson, R. (2006). Padding the bunker: strategies of middle-class disaffiliation and colonisation in the city. *Urban Studies* 43: 4, 819–832.
- Asuntokuntatilastoja 2006* (2007). Tilastokeskus, Helsinki.
- Asuntokuntatilastoja 2008*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Beqiri, N. (2008). Toiveena monipuolinen asukasrakenne. Selvitys asumisen etnisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta pääkaupunkiseudulla. *Sisäasiainministeriön julkaisuja* 2008: 30. 48 s. Helsinki.
- Bertaux, D., T. P. Boje & S. McIntosh (toim.) (2002). Between integration and exclusion: A comparative study in local dynamics of precarity and resistance to exclusion in urban contexts. Euroopan komissio. 1.11.2010. <ec.europa.eu/research/social-sciences>
- Blokland, T. & G. van Eijk (2010). Do people who like diversity practice diversity in neighbourhood life? Neighbourhood use and the social networks of 'diversity-seekers' in a mixed neighbourhood in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36: 2, 313–332.
- Bolt, G., J. Burgers & R. van Kempen (1998). On the social significance of spatial location: spatial segregation and social inclusion. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment* 13: 1, 83–95.
- Bolt, G. & R. van Kempen (2002). Moving up or moving down? Housing careers of Turks and Moroccans in Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies* 17: 3, 401–422.
- Bolt, G. (2009). Combating residential segregation of ethnic minorities in European cities. *Journal of Housing and the Built Environment* 24: 4, 397–405.
- Bolt, G., S. Özüekren & D. Phillips (2010a). Linking integration and residential segregation. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36: 2, 169–186.
- Bolt, G., D. Phillips & R. van Kempen (2010b). Housing policy, (de)segregation and social mix: An international perspective. *Housing Studies* 25: 2, 129–135.
- Bosswick, W., D. Lüken-Klassen & F. Heckmann (2007). *Housing and integration of migrants in Europe*. 107 s. Euroopan komissio, Strasbourg.
- Bowes, A. & N. Dar (1997). Tenure preferences and housing strategy: An exploration of Pakistani experiences. *Housing Studies* 12: 1, 63–84.

- Bowes, A., N. Dar & D. Sim (2002). Differentiation in housing careers: The case of Pakistanis in the UK. *Housing Studies* 17: 3, 381–399.
- Brown, K. (1981). Race, class and culture: towards a theorization of the “choice/constraint” concept. Teoksessa Jackson, P. & S. J. Smith (toim.): Social interaction and ethnic segregation, 185–204. *Institute of British Geographers special publication* no. 12. Academic press, Lontoo.
- Brown, L. & E. Moore (1970). The intra-urban migration process: A perspective. *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography* 52: 1, 1–13.
- Bråmån, Å. (2006). “White flight”? The production and reproduction of immigrant concentration areas in Swedish cities, 1990–2000. *Urban Studies* 43: 7, 1127–1146.
- Burgess, E. (toim.) (1926). *The urban community: selected papers from the proceedings of the American Sociological Society 1925*. 268 s. University of Chicago Press, Chicago.
- Butler, T. (2003). Living in the bubble: Gentrification and its 'others' in North London. *Urban Studies* 40: 12, 2469–2486.
- Campbell, K. & B. Lee (1992). Sources of personal neighbor networks: Social integration, need, or time? *Social Forces* 70: 4, 1077–1100.
- Cater, J. (1981). The impact of Asian estate agents on patterns of ethnic residence: a case study in Bradford. Teoksessa Jackson, P. & S. J. Smith (toim.): Social interaction and ethnic segregation. 163–184. *Institute of British Geographers special publication* no. 12. Academic press, Lontoo.
- Clark, W. (1991). Residential preferences and neighborhood racial segregation: A test of the Schelling segregation model. *Demography* 28: 1, 1–19.
- Clark, W. & J. Ware (1997). Trends in residential integration by socioeconomic status in Southern California. *Urban Affairs Review* 32: 6, 825–843.
- Cole, I. & D. Robinson (2003). *Somali housing experiences in England*. 81 s. Sheffield Hallam University, Sheffield.
- Cressey, P. (1938). Population succession in Chicago 1898–1930. *American Journal of Sociology* 44: 1, 56–59.
- Crowder, K. (2000). The racial context of white mobility: an individual level assessment of the white flight hypothesis. *Social Science Research* 29: 2, 223–257.
- Dahya, B. (1974). The nature of Pakistani ethnicity in industrial cities in Britain. Teoksessa Cohen, A. (toim.): *Ethnicity*, 77–115. Tavistock Publications, Lontoo.

- Daniel, P. & M. Hopkinson (1989). *The geography of settlement*. 337s. Oliver & Boyd, Harlow.
- De Voe, P. (2002). Symbolic action: Religion's role in the changing environment of Young Somali women. *Journal of Refugee Studies* 15: 2, 234–246.
- De Vos, G. (2006). Introduction: Ethnic pluralism: Conflict and accommodation. *Teoksessa* Romanucci-Ross, L., G. De Vos & T. Tsuda (toim.): *Ethnic identity*, 1–36. AltaMira Press, Lanham.
- Drever, A. (2004). Separate spaces, separate outcomes? Neighbourhood impacts on minorities in Germany. *Urban Studies* 45: 8, 1423–1439.
- Durkheim, É. (1964). *The division of labor in society*. 439 s. Free Press of Glencoe, New York.
- Ellen, I. G. (2000). Race-based neighbourhood projection: A proposed framework for understanding new data on racial integration. *Urban Studies* 37: 9, 1513–1533.
- Eskola, J. (2001). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat – laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & R. Valli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II, 133–157. *Chydenius-instituutin julkaisuja* 3/2001. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Farley, R., C. Steeh, T. Jackson, M. Krysan & K. Reeves (1993). Continued racial residential segregation in Detroit: “Chocolate, city, vanilla suburbs” revisited. *Journal of Housing Research* 4: 1, 1–38.
- Farley, J. (1995). Race still matters. The minimal role of income and housing costs as causes of housing segregation in St. Louis, 1990. *Urban Affairs Review* 31: 2, 244–254.
- Finney, N. & L. Simpson (2009). *‘Sleepwalking to segregation’?* Challenging myths about race and migration. 218 s. The policy Press, Bristol.
- Firey, W. (1945). Sentiment and symbolism as ecological variables. *American Sociological Review* 10: 2, 140–148.
- Fitzpatrick, S. (1999). *Everyday Stalinism*. Ordinary life in extraordinary times: Soviet Russia in the 1930s. 288 s. Oxford University Press, New York.
- Forsander, A. (2001). Etnisten ryhmien kohtaaminen. *Teoksessa* Forsander, A., E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Ali, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quoc Cuong: *Monietnisyyks, yhteiskunta ja työ*, 31–56. Palmenia-kustannus, Helsinki.

- Forsander, A. & E. Ekholm (2001). Etniset ryhmät Suomessa. *Teoksessa* Forsander, A., E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Ali, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quoc Cuong: *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*, 83–133. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- Forsander, A. (2002). Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. *Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D* 39/2002. 287 s. Väestöliitto, Helsinki.
- Fossett, M. & W. Waren (2005). Overlooked implications of ethnic preferences for residential segregation in agent-based models. *Urban Studies* 42: 11, 1893–1917.
- Freeman, L. (2000). Minority housing segregation: a test of three perspectives. *Journal of Urban Affairs*, 22: 1, 15–35.
- Frey, W. (1979). Central city white flight: racial and nonracial causes. *American Sociological Review* 44: 3, 425–448.
- Friedrichs, J., G. Galster & S. Musterd (2003). Neighbourhood effects on social opportunities: The European and American research and policy context. *Housing Studies* 18: 6, 797–806.
- Furnham, A. & S. Bochner (1989). *Culture shock*. Psychological reactions to unfamiliar environments. 298 s. Routledge, Lontoo.
- Gade, D. (2001). The languages of foreign fieldwork. *Geographical Review* 91: 1–2, 370–380.
- Galster, G. (2002). Trans-Atlantic perspectives on opportunity, deprivation and the housing nexus. *Housing Studies* 17: 1, 5–10.
- Graham, S. & S. Marvin (2001). *Splintering urbanism*. Networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition. 479 s. Routledge, Lontoo.
- Gubrium, J. F. & J. A. Holstein (2002). Analytic strategies. *Teoksessa* Gubrium, J. F. & J. A. Holstein (toim.): *Handbook of interview research*, 673–674. Sage publications, Thousand Oaks.
- Hamnett, C. (2003). *Unequal city*. 292 s. Routledge, Lontoo.
- Hardwick, S. & J. Meacham (2005). Heterolocalism, networks of ethnicity, and refugee communities in the Pacific Northwest: The Portland story. *The Professional Geographer* 57: 4, 539–557.
- Hardwick, S. (2006). Nodal heterolocalism and transnationalism at the United States-Canadian border. *Geographical Review* 96: 2, 212–228.

- Hautaniemi, P. (2001). Etnisyys ja kulttuuri. *Teoksessa* Forsander, A., E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Ali, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quoc Cuong: *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*, 31–56. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- Hautaniemi, P. (2004). Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa. *Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 41*. 216 s. Helsinki.
- Heikkilä, E. (2005). Mobile vulnerabilities: Perspectives on the vulnerabilities of immigrants in the Finnish labour market. *Population, Space and Place* 11: 6, 485–497.
- Heikkilä, E. (2006). International migration between Finland and the Baltic Sea Region. *Migration letters* 3:1, 53–65.
- Helsingin seudun aluesarjat (2010). <www.aluesarjat.fi>
- Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2009 (2009). *Tilastoja* 40/2009. 38 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Henriksson, R. (2008). *Ulkomaalaistaustainen ja vieraskielinen väestö Vantaalla 2008*. 144 s. Vantaan kaupunki.
- Hewidy, H. (2009). The Big Issue. The religious dimensions of Muslims' housing within the Helsinki Metropolitan Area: Challenges and opportunities. Julkaisematon diplomityö, A36. 140 s. Arkkitehtiosasto, Teknillinen korkeakoulu.
- Holmila, M. (2000). Social bonds in rural life. Regulating the dangerous. *Stakes research report* 113. 115 s. Stakes, Saarijärvi.
- Ihlanfeldt, K. & B. Scafidi (2002). Black self-segregation as a cause of housing segregation: evidence from the multi-city study of urban inequality. *Journal of Urban Economics* 51: 2, 366–390.
- Inkerinsuomalaisten maahanmuutto Suomeen 1990-luvulla (1998). *Työhallinnon julkaisu* nro 215. 70 s. Helsinki.
- Jaakkola, M. (1999). Maahanmuutto ja etniset asenteet. *Työpoliittinen tutkimus* 213. Työministeriö. 224 s. Edita, Helsinki.
- Jaakkola, M. (2009). Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007. *Tutkimuksia* 2009: 1. 101 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Jallinoja, R. (1997). Asumisen tavat ja tyyli. *Teoksessa* Taipale, K. & H. Schulman (toim.): *Koti Helsingissä*, 147–167. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, I., K. Liebkind & T. Vesala (2002). *Rasismi ja syrjintä Suomessa*. Maahanmuuttajien kokemuksia. 214 s. Gaudeamus, Tampere.

- Jeffers, S. & P. Hoggett (1995). Like counting deckchairs on the Titanic: a study of institutional racism and housing allocations in Haringey and Lambeth. *Housing Studies* 10: 3, 325–344.
- Jonassen, C. (1949). Cultural variables in the ecology of an ethnic group. *American Sociological Review* 14: 1, 32–41.
- Joronen, T. (2005). Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. *Teoksessa* Paananen, Seppo (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, 59–82. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kanervo, S. & T. Saarinen (2007). *Kulttuurit keskuudessamme*. 95 s. Turun kaupunki. 3.12.2009. <www.turku.fi>
- Kaplan, D. & S. Holloway (2001). Scaling ethnic segregation: causal processes and contingent outcomes in Chinese residential patterns. *GeoJournal* 53: 1, 59–70.
- Karisto, A. & S. Montén (1996). Lukioon vai ei. Tutkimus alueellisista eroista helsinkiläisten lukionkäynnissä ja lukiolakkautusten vaikutuksista. *Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia* 1996: 6. 130 s. Helsinki.
- Karjalainen, R. (2010). *Muunkielisen väestön tasaisempi sijoittuminen eri kaupunginosiin ja hallintamuodoiltaan erilaisiin asuntoihin*. Toimenpideohjelma 18.6.2010. 27 s. Helsingin kaupunki.
- Kasarda, J. & M. Janowitz (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review* 39: 3, 328–339.
- Kauppinen, T. M. (2002). The beginning of immigrant settlement in the Helsinki metropolitan area and the role of social housing. *Journal of Housing and the Built Environment* 17: 2, 173–197.
- Kauppinen, T. M.; M. Kortteinen & M. Vaattovaara (2009). Pääkaupunkiseudun lamatyöttömien myöhemmät ansiotulot: iskikö lama kovemmin korkean työttömyyden alueilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 74: 4, 358–374.
- Kepsu, K. (2010). An invisible minority? Finland-Swedish settlement patterns and spatial dimensions of ethnicity in Metropolitan Helsinki. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Kim, Y. Y. (1991). Intercultural communication competence. Teoksessa Ting-Toomey, S. & F. Korzeny (toim.): Cross-cultural interpersonal communication, 259–275. *International and intercultural communication annual 15*. Sage Publications, Newbury.

- Kiviniemi, K. (2001). Laadullinen tutkimus prosessina. *Teoksessa* Aaltola, J. & R. Valli: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*, 68–84. PS-Kustannus, Jyväskylä.
- Knox, P. & S. Pinch (2000). *Urban social geography*. 4. p. 479 s. Pearson Education Limited, Harlow.
- Kortteinen, M. (1982). *Lähiö*. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. 324 s. Otava, Helsinki.
- Kortteinen, M. & M. Vaattovaara (1999). Huono-osaisuus pääkaupunkiseudulla 1980- ja 1990-luvuilla – käännekohta kaupunkiseudun kehityksessä? *Terra* 111: 3, 133–145.
- Kortteinen, M. & M. Lankinen & M. Vaattovaara (1999). Pääkaupunkiseudun kehitys 1990-luvulla: kohti uudenlaista eriytymistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 64: 5–6, 411–421.
- Kortteinen, M., M. Tuominen & M. Vaattovaara (2005). Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 70: 2, 121–130.
- Kortteinen, M., M. Elovainio & M. Vaattovaara (2006). Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokrataloissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71: 1, 3–13.
- Kultalahti, O. (1990). *Yhteiskunta ja alue*. 2. p. 189 s. Finnpublishers, Jyväskylä.
- Kyntäjä, E. (2001). Venäjältä ja Virosta tulleet maahanmuuttajat sekä inkerinsuomalaiset paluumuuttajat Suomessa. *Teoksessa* Forsander, A., E. Ekholm, P. Hautaniemi, A. Ali, A. Alitolppa-Niitamo, E. Kyntäjä & N. Quoc Cuong: *Monietnisyyttä, yhteiskunta ja työ*, 148–160. Palmenia-kustannus, Helsinki.
- Lankinen, M. (1994). Taantuvatko lähiöt? Pääkaupunkiseudun kerrostalolähiöt sosiaalisen segregaaation valossa. *Julkaisu* 3. 63 s. Ympäristöministeriö, Yhdyskuntasuunnittelu- ja rakennustutkimuksen neuvottelukunta. Helsinki.
- Lankinen, M. (1997). Asumisen segregaaation tila ja kehityssuunnat. *Teoksessa* Taipale, Kaarin & Schulman, Harry (toim.): *Koti Helsingissä*. Urbaanin asumisen tulevaisuus, 171–197. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Lankinen, M., H. Lönnqvist, A. Niska & H. Schulman (2005). *Asumisväljyys Helsingissä 1950–2050*. 13 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Lepola, O. (2000). *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi*. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. 418 s. SKS, Helsinki.
- Lewis, O. (1966). *La vida*. A Puerto Rican family in the culture of poverty – San Juan and New York. 669 s. Random House, New York.

- Liebkind, K. (1994). Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. *Teoksessa* Liebkind, K. (toim.): *Maahanmuuttajat*, 21–49. Hakapaino, Helsinki.
- Liebkind, K., S. Mannila, I. Jasinskaja-Lahti, M. Jaakkola, E. Kyntäjä & A. Reuter (2004). *Venäläinen, virolainen, suomalainen*. 319 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Linnanmäki, S. (2009). Maahanmuuttajat ja toimeentulotuki Helsingissä 2007. *Teoksessa* Keskinen, V., M. Laine, M. Tuominen & T. Hakkarainen (toim.): *Kaupunkiköyhyyden monet kasvot*, 143–156. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Logan, J. & G. Spitze (1994). Family neighbours. *American Journal of Sociology* 100: 2, 453–476.
- Maahanmuuttoviraston tilastot* (2010). Maahanmuuttovirasto, Helsinki. 11.10.2010. <www.migri.fi>
- Martikainen, T., T. Sintonen & P. Pitkänen (2006). Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Martikainen, T. (toim.): *Ylirajainen kulttuuri*, 9–41. *Tietolipas* 212. SKS, Helsinki.
- Martikainen, T. (2007). Maahanmuuttajaväestön sukupuolittuneisuus, perheellistyminen ja sukupolvisuus. . Teoksessa Martikainen, T. & M. Tiilikainen (toim.): *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, 38–67. *Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja* 46/2007. Väestöliitto, Helsinki.
- Massey, D. & B. Mullan (1984). Processes of Hispanic and black spatial assimilation. *The American Journal of Sociology* 89:4, 836–873.
- Massey, D. (1985). Ethnic residential segregation: A theoretical synthesis and empirical review. *Sociology and Social Research* 69: 3, 315–350.
- Massey, D. & N. Denton (1988). Suburbanization and segregation in U.S. metropolitan areas. *The American Journal of Sociology* 94: 3, 592–626.
- Massey, D. & N. Denton (1993). *American apartheid: segregation and the making of the underclass*. 292 s. Harvard University Press, Cambridge.
- Massey, D. & A. Singer (1995). New estimates of undocumented Mexican migration and the probability of apprehension. *Demography* 32: 2, 203–213.
- McKenzie, D. & J. Mistiaen (2009). Surveying migrant households: a comparison of census-based, snowball and intercept point surveys. *Journal of the Royal Statistical Society A* 172: 2, 339–360.

- McKenzie, R. (1926). The scope of human ecology. *Teoksessa* Burgess, E. (toim.): *The urban community : selected papers from the proceedings of the American Sociological Society 1925*, 167–182. University of Chicago Press, Chicago.
- Miyares, I. M. (1997). Changing perceptions of space and place as measures of Hmong acculturation. *Professional Geographer* 49: 2, 214–224.
- Montén, S. & J. Tuomala (2003). Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla. *VATT-keskustelualoitteita* 292. Helsinki.
- Morton, H. (1980). Who gets what, when and how? Housing in the Soviet Union. *Soviet Studies* 32: 2, 235–259.
- Münch, S. (2009). “It’s all in the mix”: constructing ethnic segregation as a social problem in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment* 24: 4, 441–455.
- Murdie, R. (2002). The housing careers of Polish and Somali newcomers in Toronto’s rental market. *Housing Studies* 17: 3, 423–443.
- Murdie, R. (2003). Housing affordability and Toronto’s rental market: Perspectives from the housing careers of Jamaican, Polish and Somali newcomers. *Housing, Theory and Society* 20: 4, 183–196.
- Murdie, R. & S. Ghost (2010). Does spatial concentration always mean a lack of integration? Exploring ethnic concentration and integration in Toronto. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36: 2, 293–311.
- Musterd, S. (2003). Segregation and integration: a contested relationship. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 29: 4, 623–641.
- Musterd, S. & R. Andersson (2005). Housing mix, social mix, and social opportunities. *Urban Affairs Review* 40: 6, 761–790.
- Musterd, S. & W. Ostendorf (2007). Spatial segregation and integration in the Netherlands. *Teoksessa* Schönwälder, K. (toim.): Residential segregation and the integration of immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden, 7–40. *Discussion paper* Nr. SP IV 2007-602. Social Science Research Center Berlin, Berlin.
- Musterd, S. & S. de Vos (2007). Residential dynamics in ethnic concentrations. *Housing Studies* 22: 3, 333–353.
- Musterd, S., R. Andersson, G. Galster & T. Kauppinen (2008). Are immigrants’ earnings influenced by the characteristics of their neighbours? *Environment and Planning A*. 40: 4, 785–805.

- Mölsä, M. & M. Tiilikainen (2008). Somalialaisten maahanmuuttajien ikääntymisen ja sairastamisen kokemuksia Suomessa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 45, 59–73.
- Nash, M. (1989). *The cauldron of ethnicity in the modern world*. 142 s. University of Chicago Press, Chicago.
- Niemelä, H. (2006). Somalialaisen ja suomalaisen nuoruuden risteyksessä. Teoksessa Martikainen, T. (toim.): Ylirajainen kulttuuri, 168–189. *Tietolipas* 212. SKS, Helsinki.
- Owusu, T. Y. (1999). Residential patterns and housing choices of Ghanaian immigrants in Toronto, Canada. *Housing Studies* 14: 1, 77–97.
- Pahl, R. E. (1970). *Whose city?* 273 s. Longman, Lontoo.
- Pahl, R. E. (1978). Managers, technical experts and the state: Forms of mediation, manipulation and dominance in urban and regional development. Teoksessa Harloe, M. (toim.): *Captive cities*, 49–60. John Wiley & Sons, Chichester.
- Park, R. E. (1926). The urban community as a spatial pattern and a moral order. Teoksessa Burgess, E. (toim.): *The urban community : selected papers from the proceedings of the American Sociological Society 1925*, 3–18. University of Chicago Press, Chicago.
- Park, R. E. (1928). Human migration and the marginal man. *The American Journal of Sociology* 33: 6, 881–893.
- Park, R. E. (1936). Human ecology. *The American Journal of Sociology* 42: 1, 1–15.
- Park, R. E., E. Burgess & R. McKenzie (toim.)(1967). *The City*. 4. p. 239 s. University of Chicago Press, Chicago.
- Parkin, F. (1979). *Marxism and class theory: A bourgeois critique*. 217 s. Columbia University Press, New York.
- Peach, C. (1996). Good segregation, bad segregation. *Planning Perspectives* 11, 379–398.
- Peach, C. (1997). Pluralist and assimilationist models of ethnic settlement in London 1991. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 88: 2, 120–134.
- Peach, C. (2005). The mosaic versus the melting pot: Canada and the USA. *Scottish Geographical Journal* 121: 1, 3–27.
- Peach, C. (2007). Sleepwalking into ghettoisation? The British debate over segregation. Teoksessa Schönwälder, K. (toim.): Residential segregation and the integration of immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden, 7–40. *Discussion paper* Nr. SP IV 2007-602. Social Science Research Center Berlin, Berlin.

- Phillips, D. (1981). The social and spatial segregation of Asians in Leicester. Teoksessa Jackson, P. & S. J. Smith (toim.): Social interaction and ethnic segregation. 101–122. *Institute of British Geographers special publication* no. 12. Academic press, Lontoo.
- Phillips, D. (1998). Black minority ethnic concentration, segregation and dispersal in Britain. *Urban Studies* 35: 10, 1681–1702.
- Phillips, D. (2006). Parallel lives? Challenging discourses of British Muslim self-segregation. *Environment and Planning D: Society and Space* 24, 25–40.
- Phillips, D. (2010). Minority ethnic segregation, integration and citizenship: A European perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36: 2, 209–225.
- Pietilä, I. (2010). Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. *Teoksessa* J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*, 411–423. Vastapaino, Tampere.
- Pohjanpää, K., S. Paananen & M. Nieminen (2003). Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. *Elinolot* 2003: 1. 241 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Portes, A. & M. Zhou (1993). The new second generation: Segmented assimilation and its variants. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530: 1, 74–96.
- Putnam, R. D. (2007). E pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century. *Scandinavian Political Studies* 30: 2, 137–174.
- Roos, J-P. (1978). Subjective and objective welfare: A critique of Erik Allardt. Research group for comparative sociology. *Research report* 18. 16 s. Helsingin yliopisto.
- Ruusuvuori, J., P. Nikander & M. Hyvärinen (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. *Teoksessa* Ruusuvoori, J., P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*, 9–36. Vastapaino, Tampere.
- Salovaara, M. & S. Yussuf (2008) Verso – varhaisen tuen monikulttuurinen perhetyö. Somalialaiset perheet. *Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä* 2008: 9. 41 s.
- Sands, R., J. Bourjolly & D. Roer-Strier (2007). Crossing cultural barriers in research interviewing. *Qualitative Social Work* 6: 3, 353–372.
- Sarlin, T. (1999). Muslimit päivälehtien sivuilla. *Teoksessa* Sakaranaho, T. & H. Pesonen (toim.): *Muslimit Suomessa*, 128–143. Yliopistopaino, Helsinki.
- Sarre, P., D. Phillips & R. Skellington (1989). *Ethnic minority housing: explanations and policies*. 384 s. Avebury, Southampton.

- Schelling, T. (1971). Dynamic models of segregation. *Journal of Mathematical Sociology* 1, 143–186.
- Schönwälder, K. (2007). Introduction. Teoksessa Schönwälder, K. (toim.): Residential segregation and the integration of immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden, 5–6. *Discussion paper* Nr. SP IV 2007-602. Social Science Research Center Berlin, Berlin.
- Semenova, V. (2004). Equality in poverty. The symbolic meaning of Kommunalki in the 1930s–50s. Teoksessa Bertaux, D., P. Thompson & A. Rotkirch (toim.): *On Living Through Soviet Russia*, 54–67. Routledge, Lontoo.
- Serkkola, A. (1992). *Somalia – Taival suvun ja valtion varjossa*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki.
- Shah, S. (2004). The researcher/interviewer in intercultural context: a social intruder! *British Educational Research Journal* 30: 4, 549–575.
- Shevky, E. & W. Bell (1955). Social area analysis. Teoksessa Theodorson, G. (toim.) (1961). *Studies in human ecology*, 226–235. Row, Peterson and Company, Evanston.
- Siirilä, S. (1968). Die funktionale Struktur der Stadt Tampere. 97 s. *Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja A* 63. Helsinki.
- Siirilä, S. (1984). Kaupunkirakenteen tutkimuksen kehitys Suomessa. *Tiedonantoja* 24. 13 s. Aluetieteen laitos, Tampereen yliopisto.
- Siirilä, S., J. Rossi, A. Valle & J. Terho (1990). Sosiaaliekologinen kaupunkitutkimus. *Tiedonantoja* 35/1990. 60 s. Aluetieteen laitos, Tampereen yliopisto.
- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research*. Sage Publications, London. 316 s.
- Simmel, G. (2005). *Suurkaupunki ja moderni elämä*. 217 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Simmons, I. (1981). Contrasts in Asian residential segregation. Teoksessa Jackson, P. & S. J. Smith (toim.): Social interaction and ethnic segregation. 81–100. *Institute of British Geographers special publication* no. 12. Academic press, Lontoo.
- Søholt, S. (2001). Ethnic minority groups and strategies in the housing market in Oslo. *European Journal of Housing Policy* 1: 3, 337–355.
- Sosiaalinen tasapaino Helsingissä (1982). Kaupunkimaisten yhdyskuntien kehittämiskampanja. *Julkaisu* 3/1982. 38 s. Valtion Painatuskeskus, Helsinki.
- Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. 319 s. Cambridge University, Cambridge.

- Struyk, R., A. Puzanov & A. Kolodeznikova (2001). Administrative practices in Russia's housing allowance programme. *Urban Studies* 38: 7, 1045–1067.
- Sutela, H. (2005). Maahanmuuttajat palkkatyössä. *Teoksessa* Paananen, S. (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, 83–109. Tilastokeskus, Helsinki.
- Sweetser, F. (1973). Metropolitan and regional social ecology of Helsinki. *Commentationes Scientiarum Socialium* 5. 165 s. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki.
- Takalo, P. & M. Juote (1995). *Inkerinsuomalaiset*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 94 s. Edita, Helsinki.
- Theodorson, G. (toim.) (1961). *Studies in human ecology*. 626 s. Row, Peterson and Company, Evanston.
- Tiilikainen, M. (1999). Islam, pakolaisuus ja somalikulttuuri. *Teoksessa* Sakaranaho, T. & H. Pesonen (toim.): *Muslimit Suomessa*, 59–75. Yliopistopaino, Helsinki.
- Tiilikainen, M. (2000). Somalinaiset ja maahanmuuton kokemukset. *Teoksessa* Liebkind, K. (toim.). *Monikulttuurinen Suomi*, 93–111. Gaudeamus, Helsinki.
- Tiilikainen, M. (2003). *Arjen islam: Somalinaisten elämää Suomessa*. 322 s. Vastapaino, Tampere.
- Tiilikainen, M. (2007). Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Martikainen, T. & M. Tiilikainen (toim.): *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*, 266–284. *Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja* 46/2007. Väestöliitto, Helsinki.
- Tiilikainen, M. & M. M. Abdi (2008). Somalialaisväestö ja poliisi yhteistyössä. Teoksessa Tanner, A. (toim.): *Poliisi ja maahanmuuttajat*. 101–118. *Poliisiammattikorkeakoulun raportteja* 67, Tampere.
- Tomlins, R. (1997). Officer discretion and minority ethnic housing provision. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment* 12: 2, 179–197.
- Tomlins, R., M. Johnson & D. Owen (2002). The resources of ethnicity in the housing careers and preferences of the Vietnamese communities in London. *Housing Studies* 17: 3, 505–519.
- Työssäkäyntitilastoja 2005*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Työssäkäyntitilastoja 2008*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tuomi, J. & A. Sarajarvi (2004). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 159 s. Tammi, Helsinki.

- Tönnies, F. (1955). *Community and association*. 293 s. Routledge & Kegan Paul Ltd., Lontoo.
- Vaattovaara, M. (1998). Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen. *Tutkimuksia* 1998: 7. 178 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Vaattovaara, M. & M. Kortteinen (2003). Beyond polarization versus professionalization? A case study of the development of the Helsinki region, Finland. *Urban Studies* 40: 11, 2127–2145.
- Valtonen, K. (2008). *Social work and migration: immigrant and refugee settlement and integration*. 218 s. Ashgate, Aldershot.
- Van der Laan Bouma-Doff, W. (2007a). Involuntary isolation: Ethnic preferences and residential segregation. *Journal of Urban Affairs* 29: 3, 289–309.
- Van der Laan Bouma-Doff, W. (2007b). Confined contact: Residential segregation and ethnic bridges in the Netherlands. *Urban Studies* 44: 5/6, 997–1017.
- Van Kempen, R. & S. Özüekren (1998). Ethnic segregation in cities: new forms and explanations in a dynamic world. *Urban Studies* 35: 10, 1631–1656.
- Varady, D. & H. Schulman (2007). Social disorders in the early stages of public housing decline: A Helsinki case study. *Housing Studies* 22: 3, 313–332.
- Vieraskielisen väestön ennuste Helsingin seudulla 2010–2030* (2010). 67 s. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Vihavainen, R. (2005). Housing in Russia—policies and practices. 9.6.2006. <blogit.helsinki.fi/respublica/RP05_Interim_Housing.pdf>
- Vihavainen, R. (2009). Homeowners' associations in Russia after the 2005 Housing Reform. *Kikumora Publications, Series A*. 20. 274 s. Aleksanteri Instituutti, Helsinki.
- Vilkama, K. (2010). Kaupungin laidalla. Kantaväestön ja maahanmuuttajien alueellinen eriytyminen Helsingissä. *Terra* 122: 4, 183–200.
- Virtanen, H. & K. Vilkama (2008). Somaliensaaminen pääkaupunkiseudulla. Suurperheiden arki suomalaisissa lähiöissä. Teoksessa Martikainen, T., T. Sakaranaho & M. Juntunen (toim.): Islam Suomessa, 132–156. *Tietolipas* 223. SKS, Helsinki.
- Virtanen, H. (2009). Somalimaahanmuuttajien kokemuksia asumisen ahtaudesta. *Teoksessa* Keskinen, V. & M. Laine & M. Tuominen & T. Hakkarainen (toim.): *Kaupunkiköyhyyden monet kasvot*, 57–64. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Virtanen, T. (1993). Somalipakolaiset Suomessa. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusjulkaisuja* 1993: 3, 102 s. Helsinki.

- Vuori, P. (2010). Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 1.1.2010–2030. Esitys Helsingin kaupungin Maahanmuutto ja asuminen Helsingissä -seminaarissa 23.3.2010. 14.4.2010. <www.hel2.fi/taske>
- Väestörakennetilastoja 2009 (2010). Tilastokeskus, Helsinki. 15.4.2010. <www.tilastokeskus.fi>
- Wacquant, L. (1993). Urban outcasts: Stigma and division in the black American ghetto and French urban periphery. *International Journal of Urban and Regional Research* 17: 3, 366–383.
- Weber, M. (1968). *Economy and society*. 640 s. Bedminster Press, New York.
- Wilson, K. & A. Portes (1980) Immigrant enclaves: An analysis of the labor market experiences of Cubans in Miami. *The American Journal of Sociology* 86: 2, 295–319.
- Wilson, W. J. (1987). *The truly disadvantaged*. 254 s. The University of Chicago Press, Chicago.
- Wilson, W. J. (1993). The underclass: issues, perspectives, and public policy. *Teoksessa* Wilson, W. J. (toim.): *The ghetto underclass*, 1–24. Sage publications, Newbury Park.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *The American Journal of Sociology* 44: 1, 1–24.
- Zelinsky, W. & B. A. Lee (1998). Heterolocalism: An alternative model of the sociospatial behaviour of immigrant ethnic communities. *International Journal of Population Geography* 4: 4, 281–298.
- Zelinsky, W. (2001). *The enigma of ethnicity*. 315 s. University of Iowa Press, Iowa city.
- Zhou, M. (1997). Segmented assimilation: issues, controversies and recent research on the new second generation. *International Migration Review* 31: 4, 975–1008.
- Özüekren, S. & R. van Kempen (2002). Housing careers of minority ethnic groups: Experiences, explanations and prospects. *Housing Studies* 17: 3, 365–379.
- Özüekren, S. & R. van Kempen (2003). Special issue editor's introduction: dynamics and diversity: Housing careers and segregation of minority ethnic groups. *Housing, Theory and Society* 20: 4, 162–171.
- Özüekren, S. (2003). Ethnic concentration at the neighbourhood block level: Turks in a Greater Stockholm suburb (1989 and 1999). *Housing, Theory and Society* 20: 4, 172–182.

Özuekren, S. & E. Ergoz-Kaharan (2010). Housing experiences of Turkish (Im)migrants in Berlin and Istanbul: Internal differentiation and segregation. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36: 2, 355–372.